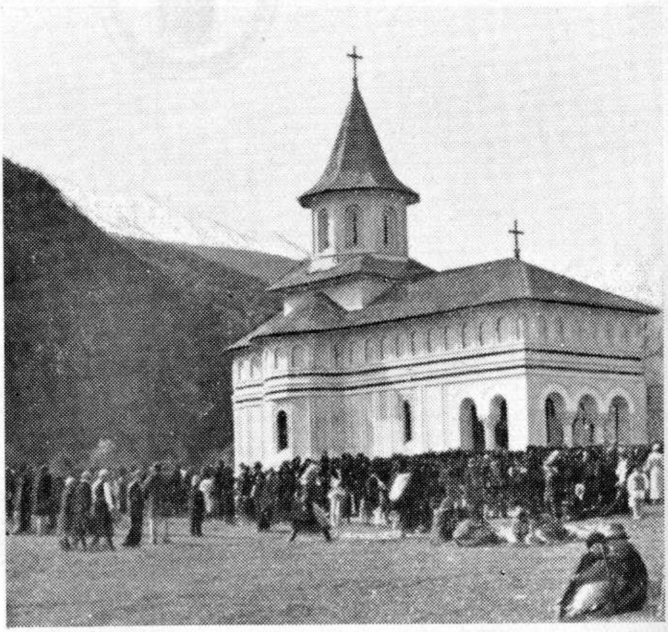
ODINIOARĂ

Generalul Buccow, în vara anului 1761 a dat ordinul neronian ca toate mănăstirile noastre să fie șterse de pe fața pământului, dându-li-se foc sau dărâmându-le cu tunurile. Douăzeci de ani mai târziu, în urma cererilor insistente ale episcopului unit Grigore Maior din Blaj, această mănăstire care scăpase de furia lui Buccow, a fost dărâmată, rămânând o ruină pe care au crescut cu timpul mesteceni și bălării.

MĂNĂSTIREA BRÂNCOVEANU

ACUM

Mănăstirea martiră reînvie într'o haină și mai strălucită. Altele o vor urma. Căci sufletul vremii noastre le cere.

Anul XXVIII Iulie—August 1938 Nr. 7—8

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ

Redactor: Prof. GRIGORIE T. MARCU

UNIAŢIA ÎN ISTORIA ROMÂNISMULUI

De Diacon GRIGORIE T. MARCU
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Românii uniţi sunt o aşchie despicată în mod silnic din butucul compact al neamului nostru. Adevărul acesta e îndeobşte cunoscut. Şi recunoscut. O singură excepţie avem de semnalat în această privinţă. Şi această excepţie e Blajul, înţelegând, fireşte, prin acesta nu numai belicosul cuib de vrajbă dela îmbucătura Târnavelor, ci pe toţi ceice gândesc şi se oştesc cu întreaga conştiinţă românească după chipul şi înverşunarea lui. Impotriva acestui adevăr, Blajul luptă cu toate mijloacele. Ori, *lupta contra adevărului cunoscut* — vorba dlui profesor de teologie dela Blaj, Augustin Popa — *este un păcat din cele mai grele împotriva Duhului Sfânt* — (vezi „Cultura Creştină", XVII, 1937, p. 656). Blajul ţine cu tot dinadinsul să monopolizeze beneficiul acestui păcat. I-l lăsăm întreg. Că-i incorigibil. Mustrat a fost pentru greşala lui, „între tine şi el singur" şi n'a ascultat. Luat-am unul sau doi martori şi iarăşi l-am mustrat şi nu ne-a ascultat. Spusu-l-am Bisericii şi l-a certat. Dar nici de ea n'a ascultat, ci s'a pornit pe defăimat. Greşala lui a devenit rătăcire de „păgân şi vameş".

Sunt mai bine de două veacuri de când acest pumn de dezertori dela datoriile lor faţă de Dumnezeu şi faţă de Neamul care i-a odrăslit şi-i ocroteşte până în ziua de azi, haiducesc cu sgomot mare în istoria Românismului. O grabă suspectă şi cel puţin tot atât de înfrigurată ca neliniştea biblicului Cain şi-o descărcare de ură împungoasă ca o pernă de ace — iată ceeace caracterizează „din veac" toate acţiunile acestor înstrăinaţi fraţi ai noştri.

Roadă a unor manevre nelegiuite, uniaţia înţelege să se menţină exclusiv prin aceleaşi mijloace cari au smuls-o dela sânul Bisericii ortodoxe.

Cine cunoaşte istoria ei, ştie că această bisericuţă desbinată — în loc să-şi vadă de ea, cum i-ar sta bine — a cheltuit cele mai bune energii ale ei întru prigonirea Ortodoxiei ardelene. Toată atenţiunea ei era concentrată asupra alor două puncte: Vaticanul şi noi. Celui dintâi, se silea să-i fie pe plac. Nouă — spre pagubă. Metodele le-a împrumutat, cum era de aşteptat, dela inspiratorii ei. Ori, noi ştim cum înţelegea să „convertească" Vaticanul pe ceice nu-i împărtăşau convingerile şi-i refuzau prea plecată ascultare. In hrisoavele bătrâne se găsesc amintiri despre câte un preot catolic, care nu se sfia să tragă în ţeapă „după obiceiul ţării pe Românii schismatici" adică ortodocşi (cf. I. Lupaş: Istoria Unirii Românilor, 1937, p. 23). Asta-i fapta! Principiul care rezultă din ea? Dacă nu poţi nimici dreapta credinţă, îl distrugi pe dreptcredincios. Cam ca'n Rusia de azi.

Prigoanelor din trecut, după mărita împreunare a fraţilor de-un sânge, le-au luat locul astăzi hulirea şi defăimarea a tot ce-i ortodox. Prea adeseori, ca să nu pară monotoni, uniţii alunecă'n violenţe la adresa noastră şi'n văicăreli cari, când încep, nu mai apucă să contenească. Uniaţia e cel mai neîndurat obstacol în calea contopirii noastre sufleteşti. Şi ar fi putut să nu mai fie, dacă unii dintre ceice au aranjat lucrurile la 1848 şi 1918 ar fi văzut mai mult de treburile Neamului decât de-ale Vaticanului.

De-o crâncenă agresivitate în atitudinea ei de fiecare zi — şi de noapte — faţă de Ortodoxia românească, această rămăşiţă a ruşinoasei desbinări sufleteşti dela 1700, în vremea din urmă a început să se tânguiască de parecă-şi şi vede groapa căscată s'o şteargă din istoria viitorului nostru. Pricina? Ea ştie! I se pare că-i prigonită, că i se fac zile amare şi aşa şi pe dincolea. Silinţele Bisericii noastre de-a înainta în toate direcţiile — şi nu numai în cele materiale, cum cugetă dl Aug. Popa, obsedat desigur de gândul opulentelor măriri pământeşti pe cari le-a consumat uniaţia până foarte de curând — n'are ochi să le vadă. Inainte, când noi ne sbăteam în ghiarele celor mai umilitoare lipsuri, eram batjocoriţi de aceeaşi veninoasă

uniaţie ca retrograzi, sau mai ştiu eu cum. Vorbesc, la „Unirea“ sau altundeva, de „principiul ocrotirii celei deopotrivă“, dăscălind Statul să-l respecte, cu o cutezanţă care altădată, ar fi fost ispăşită crunt. Îşi arogă meritul de-a fi făcut din Neamul acesta ceeace este. I-l lăsăm întreg. Pentrucă fără desbinarea religioasă dela 1700, Neamul românesc ar fi fost altceva decât ceeace-l vedem că-i astăzi: o forţă de nebiruit?!

Într'un cuvânt, tendinţa uniaţiei a fost şi este să anuleze orice înrâurire a dreptei credinţe asupra vieţii Neamului românesc. Gândiţi-vă numai la neobrăzarea cu care tăvăleşte în noroiul vorbelor ei necugetate orice opintire ortodoxă, orice faptă importantă a noastră şi mai ales cum împroaşcă, barem odată în săptămână, cu clăbucii publicaţiilor ei, pe cei mai buni oameni ai Bisericii noastre, ridicând în slavă pe ceice ne grăiesc de rău.

Fascicolul acesta va ilustra spusele noastre. Trecutul şi prezentul raporturilor dintre uniaţie şi Ortodoxie, va fi zugrăvit aici atâta cât se poate în câteva studii şi articole de revistă.

El se înfăţişează cititorilor noştri în haina în care se vede, din următoarele motive:

1. Uniaţia, care ne provoacă mereu (vezi de pildă „Cultura Creştină“ pe Oct.—Dec. 1937), ne acuză că nu răspundem, pentruca aderenţii ei să poată spune crucindu-se: „Doamne cât îs de învăţaţi ai noştri“. Fiindcă răspundem, ştim ce urmează: vom fi făcuţi — tot noi — autori ai „răsboiului confesional“. Aşteptăm asta!

2. Încă n'am pierdut nădejdea că va veni vremea când cronicarul va putea scrie, cu alt temeiu decât protopopul unit Ioan Popovici dela Cib (1760): „când s'a lepădat unirea din toată ţara Ardealului, au fost anii mântuirii româneşti, cutare“. Şi în sfârşit

3. Vrem să se ştie şi de astă dată, că cele scrise de Ion Maiorescu episcopului Andrei Şaguna la 1850 (v. I. Mateiu: Problema unităţii religioase în revoluţia din 1848, Bucureşti, 1936, p. 24) sunt adevărate şi astăzi: *toţi Românii cei buni, uniţi şi neuniţi, cunosc că piatra scandelei vine dela Blaj şi nu dela Sibiu.*

DOUĂ ANCHETE OFICIALE ÎN SATELE DIN SCAUNUL SIBIULUI

— 1744 şi 1745 —

De Prof. univ. Dr. I. LUPAŞ
Membru al Academiei Române

Frământările sufleteşti, pricinuite Românilor din Transilvania prin politica religioasă pe cât de agresivă tot atât de consecuentă a Curţii din Viena, fuseseră semnalate încă dela sfârşitul veacului XVII de către ceice cunoşteau împrejurările locale şi puteau să-şi dea seama de împotrivirea ce vor întâmpina agenţii catolicismului militant, când îşi vor întinde mrejile convertirii asupra satelor româneşti. Indatăce s'a prins de veste că locuitorii acestor sate încep a părăsi vechile lor aşezări căutându-şi adăpost în Ţara Românească, dela Curtea din Viena se cereau guvernului transilvan măsuri potrivite să împiedece exodul şi lămuriri privitoare la pricinile ei. Acesta nu întârzia să răspundă, la *14 Iulie 1699*, că sătenii sunt atraşi în chip firesc spre Ţara Românească, de „maximă fertilitate" şi unde li se îmbie condiţiuni de traiu mai prielnice decât în Transilvania fiind ştiut că „ubi bene, ibi Patria".[1] Între pricinile cari îndemnau pe Transilvăneni să treacă munţii, e amintită şi *îngrijorarea lor de ordin religios.*[2] Raportul guvernului nu uită să adaoge că Principii „de sectă grecească" ai ţărilor vecine au început a fi „iritaţi" din pricina acţiunii începute pentru schimbarea religiei Românilor din Transilvania — „vicinorum Graecanicae Sectae Principum irritationem coepta in Religione alteratio". Despre Ardeleni afirmă acelaş raport că nu vor fi de nici un folos religiei catolice — „nullo

---

[1] Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. I. p. 536: „*meliori* nempe rusticis *ibi* cum *libertate*, quam *hic* cum *onere* statu oblato, quod non potest illos non pellicere cum hoc naturale sit: *ubi bene, ibi Patria*, accidente etiam Terrae illius prae ista *maxima fertilitate*".

[2] Ibidem, p. 537: „religionum de suo statu sollicitudine, quam *causant ex parte Religionis Catholicae*, partim acta, partim dicta et rumores, minae, praedictiones et similia ipsis etiam actis plura et majora".

Religionis catholicae emolumento" — ne fiind în realitate nici catolici, nici uniţi, nici iubitori sau închinători ai catolicismului, ci urmărind numai scopul de a scăpa de dări şi de servitute.[1]

Însuşi Atanasie Anghel a trecut prin cumplite sbuciumări sufleteşti până s'a putut hotărî să semneze manifestul unirii din 7 Octomvrie 1698. O puternică dovadă despre neliniştea lui sufletească ne îmbie chiar adaosul, pe care a ţinut să-l scrie cu *propria sa mână*[2] la sfârşitul acestui manifest cerând ca *„toată legea noastră*, slujba bisericii, liturghia şi posturile şi darul nostru *să stea pe loc*. Iar dacă n'ar sta pe loc acelea, nici *aceste peceţi să n'aibă nici o tărie asupra noastră"*... După clipa dramatică a postcriptului acestui manifest atitudinea lui Atanasie a rămas timp de 2 ani şi mai bine atât de şovăitoare, încât iezuiţii erau în drept să se îndoiască de catolicismul lui. Cristofor Gebhard, superiorul iezuiţilor din Sibiu, relatează că, fiind Atanasie întrebat de Dindar, omul lui Constantin Brâncoveanu, dacă e unit sau nu, a răspuns hotărît că *nu este unit — „se non esse unitum"*.[3]

Dus la Viena şi izolat de toţi cei cari ar fi fost chemaţi să-l oprească de pe povârniş, el nu a mai fost în stare să resiste presiunilor cari i-au smuls fatalul jurământ dela începutul lui Aprilie 1701, jurământ socotit de profesorul N. Iorga drept *„cel mai înjositor act public săvârşit până*

---

[1] Ibidem, p. 538: „nec catholici, nec realiter uniti, vel catholicorum amantes aut sequaces, sed tantum *portionum et servitutis excussores"*.

[2] Frapantă asemănare, s'ar putea spune chiar identitate a felului, cum e scris numele lui *Atanasie* în rândul penultim al acestui adaus (cf. Nilles, Symbolae I. p. 211) în iscălitura lui dela 22 Ianuarie 1698 din Condica Mitropoliei Ungrovlahiei — iscălitură reprodusă de părintele N. Popescu în broşura *Exerciţii de paleografie românească (Scriere chirilică)*. Bucureşti pag. 23 — este de natură să înlăture interpretarea că manifestul unirii din *7 Octomvrie 1698*, numai în aparenţă lipsit de semnătura lui Atanasie, s'ar fi putut referi exclusiv la *„unirea protopopilor"*, nu şi la a vlădicului, amintit chiar la începutul acestui manifest (cf. S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII*, vol. I. şi I. Lupaş, *Desbinarea bisericească a Românilor ardeleni, în lumina documentelor* — în *Studii, conferinţe şi comunicări istorice* vol. I, pag. 238—239).

[3] Nilles, *Symbolae ad ilustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani*. Oeniponte, 1885, vol. I, p. 267.

atunci de vre-un vlădică românesc".[1] Prin acesta se obliga „să şteargă" numele Patriarhului din Constantinopol „din canonul liturghiei noastre româneşti" şi să dea poruncă să se pună în locul lui „numele Sfinţiei sale Papii de Roma". Tot odată se lepăda „de prieteşugul şismaticilor şi ereticilor", de orice legătură cu „Craiul sau Voda Ţării Munteneşti", precum şi de tradiţionalele relaţiuni ierarhice cu *Mitropolitul Ungrovlahiei* — cu *„Bucureşteanul"* (care se întâmplase atunci să fie tot un Transilvănean: Teodosie din Veştem) supunându-se — „smerindu-se" — cu tot soborul său „Arhiepiscopului de Estergom" (Kollonits) pe care făgăduia să-l recunoască de aci înainte ca pe mitropolitul său şi să-l asculte întru toate.[2]

Au rămas zadarnice îndemnurile de statornicie în credinţă, pe cari i le trimitea la Viena luminatul şi drept credinciosul Pater Ianoş într'o scrisoare dela 13 Martie 1701 reamintindu-i de jurământul făcut la Mitropolia din Bucureşti (1698), de blestemul şi afurisenia, ce vor cădea asupra lui „de va îndrăsni a rupe vre-o pecete a legăturii". Îi spunea lămurit că mirenii „pentru nemişugul popilor" nu-şi vor părăsi credinţa strămoşească nici chiar de dragul Împăratului, pe care-l vor sluji cu trupurile — „lut se vor face sub talpele lui" — dar din vechea lege strămoşească „au rea, au bună, nimica nu vor mişca"... Şi dacă totuşi Atanasie va primi cu popii săi, *numai ei să fie*, iar mirenii *nu vor fi uniţi niciodată.*[3]

Cu o zi mai târziu, la 14 Martie, scria iezuitul Gavriil Kapi „superiorul misiunii de propagandă catolică în Dacia" raportând cardinalului Kollonits că, nefiind cu putinţă să-i înduplece pe Români a-şi părăsi legea şi obiceiurile, deocamdată ar trebui să se mulţumească cu admiterea unirii în principiu, urmând ca mai târziu să încerce a schimba încetul cu încetul multe din obiceiurile lor, chiar şi liturghia

---

[1] N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, ed. II. Bucureşti, 1932, vol. II, p. 34.

[2] Nilles, *o. c.* p. 284.

[3] I. Lupaş, *Istoria Unirii Românilor*, Bucureşti, 1937, p. 183 şi Alex. Lapedatu, *Pater Ianoş* în volumul *Prinos lui Dimitrie Sturza* (Bucureşti 1903), precum şi Alex. Pop, *Desbinarea în biserica Românilor din Ardeal şi Ungaria 1697—1701 (Bucureşti 1921).*

şi forma cultului divin. Despre Atanasie raporta că este „foarte suspect" în ce priveşte „unirea adevărată", adăogând numai decât că nici odată nu va da crezământ nici unui Român, care nu inclină de bună voie spre unirea aceasta, ci nădăjduieşte doar să tragă foloase temporale din *ficţiunea unirii* şi din *păstrarea schismei*, ori cât de mult s'ar jura că va deveni unit adevărat...[1]

Chiar dacă nu ar fi intenţionat să anticipeze prin acest raport al său vre-o judecată cu privire la valoarea morală a jurământului ce i se smulsese lui Atanasie la Viena, iezuitul Kapi a dat dovadă de pătrundere în realitatea împrejurărilor de viaţă sufletească, ale cărei fluctuaţiuni din cursul veacului XVIII par a se fi însărcinat anume să-i verifice opiniile.

Împotrivirea poporului nu a lipsit a se afirma în chip impunător chiar cu prilejul înscăunării lui Atanasie la Alba Iulia, unde reprezentanţii Braşovenilor şi ai Făgărăşenilor se duseseră cu hotărîrea bărbătească să protesteze. Chiar din toamna anului 1701 a început a se rosti ameninţarea că Românii mai repede sunt hotărîţi cu toţii să treacă în Ţara Românească decât să-şi părăsească legea şi să devină catolici.[2] Alăturându-se răscoalei deslănţuite de Francisc Rakoczi împotriva Habsburgilor, ei aşezară la cârma bisericii ortodoxe pe Ioan Circa, primejduind în chip serios unirea şi pe bietul Atanasie. Într'o scrisoare a sa către Constantin Stolnicul Cantacuzino (1708) Rakoczi îşi arăta hotărîrea de a sprijini bisericile răsăritene din Transilvania, pe care Casa de Austria îşi pusese în gând „să le prigonească foarte ca pe nişte pietri de sminteală în calea viitoarelor sale intenţiuni răuvoitoare".[3]

---

[1] Nilles, *o. c.* p. 266: „Modernus autem episcopus (Atanasie), vox est omnium pene quibus is notus est, est non tantum rudis,... sed etiam de *Unione vera suspectissimus*. Valacho autem, qui ex se non propendet ad hanc unionem et qui habet *spem alicuius temporalis commoditatis ex fictione Unionis* et *conservatione schismatis*, nunquam ego credam, quod vere unitus erit, *quantumcumque juret se futurum*".

[2] S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII.* vol. I. Sibiu, 1920, p. 42, n. 2. după Rosenfeld: „Valachos omnes in Transalpinam potius secessuros, quam catholicos futuros".

[3] I. Lupaş, *Răscoala ţăranilor din Transilvania la anul 1784.* Cluj, 1934, p. 16.

Dacă lui Francisc Rakoczi nu i-ar fi lipsit sprijinul efectiv al regelui francez Ludovic XIV sau dacă ar fi reuşit să obţină alte ajutoare străine pentru a putea duce la izbândă acţiunea sa de izgonire a Habsburgilor din Transilvania, opera politică-religioasă a acestora s'ar fi prăbuşit fără îndoială, şi ea împreună cu scaunul vlădicesc al nefericitului Atanasie, aşezat sub controlul şi tutela teologului iezuit.

Pacea încheiată la Satu Mare (1711) a contribuit însă esenţial să consolideze stăpânirea habsburgică în Principatul Transilvaniei. La adăpostul acestei stăpâniri s'a putut continua aci sistematica operă de restaurare a catolicismului, — punct principal în politica împăraţilor dela Viena în toate timpurile. Un agent al acestei politici, contele Seeau, scria pe la începutul veacului XVIII că între religiile primite — „recepte" — în Transilvania de o camdată „cea mai slabă" este cea catolică; ea ar putea să devină însă cea mai tare, dacă unirea Românilor ar avea vre-o trăinicie. El însuşi credea că nu se poate pune nici un temeiu pe această unire, fiindcă cei mai mulţi preoţi nu au fost împinşi spre ea nici prin râvnă religioasă, nici prin vre-o îndoială că credinţa lor de până atunci nu ar fi fost cea adevărată, ci prin dorinţa de a se libera de plata dărilor sau a contribuţiilor.[1]

Ori cât de slab ar fi fost, în timpul episcopilor Atanasie şi Ioan Pataki, sporul pe care uniţii erau în stare să-l aducă bisericii catolice, sortită să devină dominantă în Transilvania, politica vieneză înţelegea să-l aprecieze ca pe o arvună a viitoarelor sale cuceriri sufleteşti, fără a renunţa la gândul că s'ar putea întâmpla să izbutească mai curând sau mai târziu a smulge pe toţi Românii transilvăneni din străvechile lor legături cu fraţii de peste munţi, izolându-i de aceştia şi înduplecându-i să se întoarcă deplin nu numai cu faţa, ci şi cu inima spre Viena împărătească. Politica habsburgică era destul de înţelegătoare să-şi poată da seama, că graniţa

[1] S. Dragomir, *o. c.* Anexe. p. 15: „Dermalen seyen in Siebenbürgen vier recipirte religiones, die katholische, lutherische, kalwinische und unitarische. Die erstere ist die schwächste, wäre aber die stärkste, wenn die Union der Wallachen einen Bestand hätte. Es ist aber darauf kein Fundament zu machen und hat die meheisten Poppen nicht der Religionseifer, oder bei sich gefundene Zweifel, dass ihr Glauben nicht der echte seye, sondern die Befreiung von dennen Portionen oder Contributionen zu der Union bewegt".

din creştetul Carpaţilor nu va dăinui în veci. Se silea deci să construiască în locul ei *o graniţă sufletească* îndelung dăinuitoare între fraţii de acelaş neam, pe cari nu-i putuse răşlui sufleteşte nici o stăpânire politică din vecurile trecute.

Mijloacele întrebuinţate spre atingerea acestui scop, ori cât ar fi fost ele de îmbelşugate din punct de vedere pecuniar şi de iscusite din punct de vedere strategic, — aproape totdeauna au dat greş. Cu toate că înşişi comandanţii armatei împărăteşti din Transilvania primeau instrucţiuni categorice să dea oricând tot ajutorul necesar propagandei catolice, se întâmpla nu odată ca organele militare să desaprobe violenţele aplicate credincioşilor ortodocşi de unii dintre episcopii uniţi. Astfel, când episcopul Ioan Pataki şi-a permis a pune, cu forţa militară, stăpânire asupra bisericii brâncoveneşti din Făgăraş, Consiliul de răsboi al Curţii din Viena a exprimat, prin adresa din 29 Aprilie 1724, întreaga sa desaprobare atât pentru răpirea acestei biserici, cât şi pentru atitudinea intolerantă a episcopului Pataki, pe care-l îndruma să evite a recurge în viitor la astfel de acte violente şi să respecte liberul exerciţiu religionar al „şismaticilor". Se pare însă că îndrumarea aceasta a rămas fără rezultatul dorit. Consiliul de răsboiu din Viena s'a simţit îndemnat să o repete, cu o lună mai târziu, făcând amintire într'o adresă a sa — 24. V. 1724 — despre purtarea plină de vrăjmăşie şi de violenţă a episcopului Pataki şi îndrumând pe generalul comandant Mareşalul Königsseg să nu mai permită acestui episcop nici un fel de necuviinţă şi violenţă asupra Românilor ortodocşi, ci să-l sfătuiască a căuta să îndemne poporul la unire în mod cuviincios şi manierat prin predici, exemple şi alte bune oficii.[1]

Mustrarea aceasta trimisă chiar din Viena Împăratului, arată cât adevăr cuprinde cronica protopopului din Braşov Radu Tempea, care scrie că şi Braşovenii au fost nevoiţi a-şi trimite un reprezentant pe neguţătorul Cristofor Voicu — la Viena, după ce delegaţii lor interveniseră fără nici

[1] *Anuarul Institutului de Istorie Naţională,* Cluj, vol. VI, p. 11: „das von Herrn Feldmareschallen dem erwähnten Herrn Bischoffen keine Öhngebühr weder Gewaltsamkeit verstattet, sondern er viel mehr angeleitet werde das Volk praedicatione, exemplo et aliis bonis officiis ad unionem manierlich anzufrischen und zu bewegen".

un rezultat la episcopul Pataki în Făgăraş „ca să vază ce va mai zice, da-ne-va pace în lege, cum ne-au dat vlădica Atanasie. Atunci a răspuns (episcopul Pataki) că de i-am umplea o casă cu galbeni, pace nu ne va da până la moarte, că *aşa iaste jurat Papei*".[1]

După scurta păstorire a lui Pataki, biserica greco-catolică a rămas câtva timp în grija iezuitului Adam Fitter, rectorul colegiului iezuit. Acesta convocând în toamna anului 1728 un sinod la Cluj, cerea intervenţia puterii civile împotriva preotului Mailat din Şona, ca să fie împiedecat a mai agita contra unirii în regiunea Cohalmului. La fel cerea să fie oprit Dosoftei, episcopul ortodox al Maramureşului, a mai hirotoni preoţi pentru satele Transilvaniei, iar călugărilor ortodocşi să li se interzică orice acţiune potrivnică unirii. Printre hotărîrile acestui sinod este şi una de interes şcolar, care merită atenţiune deosebită. În punctul 18 se spune anume că s'a decis în chip serios şi cu vot unanim, ca de aci înainte nici un unit să nu culeze a-şi mai trimite *copiii la şcoalele şismaticilor şi ereticilor;* ceice vor fi dovediţi că nu au ţinut seamă de această oprelişte să fie pedepsiţi cu *24 fiorini*, dacă sunt *protopopi* şi *preoţi*, iar *mirenii* cu *12 fl.*[2]

Ori cât de smerite şi de primitiv organizate vor fi fost şcoalele ocrotite de biserica „şismatică" românească, ele puteau fi socotite de cei întruniţi la sinodul din Cluj—Mănăştur ca piedeci destul de serioase în calea consolidării unirii nu numai la 1728, ci şi mai târziu, în zilele episcopului Ioan Inochentie Micu-Klein, când sinodul dela 1732 repetă aceeaşi hotărîre, fără a preciza însă suma cu care vor fi pedepsiţi preoţii şi mirenii, ci lăsând-o aceasta „la buna chibzuială a Domnului Episcop".[3]

[1] Sterie Stinghe, *Istoria bisericei Şcheilor Braşovului. Mss. dela Radu Tempea*, Braşov, 1899, p. 67–70.

[2] I. M. Moldovan, *Acte sinodali*, t. II. Blaj, 1872, p. 106: „Suffragio universorum serio conclusum, ne deinceps ullus ex unitis ad *scholas schismaticorum* et haereticorum filios suos mittere praesummat, si qui proinde id attentare deinceps fuerint deprehensi, *arhidiaconi et popae mulctentur 24 florenorum* pensione, *saeculares vero duodecim*".

[3] Ibidem, p. 100: „Cavebunt ex posterum (!) tam sacerdotes quam saeculares longiorem prolium suarum *in scholis schismaticorum et acatholicorum periculosam nimis educationem sub poena a Domino Episcopo arbitrative ipsis infligenda*" (pct. 19).

Cererile şi încercările episcopului Klein de a face să li se impună de guvern tuturor Românilor din Transilvania să primească jurisdicţia lui şi să-i asculte cuvântul, au rămas fără rezultat. El a avut nu odată prilejul penibil de a întâmpina făţişă împotrivire din partea poporului „şismatic“, cum s'a întâmplat cazul dela Braşov, relatat în isvoare săseşti [1] şi cel dela Sălişte. [2]

Când i s'a cerut o statistică lămurită cu privire la numărul preoţilor de sub ascultarea sa, în comitiva cu care a înaintat comisiunii statistica din 1733 s'a crezut dator să arate cum mare parte a preoţilor români, socotindu-se desamăgiţi din pricină că nu au putut beneficia de privilegiile făgăduite... şi aruncând felurite înjurături în capul autorilor unirii, *s'au lepădat de ea.* [3] Aşa dar fluxul şi refluxul din primele decenii ale stăpânirii austriace în Transilvania dovedise, că opera politicii sale religioase: unirea Românilor cu biserica apuseană, lipsită de orice tărie a vre-unei convingeri intime, nu era decât o înjghebare superficială, cu temelii destul de şubrede, aşezate pe nestatornicul nisip scormonit de valurile schimbărilor politice. Dacă ar mai fi trebuit cercurilor din Viena o dovadă hotărîtoare, aceasta i-a fost dată în zilele Episcopului Klein. După 11 ani de lupte grele în dieta Transilvaniei şi de repetate intervenţiuni zadarnice la Curtea din Viena, episcopul Klein pierzându-şi răbdarea, în primăvara anului 1744 a socotit că tocmai în interesul cererilor ce formulase de atâtea ori, ar putea să profite de mişcarea populară produsă prin ivirea neaşteptată a călugărului Visarion Sarai din spre Banat şi a lui Vasile Berlan, aruncaţi amândoi în fortăreaţa dela Deva, unde Visarion a fost adus dela Sibiu la 26 Mai, pe la miezul nopţii, cum arată raportul oficial al ofiţerului de pază. Acţiunea lui Visarion ca propovăduitor prin satele Transilvaniei a fost de scurtă durată, dar a lăsat urme adânci

[1] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. IV, p. 186.

[2] Gh. Bariţiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 245.

[3] A. Bunea, *Din Istoria Românilor. Episcopul Ioan Inocenţiu Klein 1728—1751.* Blaş 1900 şi N. Togan, *Românii din Transilvania la 1733. Conscripţia Ep. Ioan In. Klein de Sadu.* Sibiu, 1898, p. 3: *„magna pars sacerdotum* intuentes se, non ut promissis privilegiis gaudere possent... seseque deceptos putantes, *varia in caput authorum Unionis execrantes, Unioni renunciarunt“.*

în sufletul poporului trezindu-i bănuiala atât de întemeiată, că a fost părăsit şi înşelat de chiar preoţii săi.

Indignarea împotriva acestora începuse poporul a o manifesta prin resistenţă pasivă evitând a-i mai chema la botez, la cununie sau la înmormântare şi ne mai voind să cerceteze bisericile, spre a participa la slujbele lor religioase. Guvernul Transilvaniei, îngrijorat de aceste semne de răsvrătire populară, a dat ordin la *6 Mai 1744* să se publice prin satele româneşti în mod oficial obligaţia tuturor ţăranilor de a cerceta slujbele bisericeşti ameninţând pe ceice se vor împotrivi a respecta „legea lui Dumnezeu şi legea Patriei", cu aplicarea pedepsei destul de severe, prevăzute în articolul 2, titlul I, partea I din vechea legiuire transilvană dela 1669: *Compilatae Constitutiones.*[1] În temeiul acestui ordin magistratul sibian a încredinţat unei comisiuni de trei inşi (Andreas Hermann, Martin Friedrich Leonhard şi A. von Adlershausen) cercetarea satelor româneşti din scaunul Sibiului pentru a duce la îndeplinire ordinul guvernului. Dela *28 Mai până la 2 Iunie 1744* au fost cercetate satele: Săcel, Jina, Tilişca, Galeş, Sălişte, Vale, Sibiel, Cacova, Orlat, Gurarâului, Poplaca, Răşinari, Sadu, Tălmăcel, Boiţa, Porceşti, Sebeşul de Sus, Sebeşul de Jos, Racoviţa, Cârţa, Rucăr, Feldioara, Săcădate, Cornăţel, Bungard şi Mohu; la 3, 5, 8 şi 9 Iunie au mai prezentat la Sibiu declaraţii reprezentanţii câtorva sate, în care nu găsiră comisarii destui oameni acasă cu prilejul cercetării. Toate declaraţiile au fost consemnate în protocolul din *9 Iunie 1744* întărit cu peceţile şi iscăliturile comisarilor. Este destul de semnificativ că, deşi în statistica lui Klein dela 1733 erau indicaţi în regiunea aceasta *76 preoţi uniţi şi numai 20 ortodocşi,* cu 11 ani mai târziu numai cei din Sibiel avură curajul să declare că *ei sunt*

---

[1] cf. Corpus Juris Hungarici *1540—1848 évi Erdélyi Törvények. (Legi transilvane din anii 1540—1648)* Budapest 1900, 254: „A mely paraszt ember templomot nem akarna frequentalni, hanem azisteni tiszteletet elmulatná háromszor egymás után, az olyakat a dominus terrestris istenhez valo buzgoságából, méltó mentsége nem lévén az olyan jobágynak, veretesse kézi kalodába, hogy azáltal is az isteni tiszteletre szoktathassa" — textul articolului de lege votat în dieta dela 1664. (kézi kalodába veretni = a pedepsi cu punerea mâinilor la groşi).

uniţi şi pomenesc pe crăiasa în rugăciunile lor, iar dintre cei din Boiţa popa Oprea, la slujbele căruia ţăranii refuzau să ia parte socotindu-l unit, se silea să dea declaraţii evasive spunând că „ţine cu ţara" şi se va potrivi cu ea dacă s'ar întâmpla să se schimbe, câtă vreme celalalt, popa Ioan, mărturisea lămurit, că rămâne în vechea credinţă.

Poporul nu s'a liniştit după cercetarea aceasta din Mai—Iunie 1744. Dimpotrivă sporind nemulţămirile şi neîncrederea în preoţii, cari şi-au părăsit turma, s'a ivit trebuinţa unei noui cercetări, săvârşite la *14 Mai 1745* în casa lui Ghib Crişţiu din Sălişte de către comisarii guvernului: Ladislau Vajna şi Ioan Tikler. Protocolul acestei cercetări din urmă, fiind redactat în limba maghiară, îl publicăm aci în traducere românească, iar pe cel dela 9 Iunie 1744, redactat în limba germană, îl reproducem chiar în textul lui original presupunând că cititorii luminaţi ai acestor concludente pagini istorice îi vor putea înţelege cuprinsul.

9. VI. 1744

I

PROTOCOL DE CERCETARE LUAT DE COMISARII MAGISTRATULUI SIBIAN (ANDREAS HERMANN, MARTIN FRIEDRICH LEONHARD ŞI A. ADLERSHAUSEN) CU SĂTENII ROMÂNI DIN SCAUNUL SIBIULUI ÎN ZILELE DE 28 MAIU — 9 IUNIE 1744

Nachdeme auf ohnlängst ergangenen Befehl von Einem Hochlöblichen *Gubernio* an den hiesigen Löblichen Magistrat und untengesetzten von hieraus an *committiret* worden folgende in wallachischer Sprach verfestigte und uns übergebene *admonition* zu sambt dem Infact Comp. Const. Partis. I. Tit. 1. Art. 2. in allen hiesigen wallachischen Stuhlsdörfern in Beyseyn daselbst befindlicher *Popen* denen Dorfinwohnern gehörig Kund zu machen, haben wir sothanes der obligenden Schuldigkeit nach best möglichst Verricht, wie folget.

Precsinstitul Gubernium szau enstiinczat, prekum aits en zara noastre la uni szate rumenest szare fi fokut turburare pentru un lukru kare ar fi ammesztecat en kredinze, kare uni den Aszkultetori rumenest nu se pot engedi ku Popchi lor, schi la une szate nu vor sze marge nitse la Beszerika pentru kare atsaszta nitse lui Dumneszou nu platse, schi la lesche zeri unke geszte oprit, la kare lukru pentru acsaszte turburare, sze de porunka dela

prae csintitczi Domni sze mai mare ai czeri la totcz Skaunassi Rumenest, kum ka sze engeduaszke ku Popchi lor, schi sze merge la Beszerike prekum au mersz schi pon'akum, schi sze sze lasze de acsaszte turburare, jare kare nu va asculta dupe acsaszte porunke, sze va pedepszi dupe pedapsze kare i szkrisze dupe ledze zeri.

Szetsell 28-a Maij Anni Currentis, haben wir in Gegenwarth beyder in Dorf sich befindlicher Popen besagte christliche *admonition* diesen Stattuntergebenen vorgelesen, nach welcher Verlesung sich beyde *Poppen* wegen des diesfälligen inspets bedanket, die Gemeine aber nach langem Stillschweigen endlich mit aller bescheiden hat *declarirt,* ihre meinung sey nicht diese, dass sie nicht in die Kirche gehen wollten, sondern da Viele von Ihnen von dem ohnlängst von Gott oder sonst jemanden geschickhten Mann mit bestürtztem Gemüthe vernohmen, das Ihrer als *unirten* Taufe, *Copulation* und dergleichen unrecht, mithin ihre *Popen* voraus und sie hinter Ihnen zur Hölle fahren mussten, so bitten sie die Landesherrn zumahlen sie sowohl der Königin, als ihrer Obrigkeit zu gehorsammen niemahlen ermanglen wolten, bei ihrer alten *Religion* zu behalten, es seye auch vorhin die Rede gewesen, als waren sie *units,* so oft aber sie die *Popen* hierumb befraget, hätten solche es nicht gestehen wollen, bis um solte aber gleichwohlen diese ihre gehorsambste Bitte bey denen Landesherren nicht statt finden, so bätten sie sicht die Erlaubnis aus in anderen Ländern ihre *Religion* auf zu suchen.

Jina 28-va gaben nach Verlesung der admonition, die wenigen Anwesenden zur Antworth, dass sie wohl etwas von bewusster Sache vernohmen und gehört, allein da so viele nicht zuhause seyend, so bitteten sie wegen dieser so wichtigen Sache umb geduld bis künftigen Montag, binnen welcher Zeit die der Statt zugethane Dorfsleuthe das diesfalls nöthige Verabreden und sodan solches uns durch *Deputirte* wolten hinterbringen lassen. Popa Dan aber hiesiger Orthsgeistlicher sagte, es seye bis *dato* darumb allhier keine Unruhe gewesen.

Tiliska 29-a Maij. Nach Verlesung der *admonition* sagte die Gemeine, sie wisse nicht woher sich dieser Verdacht entsponnen, verlangen indess sie bey voriger uhralter *Religion* zu erhalten, wovon sie auch bey Verlierung ihres Kopfes nicht abweichen wolten, worauf die Geistlichkeit antwortete, dass sie die uhralte griechische Lehre behalten hätten und wolten, erböthen sich auch ihre in der

Wallachey gedruckhte Kirchenbücher zu mehrerer Versicherung der alten Lehre sehen zu lassen.

Galyest 29-a Maij nach *publicirten admonition* sagte die Gemeine, sie wären die geringsten Knechte des Landes, wolten auch jederzeit, wie bis dato unterthänig verbleiben, nur bitteten sie bey voriger ihrer *Religion* zu erhalten und zu lassen, worauf der einige Geistliche des Dorfes antwortete, er wisse auch von keiner anderen als vorigen griechischen *Religion*, wolte auch dabey unveränderlich verbleiben.

Szeliste 29-a May nach Verlesung der *admonition* antwortete die Gemeine, sie wären immer in die Kirche gegangen und mit ihren Geistlichen ruhig gelebet, allein, nachdem bewusster Mensch seye ankommen und im Gegenwarth ihrer Geistlichen und etlicher Gemeiner frey gesaget, dass derjenige, so von denen *unirt* Geistlichen getauft und *copulirt* und dergleichen, verflucht und ein neugebohrnes von einem *uniten* getauftes Kind gewiss dem Teufel seye, wie auch dass das Eysen eher verrosten und die Steinen zu nichten werden, als ihre Leiber verwesen, über diess sie *afforrisiert*, und auch ihnen angerathen, dass keine Sünde wäre, wenn sie gleich einen *unirten* Geistlichen mit steinen Todt werfeten, hätte annoch hinzu gesetzt sie solten eher an alle vier Eckhen eines Hauses daselbige ansteckhen und sebsten drinnen verbrennen als gestatten dass ein *unirt Pope* hinein kommen möge, wegen welcher allen von bewussten Fremden ihnen geordneten *Pope* dem *Pope* als einen diesfälligen Zeugen vor uns angeordet, so es auch nicht geläugnet, also bitten sie alle die gnädige Herrscahft zusammen, es mögen solche je eher je besser andere Geistliche von voriger ihrer *Religion* ihnen verordnen und zulassen kommen, den sie wolten durchaus reine *Popen* in ihrer Kirche, welche ihnen gehörig, haben. Ihren Leuthen sey auch dieses widerfahren, dass, wie sie im Cronstätter *District* erkrankhet und einer in der Wallachey bey *Voinatz* gestorben, man sie wie die Hunde hätte liegen lassen, pur darumb, weilen ihre Geistliche *unirt* seyn, wessen sie aber nimmer mehr ein Worth gewusst, gedachter Heiliger hätte auch zu ihnen gesagt, weillen bis *dato* sie nichts gewusst, werde Ihnen Gott solches verzeihen, wie Er dann auch einen diessfälligen Vorbitter bey Gott abgeben wolte, falls sie aber wissentlich solches führohin nicht unterlassen möchten, so kommeten sie gewiss alle in den untersten Abgrund der Höllen. Hierauf nun die 10 gegenvärtige Geistlichen *declarirten*, sie hielten keinen anderen Gottesdienst, als den sie von altersher allhier gefunden und auch bis die letzte Stunde behalten wolten.

Valye 29-a May. Nach Verlesung der *admonition.* Verspricht wegen abwesenheit der meisten Dorfsleuthe künftigen Dienstag die Antworth uns zu bringen.

Szibyel 29-a May. Nach vorgelesenen *admonition* sprach die Gemeine, sie wolte mit dem Stuhl halten, oder sich in dieser Sache nach denen anderen richten; wahr seye endlich dass sie nichts gewusst von der *Union,* als bis dieser Mensch, welcher von Gott oder woher kommen wäre, gesaget habe, dass alle ihre Geistliche *unirt* seyen, welches sowohl Ihnen als ihren Weibern und Kindern sehrzu Herzen gedrungen. Könten dahero nicht anderst, als von allen Kräften din Herren unterthänigst bitten sie in voriger *wallachischen Religion* zu erhalten und zu schützen, in die Kirche indess wolten sie endlich gehen, den es gehörte solche Ihnen zu, und der Königin und Ihrer Herrschaft, wie bis *dato,* auch künftig treulich dienen was aber die Geistlichen betreffe, so möchten sie diese Sache ausmachen, den eher sie ihrer nicht benöthiget wären; hierauf die Geistlichen sprachen, nach denen bey den Kirchen gefundenen Büchern hielten sie den Gottesdienst, könnten aber nicht laügnen, dass sie *unirt* seyen und schlüsseten die Königin in ihr Gebet mit ein.

Kakova 29-a May. Verlesener *admonition* nach sagte die Gemeine, sie hätten von nichts gewusst, waren auch immer in die Kirche gegangen und geglaubt ihre Geistlichen hielten sie bei der alten *Religion* und ihrer *Praville,* welche die 318 Gelehrten geschrieben, blieben auch bey voriger *Rumenesten Religion,* wolten auch *absolut* von keiner Erneuerung das geringste nur wissen, verlangten aber zugleich vor unser, der *Popa Csukur* solte sagen, ob Er *unirt* seye oder nicht? falls Er *unirt,* so hätten sie schon Leuthe, welchen sie *Popien* könten lassen, zumahl die Kirche und Bücher ihnen gehörig, die Popen solten indess ihre Sache ausmachen, welches letzterer besagter *Popa* mit stillschweigen beantwortete und nur dieses eingestünnde, dass Er von keiner anderen *Religion* wisse, als die er da gefunden, darinnen auch die Leuthe gelehret, erhalten und lassen wolte.

Orlath 29-a May. Nach *publicirung* der *admonition* sagten sie, dass sie nach ihrer Einfalt und wie ihre Eltern sie gelehrnet, immer in die Kirche, allwo sie Vatter und Mutter findeten, gangen sayen und hatten von nichts gewusst, sobald aber dieser Mensch, welcher von Gott oder von sonsten jemanden geschickhter kommen seye, der auch gesagt, dass ihre *Popen units,* dahero entfernet von voriger *Religion,* so hätten sie auch nacher *Szeliste,* um zu sehen und

zu fragen, wie oder was geschiehet, mithin zur antworth erhalten, sie solten nicht mehr an die *Popen* halten, den sie seyen *unirt*, bey also gestalten Sachen hätten sie einstimmig entschlossen bey Tit. Herrn von Rosenfeld, als welcher vorher ihnen in allen Fällen an die Hand zu gehen versprach, sich raths zu erholen, wie dan den morgenden Tag dar zu bestimet gewesen, da aber wir anheute in dieser Sache zu ihnen gekommen wären, so *declarirten*, sie vor uns selbe von keiner anderen *Religion* als nur allein von voriger Wallachischer, wie sie solche von *Jerusalem* erhalten hätten, wissen wolten, die *Popen* aber solten sich deutlich erklären in was diese *Union* bestünde.

Gouraren 29-na May. Nach *publicirten admonition* gaben die Einwohner zur antworth, sie wolten sich nach dem Stuhl richten und ihrer Voreltern griechische *Religion* behalten, falls aber an der *Union* etwas seye, so mögen sie nichts davon wissen, wohl *aber eher das Land verlassen.*

Poplake 30-ma May. Nach verlesener *admonition* verlangte die Gemeine nichts anders, als eben derer Voreltern alte *Religion*, wan aber der also mit der *Union*, so möchten sie nichts davon wissen, und als die geringsten gleich andern Stuhlsverwandten nicht gerne dergleichen zulassen.

Roschenare 30-ma May. Nach *publicirung* der *admonition* sagte die Gemeine diese Sache dem Dorf vor der Kirche, weillen wenige Leuthe befindlich waren, vorzugeben und als dan uns die antworth zu überbringen.

Zoodt 30-ma May publicata admonitione sagte die Gemeine, dass sie bis nun keine Kirchen Verwirrung gehabt, seyen auch immer in die Kirche gangen, indess könnten sie nicht in abrede seyn, dass sie auch sehr vieles anders woher gehört, allein sie hätten sich nichts sonderliches daraus gemacht, ja gar auch einige Dorfsleuthe darumb still schweigen heissen, wäre aber etwas dran, so wolten sie es in allem nach dem Lande und Stuhl, wie ihre Voreltern gethan, auch halten, die Geistlichen sprachen hierauf, dass sie nunmehro mit ihren Kirchenbüchern, welche alle wallachisch *vertirt*, besser dran wären, als vorhin.

Tallmatsel 31-ma May. Nach *publicirten admonition* antwortete die Gemeine also: sie verhofet die Königin möge die Gnade haben und sie in ihrer Voreltern *Religion* ungehindert lassen leben und keine änderung machen, wan aber die Geistlichen was zu dieser *Union* beygetragen, so möchten sie auch fernerhin diesfalls sorgen,

den sie wissen schlechterdings nichts davon, bitteten dahero umb andere *nich unirte* Geistliche, und bey voriger *Religion* zu erhalten, damit sie an ihrer *Religion* keinen abbruch erleyden mögen.

Boitza 31-ma May. Nach verlesener *admonition* sagte die Gemeine, sie hätten der Königin geschworen, wolten auch jederzeit treu verbleiben, bitten aber nur sie bey ihrer Voreltern *Religion* zu lassen, als wodurch unter ihnen der beste Friede möge erhalten werden; sie wissen auch nicht, was die *Union* seye. Von der Zeit aber dass sie hievon vernohmen, wäre einige Uuruhe bey ihnen gewesen, worauf erster *Popa Opra,* von welchem sie wissen wolten, ob er *unirt* seye, sagte, Er wäre wie das Land seye falls nun das Land sich ändere, so wolte Er sich auch dem Land gleich stellen, der *Popa Juon* aber anderer sprach Er bleibe bey voriger *Religion,* hierauf waren also aller Meinung in die Kirche zu gehen allein wen *un — unirte* Geistliche Gottes dienst verrichteten, wen aber *Popa Opra* den Gottes dienst thätte, so könnten sie nicht in die Kirche gehen.

Portsest 31-a May. Nach Verlesung der *admonition* sagte die Gemeine, dass da sie Ihro Königl. Mayt. in allen treulich diene, als verlangten sie auch, dass sie in voriger Voreltérer *Wallachischen Religion* unverfälscht erhalten und gelassen mögen werden.

Sebes Superior 31-a May. Nach *publicirung* der *admonition* antwortete die Gemeine, wan sie nichts vernohmen hätten, so wäre freylich unter Ihnen keine Verwirrung entstanden, bitteten dahero inständigst und verlangen, dass wan sie bey ihrer Voreltern alter, in welcher sie gebohren *Religion* ruhig und ungehindert lasse verbleiben.

Sebes Inferior 31-a May. Publicirten admonition nach sagte Gemeine, wan möchte sie ihren alten *Religions-gebrauch,* den sie von ihren Voreltern her hätten, nicht htöhren, bitteten dahero die Herrschaft sie bey der vorigen *Religion* zu erhalten, den sie von keiner *Union* bis nun gewusst.

Rakovicza 31-a May. Nach Vorlesung der *admonition* verlangt die Gemeine sambt denen *Comitatensern,* welche von eigenem Willen vor uns kommen, nichts anders als ihrer Voreltern *Religion* worinnen sie sich auch nach dem Land und Stuhl richten wolten, und wan sie gleich von der *Union* nichts gewusst als bis nun, so wolten sie dennoch gleich wie bis *dato,* auch fernerhin in die Kirche gehen.

Kertz 1-a Junij admonitione publicata sagte die Gemeine, sie wisse von keiner *turburare* und wären zufrieden mit ihren Geistlichen und ihrer Voreltern *Religion.*

Rukur 1-a Junij. Nach vorlesener *admonition* sagte die Gemeine, sie bleiben bey ihrer Voreltern *Religion* unveränderlich, hätten die Geistlichen etwas gethan, so hätte das Dorf nichts drumb gewusst, was aber besagte *Union* seye, verstünden sie nicht, und falls die Geistlichen diese *amplectiret* hätten, diese das Dorf umb keinen rath deswegen befraget.

Földoare 1-a Junij. Nach vorgelesener *admonition* sprach die Gemeine, sie wissen nichts anders, als das was bald überall geredet worden seye, indess wolten sie sich nach voriger griechischen *Religion* gehalten und nach dem Stuhl und Lande richten, den was die *Union* seye, verstünden sie nicht, ansonsten aber wolten sie treue Dienste thuen.

Szakedat 2-da Junij. Nach Verlesung der *admonition* sprach din Gemeine, dass sie was vernohmen, allein nichts draus gemacht, hätten auch nichts mit ihren Geistlichen, sondern dieneten in Fried und Ruh der Königin in ihrer *Religion.*

Kornetzell 2-da Iunij. Nach Verlesung der *admonition* antwortete die Gemeine dass sie mit ihren Geistlichen zufrieden wären.

Bongard 2-a Iunij. Nach Verlesung der *Admonition* versprachen die wenige Anwesende die Antworth uns nächstens zu überbringen.

Maichen 2-da Iunij. Nach Verlesung der *Admonition* versprachen wegen vieler abwesenden mit nächtstens nus die Antworth zu bringen.

Den *3-ten Iunij* kommen mit der Antworth von *Bongard Bantsu Koman, Opre Czinkindeleanul* und sagen, sie hätten mit ihren Geistlichen immer in guten Verständnis gelebet, wie auch ihnen niemals die Kirche verboten worden seye, indess wolten sie sich dennoch in bewusster Sache nach Stuhl und Lande verhalten und richten.

Den *5-ten Iunij* kommen hierauf die *Maichner* als *Ban Gavrile, Gavrile Dragan, Juon Balb* und bringen zur Antworth im Nahmen des Dorfes, dass sie alle sambt bey voriger alten Voreltern *Religion* zu verbleiben gesonnen seyen.

Den *8-ten Iunij* kommen im Nahnen des Dorfs *Poschenare Bukur Boille, Bucur Albul, Opra Boitsan, Szerb Gale* mit dieser Antworth, dass man sie solte bey ihrer vorigen griechischen alten *Religion* lassen, und bitten zugleich keine Erneuerung in ihrer Kirche zu machen, den von der Union wissen sie nichts, wie den auch 2 Lehren nicht bey einander könten stehen, darum auch bewusster Heilige ge-

sagt, dass ihrer Geistlichen Kirchen dienste nichts auf sich hatten, als Tauf, copulation und dergleichen seye alles unrecht.

Die 9-a Iunij kommet *Iuon Barb* ein *Sinnaer* und bringt zur antworth, dass sie mit ihren Geistlichen bis *dato* immer in Ruhe gelebt und lebeten, wie auch nur letztens mit solchen verstorbene Leuthe begraben hätten, und ihre Kirchen andachten, wie ein andermahl, verrichteten zusammen, solte aber jemand was gethan haben ohne ihren Vorwissen, so solte auch derjenige davor Rechenschaft geben, und sie hielten sich nach anderen.

Die 9-a Iunij bringen *Sztan Bants* und *Costandin Hodre* im Nahmen des Dorfs *Valye* zur antworth, dass sie mit denen *Szelistern* eines Sinnes wären, und also nach denen sich richten wolten.

Hermanstatt den 9-ten Iunij A. 1744.

Dass ich endes gefertigter die von Einem Hoch Löbl. *Gubernio* überkommener *Commission* denen in *Freck* und *Vesten* befinidlichen Wallachen in Gegenwart ihrer Popen vorgelesen habe, worauf sowohl *Freck* als *Vesten* nichts widriges *repliciret*, so geschehen den 9-ten Iunij *attestire* hiermit.

(L. S.) ANDREAS HERRMANN
Senator Cibiniensis

(L. S.) MARTIN FRIEDR. LEONHARD

(L. S.) A. (?) ADLERSHAUSEN
Aman Gons (?)

P. S. La Protocolul din 9. VI. 1744 este alăturată şi această traducere latină a textului românesc împărtăşit sătenilor cu îndemnul guvernului să asculte de preoţi şi să cerceteze biserica.

TRADUCTUM EX VALACHICO

Relatum est Jnclito Regio Gubernio, quod in Patria hac nostra, quibusdam in pagis Valachicis turbae in re quadam fidem, seu Religionem in se complectente suscitatae fuissent, ob quod nonnulli ex auditoribus convenire cum Popis nequeunt, et in aliquibus pagis neque Ecclesiam frequentare volunt, quod factum cum nec Deo acceptum, ac Legibus Patriae etiam prohibitum sit, ob hanc tumultuationem demandatur a summis Patriae Proceribus universis sedium incolis Valachis quatenus Popis suis pareant et Ecclesias frequentent, prout hactenus frequentarunt, supersedentes ab his turbulentiis; si qui enim non obtemperaverint huic mandato, juxta inscriptam Patriae Legibus poenam punientur.

1745
14. V

II

EXTRAS DINTR'UN PROTOCOL DE CERCETARE ÎN SĂLIŞTE, ÎN CAUZA TULBURĂRILOR RELIGIOASE, FIIND ASCULTAŢI MAI MULŢI PREOŢI DIN SĂLIŞTE ŞI SATELE ÎNVECINATE ASUPRA URMĂTOARELOR PUNCTE:

1-mo. Oare ştie martorul, a văzut sau a auzit că în slăvitul judeţ Alba, în scaunul Săliştei aparţinător oraşului Sibiu, anume în satele: Sălişte, Cacova, Tilişca, Galeş, Sibiel, Vale, când şi cine au intrat în bisericile româneşti, cu a cui învoire au luat cheile bisericii dela preoţii uniţi de rit grecesc, în funcţiune până atunci.

2-do. Cunoaşte martorul cu numele pe aceia, cari au luat cu puterea din biserici şi din mânile preoţilor uniţi cele trebuincioase pentru liturghie, odăjdiile şi cărţile cari servesc la sfânta slujbă a Domnului.

3-tio. Ştie martorul cine a pus mâna pe sfânta cuminecătură şi pe sfântul mir, cari obicinuesc a fi ţinute în biserică şi le-au scos afară din biserică.

4-to. Ştie martorul, a auzit, că preoţii neuniţi din satele înşirate mai sus, în ce fel au înjurat religia romano-catolică şi sacramentele ei.

5-to. Cine a glăsuit împotriva Majestăţii sale Regina şi împotriva persoanei ei sfinţite, fie preoţi, fie mireni şi cine a spus că nu ţin în biserică preoţi care se roagă pentru Majestatea Sa Prea Înălţată, nici suferă ca să se roage pentru ea sau să o pomenească.

6-to. Dar de ameninţările cu moartea, cu bătaia, cu dărâmarea casei sau cu aprinderea ei, a auzit martorul şi dela cine (adecă cine ar fi făcut ameninţările suspomenite).

7-mo. Cine a săpat şi a acoperit cu pământ bisericile ca locuri spurcate? Martorul să spună tot ce ştie despre faptele preoţilor schismatici ce le-au făcut împotriva obştei.

Cum omnibus congruis circumstantiis.

Sequentur Testes eorumque Fassiones!

1-mus Testis. Honorandus Popa Iuon ex Szeliste. Annorum circiter *60* Fatetur ad 1-mum. Indată după sosirea preotului impostor (Visarion) Săliştenii au început să nu mai meargă la biserică, iar pe noi ne-au lăsat în pace până la Crăciunul nostru, dar apoi la Crăciun adunându-se tot satul, fiind juraţi de mai înainte că vor fi toţi de o părere, apoi au mers cu toţii şi cu preoţii neuniţi asupra bisericii unde erau doi dintre preoţii noştri, care făceau sfânta slujbă,

le-au spus lămurit că, dacă nu vor ieşi cu binişorul din biserică, vor fi svârliţi afară, dar au ieşit îndată şi poporul pe loc a încuiat biserica şi i-a pus lăcat, au luat la ei cheia de lemn, căci cea de fier o perduserăm, iar cea de lemn o ţineam în biserică. Ad 2-dum: Cele trebuincioase sfintei liturghii, sfintele cărţi au fost luate de cine se nimerea, am văzut anume pe Dumitru Şteflea că ducea lucruri din biserică la Ştefan Borcea, judele din anul trecut. Ad 3-um: Atunci n'au luat cuminecătura şi sfântul mir. Ad 4-tum: N'am auzit să fi vorbit despre catolici, dar despre noi au spus destule numindu-ne hingheri şi diavoli, anume mama şi rudeniile Popii Stan şi-ale celorlalţi preoţi neuniţi. Ad 5-tum: Nihil. Ad 6-tum: Am mai auzit chiar dela săteni că odată au tăbărât chiar asupra caselor noastre cu bâte şi pari, au înjurat pe Domnul şi ne-au ameninţat pe noi preoţii uniţi, că ne vor scoate afară din sat şi ne vor dărâma casele, anume Stan Hoje striga în gura mare că pe noi ar trebui să ne alunge cu pietre fiindcă suntem uniţi, iar mama neunitului Popa Stan, spunea că ar trebui să ne spânzure şi să ne ardă pe toţi. Ad 7-mum: Am auzit dela preoţii din Cacova şi din Sibiel, că pe când le luară bisericile preoţii neuniţi au spălat pereţii pe din năuntru, aşa au făcut şi aici ca şi în Sălişte.

2-dus Testis. Honorandus Popa Vasilie din Sălişte. Annorum 34. A mărturisit ad 1-um: Înainte de Crăciun, adunându-se satul, a mers asupra bisericii şi punând mâna pe cheie, pe noi preoţii uniţi ne-au scos şi ne-au oprit de-a mai merge acolo, iar aceea am auzit cumcă s'au adunat şi s'au jurat sub pedeapsă, că nu se vor despărţi, dar nu ştiu cât de mare era pedeapsa.

Ad 2-dum. Fiind tot satul la biserică, au intrat câţiva inşi în biserică, au luat câte ceva şi au dus cărţile din biserică, dar nu ştiu cine erau, pentrucă eram încunjurat de oameni încât nu-i puteam recunoaşte. Ad 3-tium: Nihil. Ad 4-tum: N'am auzit nimic să se fi vorbit despre catolici, dar înăuntru pe toţi ne înjurau zicând că noi preoţii uniţi suntem diavoli. Ad 5-tum: Nihil. Ad 6-tum: Am auzit ameninţarea atunci, când a venit satul asupra bisericei noastre, spunând că ne omoară, ne aprind casele, ni le strică, ne scot din sat, ne asvârle pe noi preoţii uniţi, dar nu ştiu anume cine spunea căci, văzând că tot satul se apropie de casa mea, am încuiat uşa şi m'am ascuns, căci îmi era frică.

Ad 7-mum: Am auzit dela preoţii din Cacova, că îndată după ce-i opriră dela biserică, au spălat icoanele, nu ştiu dacă va fi fost tot aşa şi la Sălişte.

3-tius (Testis) Honorandus Popa Iuannes. Annorum 42 din Sălişte mărturiseşte la fel cu cei doi martori dela început.

4-tus Testis Honorandus Popa Irimia din Sălişte. Annorum 40. Răspuns ad 1-mum: Ştiu că înainte de Crăciun au tras clopotele ca să se adune tot satul, iar când a fost adunat, au făcut legământ că celorce nu vor fi de o voinţă cu ei, să li se strice casele, apoi să-i scoată din sat, după asta au pornit tot satul şi au mers la biserică, unde slujeau atunci Popa Lupea şi Popa Stan Ştefan, preoţi uniţi; le-au luat cu puterea cheia, i-au alungat din biserică, toate le-a făcut satul din propria lui voie între care fiind şi fruntaşul Dumitru Steflea, când a intrat în biserică a[z]is Dumitru Steflea către preoţii uniţi, să iasă de acolo cu binişorul, căci dacă nu, vor ieşi cu rău şi cu ruşine. Ad 2-tum: Nu ştiu cine a pus mâna pe odăjdiile preoţeşti şi pe cărţile sfinte, căci n'am avut curaj să merg acolo. Ad 3-tium: Ştiu că n'au luat cu ei cuminecătura şi sf. mir, căci ştiu că la Crăciun s'au împărtăşit din ea. Ad 4-tum: N'am auzit să fi spus nimic de papistaşi, nouă destul ne spuneau că suntem uniţi papistaşi şi diavoli fără de credinţă. (Ad 5, 6, 7, ca mai sus).

5-tus Testis: Honorandus Popa Lupea din Sălişte, de 50 ani. A răspuns ad 1-mum: Ştiu că cu 3 săptămâni înainte de Crăciun adunându-se satul, au venit cu puterea asupra bisericii, iar noi fiind atunci în biserică, ne-au chemat afară şi ne-au oprit să mai intrăm în biserică; atunci a luat la sine cheile tânărul Bucur Popa, a pus îndată lacăt şi pe uşa bisericii. Nu ştiu, din porunca cui s'a adunat satul, dar ştiu că satul a hotărât că cine nu ţine cu ei, va fi gonit din sat şi i se va prăpădi casa. Ad 2-dum: Ştiu anume că Stan Borcea a luat cu puterea din mânile noastre cele trebuincioase pentru liturghie împreună cu cărţile dela sf. slujbă, şi le-a dus la casa lui. Ad 3-tum: Iar cuminecătura ce obicinuiam să o ţinem în biserică n'au luat-o, dar jumătate din sfântul mir nu l-am mai găsit în biserică, când eu însumi am văzut după ce ne-au dat înapoi cheile. Ad 4-tum: Ştiu că destui ne-au înjurat pe noi că împreună cu papistaşii suntem diavoli şi hingheri, dar nu ştiu anume cine. Ad 5-tum: Mai ştiu că au spus în auzul tuturor că nu vor ţine astfel de preoţi, care se roagă pentru Măria Sa Regina şi pentru vlădica.

Ad 6-tum ..... anume Stan Miclăuş a strigat: unde sunt copiii preoţilor să îi tăiem pe toţi cu toporul, căci şi aceia cu toţii sunt papistaşi. Ad 7-mum: Mai ştiu că au spălat podelele bisericii, dar nu le-au scos dela locul lor.

6-tus Testis (martor). Honorandus Popa Vasii din Tilişca aproximativ de 74 de ani.

7-tus Testis (martor) Honorandus Popa Ştefan din Tilişca de 54 ani:

Popa Vasii le-a dat cheia, când a cerut-o satul, nu s'au dus cu puterea asupra lor, ci cu vorbe frumoase; au luat şi *Ceaslovul-mare* şi acum se află la un preot schismatic cu numele Lupea, însă cartea aceasta fusese dată bisericii de pomeană.

8-vus Testis (martor) *Popa Stan* de 50 de ani din Tilişca... Ştiu că Toader Dan luase lada... judele satului Nicolae Dan ne-a ameninţat pe noi preoţii cei uniţi că, de vom intra în biserică, ne aruncă în părău casele.

9-nus: Popa Stan din Galeş de 26 ani: au tras clopotele, s'au dus cu toţii la casa popii, care le-a dat cheia, pentrucă aşa de tare mă speriasem încât nu mai ştiam ce fac; dela Popa Ioanăş, care acum e preot schismatic în Tilişca, am auzit că preoţii cei uniţi şi cei papistaşi sunt deopotrivă cu dracii întunerecului; am auzit dela Popa Ioanăş şi dela un popă neunit din Sălişte, dela Popa Dumitru, că spuneau că nu se cade să se roage în biserică pentru Prea Mărita Regină, fiindcă nu e de credinţa lor.

10. Popa *Macarie din Sibiel de 45 ani* a dat cheia fără împotrivire, dar domnii au poruncit să i se dea înapoi.

11. Popa *Gheorghe* din Vale de 48 ani..: întreg satul mi-a strigat într'un glas, că nu vrea să ţină preot care pomeneşte în biserică numele Preamăritei Regine, dar nu ştiu anume cine, pentrucă erau şi vre-o sută care strigau. Ad 6-tum: A doua zi de Crăciun a venit tot satul la casa noastră cu bâte şi ciomege, care aveau în frunte pe judele Giurgiu şi au înjurat de mama mea, de sufletul meu, m'au şi ameninţat că-mi dărâmă casa, dar negăsindu-mă pe mine acasă, mi-au luat un bou, să fie cu iertare, şi l-au dus la casa judelui, dar mai târziu mi l-au dat înapoi.

12. Popa *Andrei din Vale* de 38 de ani: Supărându-se satul a doua zi de Crăciun, pentrucă domnii au prins trei preoţi neuniţi, judele (primarul) Oprea Giurgiu a adunat tot satul sub ameninţare de pedeapsă (dar nu ştiu câtă pedeapsă) şi au venit cu obştea asupra casei noastre strigând că în 3 zile să ieşim din sat, că suntem eretici şi afurisiţi.

13. Popa *Oprea* din *Cacova* de 45 de ani: Judele Oprea Popelac a intrat şi i-a cerut cheia şi de acolo au purces deadreptul

la biserică introducând un preot neunit, anume Popa Stan din Sălişte, pe noi ne-au alungat... Mie Oprea Lebu mi-a spus, că ei nu ţin preot, care pomeneşte în biserică numele Reginei şi care ne dă paşti cu lapte şi cu ouă... Pe lângă astea, mai ştiu că de nu era în satul nostru diacul Dumitru, n'ar fi urmat nici un fel de tulburare în sat, nici n'am putut fi liniştiţi din pricina lui şi pe fratele său l-a atacat cu coasa şi l-a lovit cu pietre.

14. Popa *Iuaneş* din *Săcel* de 36 de ani. Anul trecut pe la Sân-Petru, adunându-se mare parte din sat, au mers asupra bisericii, iar pe noi preoţii uniţi chemându-ne afară, au început să ne ceară cheia bisericii, la care noi am răspuns că numai cu puterea ne-o pot lua, că nu le-o dăm cu binişorul, după care ne-au luat toate cărţile, odăjdiile şi cele de trebuinţă pentru slujbă şi Avram Drăgan luându-le la sine, le-a ţinut acolo timp de 2 săptămâni, apoi le-a dat lui Dan Dragoşin, care le ţinu până fu nevoit să le dea înapoi din porunca Domnilor... Altceva n'am auzit, fără că unirea noastră şi bisericile noastre sunt spurcate şi pentru aceasta n'au trebuinţă nici de noi... Pe copiii lui Popa Oprea, cari făceau tulburări, îi bătură diecii neuniţi înjurând sufletele lor şi încă pe deasupra au mai zis că tatăl vostru e un diavol unit şi, să fie cu iertare, ne c.... pe preoţia voastră. Nu au săpat chiar pământul bisericii, dar au pus fetele din sat să spele podelele şi preotul neunit le-a sfinţit din nou.

Aceşti martori de mai sus au fost chemaţi toţi în modul legiuit juraţi, cercetaţi şi ascultaţi în chipul arătat mai sus.

LADISLAU VAINA m. p.	şi IOANNES TIKLER m. p.
dela Cancelaria Provincială transilvană	dela Tabla judiciară regală din Transilvania

S'au examinat cu credinţă şi in mod deosebit de către secretari şi juraţi întrebările notarului la cele de mai sus.

[Cercetarea s'a făcut în Şălişte în casa lui Ghib Crişliu].

Au fost deţinuţi mai târziu *din Orlat*: judele Petru Stoiţa, Şerb Pipernea, Bucur Laga, Bucur Budila (liberat la 6 Iunie 1749), din Sălişte: judele Danilă Milea şi Stan Borcea vătaş (lib. la 9 Iunie 1749); pentru Dumitru Steflea au garantat în 14 Februarie 1749 Dan Curtean, Stan Hanciu, Dănilă Schitea şi Oprea Dârdea.

O CARTE DIN 1699 CONTRA DESBINĂRII RELIGIOASE

De Prof. univ. Dr. I. MATEIU
Secretarul general al FOR-ului

Printre armele folosite de Români împotriva actului nefericit dela 1700, un rol însemnat l-au avut şi cărţile tipărite. Cucerirea Transilvaniei de către Habsburgi, pusese repede sub ochii atenţi ai Ţărilor româneşti primejdia gravă a *catolicismului*, care-şi căuta un suport masiv în convertirea celei mai număroase populaţii ortodoxe a nouii provincii. Astfel se hotărî mobilizarea tuturor forţelor pentru prevenirea acestui asalt religios, ce ameninţa unitatea sufletească a Românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor.

Lupta de apărare era firesc să fie condusă de *Mitropolia Ungro-Vlahiei*, sub a cărei ocrotire şi autoritate canonică se găsea Biserica ortodoxă de dincoace de munţi. Ea avea să fie susţinută cu toată energia, datorită de o parte sprijinului generos al bogatului Voevod *Contantin Brâncoveanu*, iar de alta iubirii de frate a Mitropolitului *Teodosie Veştemeanul*.

Norocul vroi, ca tocmai pe atunci să se găsească de mai mulţi ani în ţară vestitul Patriarh *Dositei* al Ierusalimului, om de mare cultură, care se angajase să ia comanda răsboiului literar împotriva papistaşilor. Astfel încă din 1690 ieşiră una după alta din teascurile tipografiilor domneşti dela Iaşi, Buzău, Bucureşti şi Snagov o serie de cărţi polemice în greceşte, îndreptate contra Bisericii catolice.[1] Nu de mult cardinalul *E. Tisserant* — cel cu vizita insolită din vara trecută — le amintea, fără plăcere, într'o conferinţă ce-o desvoltase la Roma cu privire la „România şi românii uniţi".

Printre ele se găsea una apărută la 1690 în Bucureşti cu următorul titlu: *Manual în contra schismei papistaşilor*, compus de prea învăţatul ieromonah *Maxim Peloponisianul*, acum tipărit din ordinul preapiosului, preastrălucitului şi preaseninului Domnitor şi principe al întregei

[1] Cf. *N. Iorga*, Ist. lit. relig. Buc. 1903, p. 213; *Bianu-Hodoş*, Bibliografia I, p. 338.

Ungro-Vlachii P. S. Ion Constantin Basarab Voevod Brâncoveanu. Cartea ieşi în limba elină, cu destinaţia arătată pe copertă, de a fi împărţită gratuit ortodocşilor.[1] Fără îndoială, că ea s'a citit în casele boiereşti, în mănăstiri şi şcolile domneşti, punând în curent cercurile de cultură ale ţării cu rătăcirile Bisericii latine.

Când însă propaganda catolică prinsese în mrejile ei pe Mitropoliţii *Teofil* şi *Atanasie* din Transilvania, gata să-şi tradeze credinţa şi neamul, cartea ieromonahului *Maxim* apăru şi în *româneşte*, evident pentru massele largi ale poporului. Lucrarea poartă un titlu schimbat, corespunzător scopului ce-l urmărea acum: *Carte sau lumină. Snagov 1699.* (în litere latine); apoi continuă în chirilice: Carte sau lumină cu drepte dovediri din dogmele Besearicii Răsăritului asupra dejghinării Papistaşilor, descoperită şi aşezată de preaînvăţatul ieromonah Maxim Peloponiseanul. Acum întâiu tipărită pre limba rumânească cu porunca şi toată chieltuiala a prea luminatului şi înălţatului Domn şi oblăduitoriu a toată Ţara Rumânească Ioan Konstantin B. B. Voevod. Purtând cârma Pravoslaviei Prea Sfinţitul Mitropolit Kir Teodosie. Şi s'au tipărit în Tipografia Domnească în sfânta mănăstire în Snagov. La anul mântuirii lumii 1699 în luna lui Aprilie. De smeritul întru Ieromonahi Antim Ivireanul. Pentru ca să se dea în dar Pravoslavnicilor".[2]

•

Importanţa acestei cărţi în răsboiul contra catolicismului din Transilvania a fost din cele mai mari. Aceasta pentrucă ataca punctul central al Bisericii apusene: *primatul papal*, dând o atenţie mai redusă celorlalte trei articole de credinţă adoptate de Mitropolitul *Atanasie*. Autorul, Maxim din Peloponez — „ucenic al preavestitului Kir Meletie Piga papă şi patriarh al Alexandriei" — desvoltă cu spirit ascuţit şi largă documentare patristică argumentele sale împotriva ereziilor latine. Din cele 210 pagini, 164 sunt rezervate chestiunii fundamentale despre *„începătoria papei"* arătându-se chiar dela început că *„turburata stăpânire a Papei iaste*

---

[1] Cf. *Bianu-Hodoş*, Bibliografia rom. veche. Bucureşti. 1903. I. 297. Vezi şi *G. Erbiceanu*, Bibliografia greacă. Bucureşti 1903, p. 17.

[2] Vezi *Bianu-Hodoş*, Bibliografia (la anul respectiv).

pricina dejghinării Besearicilor". Dovezile se înşiruie clare şi irezistibile în 35 de subtitluri, risipind fără putinţă de replică toate rătăcirile scolasticilor prezumţioşi din solda Râmleanului. In celelalte capitole autorul vorbeşte despre: purcederea Duhului Sfânt, azime, prefacerea fiinţei tainelor, curăţitorul foc şi îndreptarea sfinţilor, adică de ş'au luat făgăduinţa. Traducerea într'o limbă uşoară şi populară, făcută de iscusitul *Antim Ivireanul* era al doilea factor ce contribuise la succesul nebănuit al cărţii. Şi în sfârşit să mai adăogăm zelul apostolic pus de călugării lui *Constantin Brâncoveanu* în răspândirea ei largă printre românii plaiurilor noastre.

Căci marele Voevod creştin n'a lăsat neutilizată nici o acţiune, din cele ce puteau ajuta la stăvilirea dezastrului ce se apropia de sufletul ardelenilor ortodocşi. Deşi situaţia lui politică îi dicta moderaţiune faţă de Impăratul catolic — ale cărui intenţii de a supune şi Muntenia le cunoştea — totuş nu ezită de loc de a acorda sprijinul său puternic contra uneltirilor religioase ale Habsburgilor. Dovadă, că în 1698 constitue o rentă anuală de 6000 de bani pe seama mitropoliei din *Alba-Iulia „ştiind-o pe această sfântă Mitropolie* — cum spune în hrisov — *că se învăluiaşte ca o corabie în mijlocul valurilor mării, fiind între multe feluri de eretici necredincioşi şi se năpăstuieşte dela dânşii în multe chipuri"*.[1] In acelaş an zideşte frumoasa biserică din *Făgăraş*, făcându-i venit vama Rucărului în anul următor, ca în Iunie 1700 să dăruiască — cu aceeaş motivare — tot Mitropoliei ardelene moşia *Merişanii* dela Argeş.[2] Cu atât mai mult avea să-i trimită cărţile de slujbă şi de polemică, ce ieşeau atunci mai număroase ca oricând, din tiparniţele voevodale.

Aceste *„săbii ale Duhului"* erau aduse dincoace de cete de clerici îndrăzneţi şi pasionaţi pentru credinţă, cari le răspândeau în toate ţinuturile. In fruntea lor se afla însuşi Patriarhul *Dositei* al Ierusalimului, care prin prestigiul şi destoinicia lui ştiuse conduce atât de bine propaganda

---

[1] Cf. *Cipariu*, Arhiva, Blaj, 1867, p. 453.

[2] *Idem*, ibidem p. 455, şi *N. Iorga*, Ist. Rom. din Ardeal şi Ungaria. Bucureşti 1915, I. 350.

anticatolică, încât fusese nevoie de un ordin împărătesc special pentru a-l opri să mai intre vr'odată în Ardeal.[1]

Un scriitor german din veac. XVIII-lea ne dă în vasta lui *Istorie a Bisericii creştine*;[2] apărută în treizecişicinci de volume — amănunte extrem de interesante cu privire la această propagandă a trimişilor lui Brâncoveanu. El relevă cu multă stimă în special activitatea unuia din ei, spunând că *„umblă prin sate din casă în casă, îndemnând pe români ca să nu-şi părăsească biserica lor cea adevărată, lua copii în braţele sale, îi săruta şi jălea cu amar pierderea sufletului lor"*.[3] N'ar fi exclus să vedem în acest luptător distins chiar pe Patriarhul Dositei sau alt arhiereu dintre însoţitorii lui. Propoveduirea lor era însoţită de sigur şi de împărţirea cărţilor sfinte, dintre cari nu lipsea mai ales aceea a lui *Maxim Peloponesianul*. Efectele ei şi a predicilor călugăreşti prin sate, le simţim în constatarea melancolică a lui *Petru Maior*, care spune că la moartea lui Atanasie *„nu puţini era între Români, carii avea acum greaţă de făcuta unire cu Biserica Romei"*.[4]

Una din probele, ce mă fac să cred în marea circulaţie a cărţii ieromonahului *Maxim* este faptul că anii trecuţi am descoperit un exemplar în biserica greco-catolică ruinată a comunei secuizate *Aldea* din judeţul Odorhei. Dacă opera a putut pătrunde şi în aceste regiuni izolate, cu cât mai mult trebuie să admitem prezenţa ei în ţinuturile româneşti compacte. Şi nu numai în cei dintâi ani după actul desbinării fatale, ci în tot cursul sfăşierilor sângeroase din veacul XVIII-lea. Ne-o confirmă aceasta câteva dovezi ale vremii. Astfel episcopul *Atanasie Rednic* din Blaj se plânge la 1765 într'o cerere către Maria Terezia de agitaţiile ortodocşilor, sporite prin *„o carte infamă plină de calomnii contra religiunii catolice, ce o răspândeau în popor.* Era această carte scrisă de un călugăr grecesc Maxim din Pelopones, şi tradusă în Muntenia şi de acolo transportată

---

[1] *N. Iorga*, ibidem, p. 341.

[2] *M. I. Schroeckk*, Christliche Kirchengeschichte, Leipzig 1772. Lucrarea se găseşte şi în Biblioteca Universităţii din Cluj, dar lipsesc tocmai volumele ce ne interesează.

[3] Cf. *Episcopul Melhisedec*, Papismul etc., Bucureşti 1887 p. 31.

[4] *P. Maior*, Ist. Bis. Românilor. Buda. 1817. p. 92.

în Ardeal".[1] Exemplarul ce-l am eu, conţine şi el câteva însemnări ale popii Stoica din Aldea, scrise pe contrapagina cărţii tocmai în anul 1786, probă că interesul pentru carte nu slăbise de loc.

Dacă ar mai fi vr'o îndoială, ea se spulberă prin mărturia episcopului *Grigorie Maior,* care în 1782 răspunzând la întrebările ce i se pun de curtea vieneză cu privire la mersul „unirii" din Ardeal, declară între altele: „neuniţii sânt ţinuţi în ortodoxie şi mulţi uniţi se întorc la neuniţi, *decând preoţii şi protopopii streini umblă din sat în sat* **şi aduc cărţi ortodoxe,** *cari fac multe neajunsuri unirii".*[2] Dar valoarea necontestată a cărţii ne-o mai atestă şi împrejurarea, că învăţatul teolog *Petru Maior* se serveşte de ea ca de-un izvor serios, citându-o în vestitul său *Procanon* dela 1783 contra Papalităţii.[3]

Toate aceste fapte ne dau dreptul să conchidem, că lucrarea lui *Maxim Peloponesul* şi-a câştigat faima celei mai populare cărţi împotriva desbinării nenorocite dela 1700, pe care a combătut-o victorios timp de un veac întreg.

De-acum, ea nu va mai putea lipsi din „istoria desrobirii noastre religioase", unde trebuie să i se rezerve o pagină glorioasă.

Aducându-i omagiul nostru postum, avem datoria de-a strânge cu pietate în *Muzeele eparhiale* exemplarele ce-au mai scăpat prin poduri de biserici de furia distrugătoare a călăilor ortodoxiei româneşti.

---

[1] Cf. *A. Bunea,* Episcopii P. P. Aron şi D. Novacovici, Blaj, 1902, p. 226.

[2] *Dr. V. Ciobanu,* Statistica Românilor din Ardeal în 1760—62. Cluj. 1926. p. 7. (Extras din Anuarul Institutului de ist. naţională III).

[3] Cf. *C. Erbiceanu, Procanonul lui Petru Maior,* Bucureşti. 1894, p. 24.

PROBLEMA „SĂCUIASCĂ“ SUB RAPORT CONFESIONAL

— CÂTEVA CONSIDERAŢII ŞI REMARCĂRI STATISTICE —

De Iconom stavrofor Dr. GH. CIUHANDU
Consilier referent eparhial, Arad

I

De-o vreme 'ncoaci se vorbeşte şi se scrie tot mai mult despre problema săcuiască, sub raport etnic, în care privinţă noi Românii suntem interesaţi prin perderile, ce-am suferit în Săcuime.

Punctul iniţial al oricărei discuţii în cauză este chestiunea: care este *originea Săcuilor?* Când şi de unde s'au aşezat ei în centrul geografic al românismului?

Noi nu ne vom ocupa de întrebarea asupra originei lor, ci vom căuta să facem câteva constatări de altă natură, din laturea religioasă, cu privire la ţinutul săcuesc, stătător din următoarele patru judeţe: Ciuc, Trei-Scaune, Odorheiu, Murăş-Turda.

Vom porni dela o afirmaţiune a istoricului Petru Maior,[1] care, el însuşi, a trăit şi păstorit la Dicio-Sânmărtin, în vecinătatea Săcuilor. Dânsul spune despre Săcui, că sunt „rămăşiţe de ale Sclavilor acelora, cari sub steagurile Avarilor purtau arme şi, după pierderea Avarilor, s'au aşezat în munţii cei dintre Ardeal şi între ţara ungurească; pe urmă, ajunşi a fi supuşi lui Gelu, principele Românilor, după învingerea Ungurilor asupra lui Gelu, se împreunară cu Ungurii. Ei au fost convertiţi de Ierotei, la creştinism, şi nu Românii.[2]

Despre aceşti Săcui afirmă acelaş istoric, că au fost de legea grecească, ca şi Românii de atunci, dar uniţi cu biserica Romei".[3]

Petru Maior, în capitolul respectiv, invoacă o serie de împrejurări, din care scoate concluzia, că Săcuii nici nu puteau să fie de „legea latinească": Ei nu aveau un cler celibatar, ca în biserica Romei, ci preoţii lor trăiau, şi sub jurisdicţia nouă (dela 1697 încoaci) a episcopului romano-catolic, în căsătorie, ce nu fusese trecută în categoria abuzurilor („necumpetele") atribuite atunci preoţilor săcui.

[1] Istoria Bisericei Românilor..., Buda, 1813.
[2] O. c. 19—20.
[3] O. c. 66—70.

P. Maior relevă şi postul răsăritean, de Mercuria, „de care cu anevoie se lăsară Săcuii a se înstreina".[1]

Examinarea dublei probleme, despre originea etnică şi religia originară-creştinească a Săcuilor, noi o lăsăm în grija altora s'o deslege. Pentru noi e deajuns să constatăm, că în Ardealul locuit şi de Săcui, confesiunea gr.-catolică nu se pomeneşte, în legiuirile şi'n documentele vremii de mai 'nainte de sfârşitul veacului XVII, deoarece confesiunea aceasta era inexistentă. Şi cum înfiriparea confesiunei uniete a fost rodul presiunilor sociale-politice şi economice ale vremii de acum două veacuri şi mai bine,[2] ea, de altă parte a fost şi o rezultantă a unor referinţe sociale de trai împreună, al Românilor, cu Maghiarii de confesiune catolică.

După revenirea Ardealului sub Habsburgi şi după restaurarea episcopiei romano-catolice de Alba-Iulia, e tocmai caracteristic, că unaţia a prins şi în ţinutul săcuesc deodată cu începuturile propagandei unioniste, şi că de teama de a nu-şi perde „legea" sau ritul oriental prin unire, unieţii din Săcuime au dezertat, revenind la Ortodoxie, îndată ce începură a se instăpâni vântoasele iezuitului în cârmuirea fragilei episcopii de Făgăraş. De acord cu acest sens al evenimentelor reţinem, aceea ce ne spune istoricul Samuil Klein, despre unchiul său episcopul Inochentie Klein-Micu, că activitatea misionară a acestuia fu îndreptată chiar dela început chiar, spre Săcuime.[3]

---

[1] „Şi acum încă repovesteşte — spune P. Maior — cum un preot intre Săcui propoveduind din Amvon asupra postului celui de Mercuria, şi neştiind el ce dovadă să mai aducă înainte, cu care să-i poată face pre poporanii săi a crede că nu sunt datori să postească Miercurea, ci fără sfială pot să mânce carne, spuse, că şi sfinţitul Papa mâncă Miercurea carne. Atunci un bătrân dintră norod după mintea sa răspunse: Elég nagy diszno őkemeis ha eszik, adecă: destul de mare porc e şi dumnealui dacă mănâncă". *O. c.* 69.

[2] N. Iorga: Istoria Rom. din Ardeal, vol. I pag. 325—26: Anumit în părţile Cojocnei, Solnocului, Dobâcei, regiune asupra căreia se întinsese propaganda latină pornită din Muncaciu, Dobriţin, Sătmar şi Oradea, — „regiune de iobăgie, în care era deajuns să se câştige domnul de pământ", pentru catolicizarea iobagilor săi.

[3] „episcopul Ioan Inochentie... ca un apostol... s'au apucat de lucrul evanghelicesc. Umblând prin sate propovăduia şi învăţa poporul şi nu fără roadă, că 600 de preoţi, parohi au adus la unire, de vreme ce în vremea trecută *stăpânind şi cârmuind iezuiţii episcopia, în săcuime mai toţi părăsiseră unirea, temându-se că cu vremea şi pe încet trebue a părăsi legea grecească.* Iar episcopul Inochentie Clain... pentru acestea ale lui ostănele dela împărăţie nu numai cu titlul de consilier crăesc, ci şi cu baronie au fost împodobit şi la împăratul Carol în graţie". Vezi: *Istoria Românilor (manuscris) de S. Klein,* Tom. IV: Istoria bisericească a episcopiei româneşti din Ardeal. Partea X. § 2.

În „Săcuime", fireşte, exista o veche populaţie de baştină, românească, printre Săcui cari, ajutaţi de referinţe politice-bisericeşti şi de sistemul privilegiat de stat au pricinuit, în mare măsură, săcuizarea Românilor.

Elementul de baştină, românesc, din Săcuime, îşi sprijinea până la o vreme existenţa, nu numai pe forţa sa numerică, de acasă, ci şi pe infiltraţii din est, din Moldova. Iar aceste infiltraţii de Români ortodocşi erau binevenite, nu numai celorce aveau nevoie de braţele iobăgeşti ale Românilor, spre a le exploata, ci şi Românilor, pentru a-şi fortifica rezistenţa, numericeşte şi sufleteşte.

Nota acestor infiltraţii — cari erau reciproce între Ardeal şi Principate: din Ardeal fugeau unii Români pentru motive de persecuţii religioase în întregi veacurile XVII şi XVIII, dupăcum de dincolo veneau, încoaci, din alte motive — ni-o indică un document dela 1760, al preotului romano-catolic Balint Iosef din Alfalău (Gyergó-Alfalu), care spune, că în comuna sa de Săcui, sunt mulţi Valahi fugari din Moldova, cari ţin *cu îndărătnicie la „schisma grecilor"* şi fug de „tainele" catolicilor, vrând mai bucuroşi să cază în osândă de veci, decât să primească învăţătura bisericii catolice.[1]

Aceste suflete tari, de fraţi de peste Munţi, venind încoaci, sporeau rezistenţa noastră ortodoxă şi românească, dimpreună cu cărţile bisericeşti, cari ne veneau, şi ele, de peste Munţi. Dar biserica catolică şi stăpânirea politică a Ardealului au înţeles, din bună vreme, că această rezistenţă — ce se credea a fi mai slabă, poate, tocmai în Săcuime, unde trăiam amestecaţi — trebue înfrântă, în interesul biruinţei unaţiei printre Românii ardeleni. De aceea, trebuia năvala propagandistă, mai dinadins, a lui Inochentie Klein, asupra Săcuimei, şi să caute şi el, ca înaintaşul său, să zăgăzuiască trecerea cărţilor bisericeşti şi a preoţilor şi călugărilor, de peste Munţi, în Ardeal.

II

Cari erau *stările bisericeşti ale Românilor din Săcuime, după pornirea unaţiei?* e o întrebare, pe care vom cerca s'o lămurim măcar încâtva. Încercând să dăm răspuns acestei întrebări, vom merge mai dinadins pe firul expunerii geografice-statistice, decât istorice.

---

[1] Dr. A. Bunea: Şematismul clerului arhid. gr.-cat. de Alba-Iulia şi Făgăraş, pe anul 1900. La pag. 336—7.

Vom consulta deci în primul loc publicaţii oficiale ale Blajului bisericesc [1] şi o remarcabilă lucrare statistică ungurească, oficială, din aceeaşi vreme. [2]

Pentru a constata, măcar aproximativ, cifra localităţilor din Săcuime, la cari eram interesaţi etniceşte la începutul veacului XVIII când a prins unirea în regiunea aceea, spicuim următoarea statistică:

In cele patru judeţe „săcueşti", biserica uniată, dupăce s'a fixat acolo la începutul veacului XVIII, consolidându-se în parte prin propoveduirea episcopului Inochentie Klein-Micu, avea, la începutul veacului nostru, următoarea situaţie de organizare, cu şapte protopopiate atârnătoare de Blaj:

Protopopiatul:	*Totalul de parohii,*	*filii*	*Dintre ele avea în Săcuime în judeţul:*	*parohii:*	*Total*
1. Odorheiu	8	95	Odorheiu	4	
			Trei Scaune	1	7
			Murăş Turda	2	
2. Trei Scaune	11	90	Trei Scaune	8	8
			Ciuc	3	3
3. Fărăgău	23	6	M.-Turda	2	2
4. Giurgeu	15	41	Ciuc	15	15
5. Reghinul	40	34	M.-Turda	40	40
6. M.-Turda	26	73	„	22	22
7. Pogăceaua	17	3	„	9	9
	140	342 (= 482)			106

Deci, o scurtă tâlcuire, în general: Cele 7 protopopiate din regiunea săcuiască şi ţinuturi mai apropiate, cu cele 140 parohii şi 342 filii, uniete, însemnau o *infiltraţie* de concurenţă pentru Biserica ortodoxă română a vremii, *în 482 localităţi.*

Ea însemna de două veacuri încoaci, şi *slăbirea forţelor de rezistenţă a elementului românesc,* care se răzima pe legături de sânge, de carte bisericească, de circulaţie cu Moldova.

In special, se mai vede din tabloul de mai sus, şi următoarea situaţie pe judeţe: Câte *comune parohiale* avea Blajul exclusiv pe teritorul celor patru judeţe:

---

[1] *Dr. A. Bunea: Şematismul* (anuarul) Clerului arhidiecezei metropolitane g. cat. rom. de Alba Iulia şi Făgăraş, pe anul 1900 la 200 ani dela unirea religioasă, tipărit în Blaj.

Un alt şematism despre anul 1917, tipărit tot acolo. — Apoi:

Balogh Pál: A népfajok Magyarországon, Budapest, 1902, publicată de Ministerul ungar al Cultelor şi Instrucţiunei.

[2] Din Şematismul de Blaj dela 1911.

In județul	Odorheiu	4
In „	Trei Scaune	9
In „	Murăș Turda	75
In „	Ciuc	18

la olaltă 106 parohii, cărora trebue să li se adaoge numărul exorbitant de „filiale", pe cari, însă, nu le mai constatăm pe județe, deoarece ele nu sunt specificate astfel nici în șematismele Blajului. Presumțiunea este, însă, că mai toate cele 342 filiale indicate mai sus vor fi revenind ținutului săcuesc.

Astfel, *unația a zdrobit, în cuprinsul Ardealului propriu, forța de unitate a sufletului religios românesc, sprijinit pe ortodoxia tradițională a locului*, ca și pe legăturile multiple cu toți ceilalți români din jurul teritorului zis săcuesc, și a deschis, deopotrivă, *calea dublei înstrăinări: catolizarea și maghiarizarea cu concursul*, conștient ori inconștient, dar necondiționat *vinovat, al Blajului prigonitor de profeți naționali* și cultivător al miasmelor catolicismului disolvant sub raportul național românesc.

Acesta este adevărul curat! Și, regretăm că acest adevăr n'a fost spus mai răspicat și de alți cercetători ai trecutului și stărilor românești din Săcuime. [1]

Da, — procesul desnaționalizării Românilor din Săcuime, la nici un caz, nu ar fi luat acelea proporții uimitoare și umilitoare, dacă unitatea sufletească și ierarhică a Ardealului, — care se răzima și pe forțe vii, umane și spirituale de peste Munți — nu ar fi fost zdruncinată prin trădarea lui Atanasie Anghel și a urmașilor lui, cari s'au complăcut (și se mai complac încă!) în catolicismul lor disolvant.

Mergând pe firul cercetărilor și dovedirilor noastre cu ajutorul publicațiilor oficiale ale Blajului, iată la ce constatări — numai sumare de astădată — putem ajunge, *făcând o comparație statistică* între cifra populației românești de odinioară — *după statistica lui Inochentie Klein și după opera sa de convertire — și din vremi apropiate de noi.*

---

[1] Semnalăm de altfel remarcabilele studii ale dlor profesori *Sabin Opreanu* [Săcuizarea Românilor prin religie, Cluj 1927; apoi: Ținutul Săcuilor, contribuțiuni de geografie umană și de etnografie, Cluj, 1928] și *C. Popa-Lisseanu* [Sicules et Romains, procés de dénationalisation, București 1933].

Ne vom servi și noi de aceste lucrări.

Deschidem, deci, şematismele Blajului, ca să grăiască ele în locul nostru, prin câteva cifre,[1] după protopopiate cu jurisdicţie în Săcuime, dar şi din alte părţi.

Începem cu *protopopiatul uniet al Murăşului*, cu tabloul de mai jos:

Localitatea	*Parohie ori filie (1900)*	*Populaţia unietă: sub ep. Klein:*	*La 1842:*	*La 1900:*	*Ortodocşii la 1900:*
Hagymásbodon	filie		111 **	31	—
Káposztás Sz. Miklós	„		158	61	—
Koronka	„	250		8	184
Dumbrava	parohie	200		140	852
Idicıul de sus	filie	25		—	—
„ de jos	„	25		20	—
Idicel	„	210		—	1472
Lueriu *	„	205		—	690
Potoc *	„	185		—	594
Deda *	„	350		—	1940
Materău	„	35		—	907
Disnateu	„	50		—	—

Comunele notate cu * erau, pe vremea episcopului Inochentie Klein, curat uniete. — ** La 1842 avea preot uniet.

In protopopiatul uniet al Trei-Scaunelor:

Localitatea:	*Parohie ori filie (1900):*	*Populaţia unietă: sub Klein:*	*la 1842:*	*la 1900:*	*Ortodocşii:*
Arcuş	parohie	70	—	32	—
Angyalos	filie	30	—	—	—
Bodok	„	115	—	—	—
Gidofalva	„	30	era parohie	—	—
Málnás	„	40		—	13
Sepsi Sz. György	„	120		8	446
Köröspatak	„	75		1	183
Boroşneul mare	parohie	40		24	8
Czofalva	filie	30		2	10
Dálnok	„	60		—	15
Feldoboly	„	60		—	43
Boroşneul mic	„	70		1	947
Zágon	„	200		—	791
Ilyefalva	parohie	65		80	52
Bikfalva	filie	130		4	140
Magyaros	„	60		6	66
Kézdi-Vásárhely	„	35		18	29

[1] Scoase din Şematismul jubilar dela 1900.

In protopopiatul uniet al Odorheiului:

Darócz *	filie	125	—	478
Gyepes	„	24	—	—
Homorodujfalu	„	30	—	—
Sz.-Péter	„	90	—	788
Vargyas	„	75	6	194
Bodogaia de jos	parohie	45	15	30
Agyagfalva	filie	15	—	—
Kisgalambfalva	„	35	—	21
Nagygalambfalva	„	145	10	251
Vidacutul român	„	215	—	405
Odorheiul săcuesc	parohie	235	75	—
Bikfalva	filie	45	—	—
Bögöz	„	45	—	—
Sándorfalva	„	10	—	—
Ferihaz	„	350	20	1363
Héjásfalva	„	100	—	658

* Pe vremea lui Ion Klein era parohie curat unietă.

Iar acum, câteva cuvinte pentru a tâlcui graiul impecabil al acestor cifre scoase din publicaţia oficială a Blajului.

Localităţile *uniete*, fie ele parohii sau numai filiale, deci ataşate unor parohii la oarecare distanţă, *sunt deficitare.*

Deficitul are două forme de exprimare, că la 1900 nu mai exista nici cea mai mică rămăşiţă de suflete uniete din ceeace fusese rezultatul propoveduirei lui Inochentie Klein în ţinutul săcuiesc; — sau că au rămas, până la 1900, d'abia nişte *infimităţi disparente,* menite perirei.

Iar perirea aceasta, ea însaşi, avea două forme de înfăţişare: că unieţii reveniau în cursul timpului la religia ortodoxă, ori se maghiarizau.

Cât priveşte revenirea la ortodoxie, cititorul cu atenţie al cifrelor va remarca, desigur, marea şi *dubla* deosebire de situaţie, *la ce infimităţi s'a redus populaţia unietă de odinioară* şi cât de *mult a sporit,* măcar relativ, *cifra elementului ortodox*, conservându-şi şi naţionalitatea prin mijlocirea ortodoxiei.

Teza despre maghiarizarea unieţilor o recunoaşte şi Blajul oficial, prin condeiul lui A. Bunea (care atât de mult ni-a ocărît Biserica), autorul şematismului pe care-l utilizăm. Aşa de pildă, în legătură cu datele despre *Ciuc-Szépviz*, iată ce ne spune textual: „Cum că *cea mai mare parte din maghiarii acestei parohii în veacurile trecute au fost români,* îi tradează conunele lor curat româneşti de

până azi: André, Mariuța, Todor, Kirlan, Tatar".[1] Iar în alt loc ne dă indicații despre o *maghiarizare în massă,* spunând că la 1900, din cele 18,894 suflete gr.-catolice din protopopiatul Giurgeului (jud. Ciuc) *2337 suflete sunt maghiarizate aproape de tot".*[2]

Şi totuşi, nu s'a sfiit A. Bunea să facă două lucruri nedrepte: să arunce cu noroiu după biserica „slavo-bizantină" (?) a Românilor lipsită (?) de rezistență națională românească și să tragă tot focul naționalismului românesc la oala bisericii — Blajului care, prin existența sa ocrotea desnaționalizarea românilor din Săcuime?!

Mai mult decât atâta: Oficialitatea acestui Blaj, sgomotos astăzi şi lăsător ieri sub raport național, a avut cunoştință oficială, încă din veacul trecut,[3] că avea în arhiepiscopie şi comunități bilincve (cu limba „romana si maghiara"), cari sunt următoarele: *1. Abásfalva, 2. Andraşfalău, 3. Arcuş,* 4. Baczka-Madarász, 5. Bálinifalva, 6. Baraolt, *7. Bodogaia de jos, 8. Boroşneul-mare, 9. Bözödujfalu, 10. Casonul-mare, 11. Ciuc-Sân-Giorgiu, 12. Ciucsepviz,* 13. Csik-Lázárfalva, *14. Gelința,* 15. Gidofalva, *16. Ilyefalva,* 17 Jobbágyfalva, *18. Jacodul-românesc,* 19. Karácsonyfalva, *20. Lemnia,* 21. Lisneu, *22. Poian,* 23. Saárd, 24. Sovárad, 25. Sz.-Udvarhely, *26. Sz.-Erzébet, 27. Sz.-Háromság, 28. Turia de jos,* — de tot 28 localități. Dintre acestea, cele subliniate sunt chiar comune parohiale proprii. In toate aceste 28 de comune, deci, limba ungurească a credincioşilor a fost înregistrată oficial, la Blaj, ca ceva firesc şi admisibil.

Cum de a putut ajunge biserica Blajului pe acest povârniş național? Iată o întrebare, care, în mod firesc, îşi aşteaptă răspunsul. Să i-l dăm.

Explicația e următoarea: Biserica uniată, ardeleană — şi de oriunde s'ar afla ea pe fața pământului, — este un *factor de prozelitism înainte de toate şi mai mult decât orice altceva.* De aceea ea se furişează unde numai poate, ca să facă prozeliți. Aceasta i-a fost „misiunea" în Ardeal, dela începuturile sale şi s'a achitat perfect de misiunea asta,[4] al cărei rod este maghiarizarea Românilor din Săcuime.

---

[1] Şematism, 1900, pag. 339 40.

[2] O. c. pag. 335.

[3] Vezi Şematismul său dela 1885.

[4] Despre organizația ei sectară sub acest raport, am publicat două studii statistice, de amănunte:

Schisma Românească sau *Unirea cu Roma,* Sibiu 1921 [53 pag] şi

Susţinem acest trist şi dureros adevăr, întemeiaţi şi pe constatările, istorice şi statistice de ale altora.[1]

În privinţa aceasta, ne provocăm, pentru a invoca temeiuri la fel, la statisticianul maghiar *Balogh Pál*, cu a sa operă: *„A Népfájok Magyarországon"*.

Cu privire la ţinutul „săcuesc", dânsul ne dă următoarele constatări importante: „În judeţele Odorheiu şi Trei-Scaune, Românii sunt exclusiv greco-orientali" (adică ortodocşi).[2] În judeţul Trei-Scaune, elementul românesc e greco-oriental, numai ici-colo se dă de urma *românilor greco-catolici maghiarizaţi*.[3]

Că săcuii, ca atari ar putea să fie socotiţi ca aparţinători la Biserica ortodoxă, autorul ungur o contestă. „În Ardeal, zice dânsul, săcuimea nu s'a ataşat la bisericile orientale, deoarece legislaţia ardeleană nu a recipiat niciodată aceste biserici. Maghiarii aparţinători ortodoxiei, pe pământul săcuesc, sunt prin urmare numai români maghiarizaţi".[4]

Fireşte, dupăce organizaţia şi forţa bisericii noastre — cât vor fi fost eie — au fost slăbite prin desbinarea confesională, era oareşicum o urmare firească, să perdem — şi ortodocşii şi uniţii — oarecari elemente, în favorul celui ce ne desbinase bisericeşte şi sufleteşte!

Totuşi, statisticianul ungur mai are şi următoarele constatări de reţinut despre rezistenţa ortodoxiei, care, la orice caz, era mai vădită. Şi anume: În judeţul Trei-Scaune, majoritatea în comunele româneşti o dau ceice aparţin la biserica orientală;[5] iar în judeţul Odorheiu comunele româneşti sunt greco-orientale, adică ortodoxe.[6]

Români ortodocsi şi Uniţi români sau Două organizaţii bisericeşti române din Ardeal, Sibiu 1922 [76 pag.].

In studiile aceste, mai mult statistice, aveam in vedere stările din Banat şi Crişana. Prin studiul de faţă ne referim la stările din Săcuime în special; şi de ne va ajuta Dumnezeu, vom reveni, ca acum, asupra stărilor din Maramurăş şi mai jos.

[1] Despre ravagiile catolicismului, prin formula ucigătoare de neam a Uniatismului, intre Rutenii din fosta Ungarie am scris altădată, un studiu in revista „Biserica ortodoxă română" dela Bucureşti (anul 1927 sub titlul: „Rutenii ungari şi sugrumarea lor politică de Maghiari prin Unirea cu Roma".

[2] Népfájok pag. 129.

[3] O. c. 645.

[4] O. c. 648.

[5] O. c. 648.

[6] O. c. 650.

Fiind vorba şi de o „valahizare" a ungurilor din Ardeal, autorul nostru vede calea romanizării ducând prin bisericile româneşti.[1] Dar, cum văzurăm, nu prin cea uniată, captivă şi aservită Maghiarilor — de cari se servea şi ea însaşi în pastoraţie, lăsându-şi credincioşii să-i păstorească plebanii unguri, când n'aveau preot uniet în loc[2] — ci prin biserica ortodoxă română se făcea conversiunea naţională a Românilor, *de douăori* înstrăinaţi: odată prin unaţie, apoi prin maghiarizarea favorizată de aceasta.

După asemenea poticneli, prin cari ne-a trecut biserica Blajului, de două veacuri încoaci, în special în Săcuime, nu e mirare de fel, că, înainte de a fi putut să fie vorba de creierea, în Ungaria, a unei episcopii maghiare ortodoxe, s'a creiat una greco-catolică maghiară, acea de Hajdu-Dorogh, cu jurisdicţie şi peste „Săcuimea" supusă ierarhiceşte Blajului, aşa de sgomotos şi exclusivist azi în naţionalismul său!

Ca o notă caracteristică a acestei unaţii, ajunsă în veacul nostru la o desăvârşită îndrăzneală în spirit antiromânesc, vom remarca un fapt uluitor: Unaţia şi-a făcut intrarea şi în Braşov, în prag de războiul mondial, printr'o *liturghie în ungureşte,* după rit oriental, deşi Braşovul nu fusese trecut în bula papală dela 8 Maiu 1912.[3]

Am dori să ştim, dacă Blajul oficial va fi protestat, atunci, împotriva acestei profanări duble...

Iată o seamă de premise despre anumite stări, la al căror capăt de astăzi răsare, — îndreptăţită, dar încă nu deplin văzută şi urmărită spre a o şi realiza — problema dessăcuizării Românilor, pe cari în cea mai mare măsură, i-a aruncat în braţele maghiarizării însaşi biserica unietă, prin înfrăţirea sa în dogmă şi'n practice cu catolicismul şi prin încuscrirea culturală-socială deaproape cu maghiarii.

Nu putem încheia mai bine acest dureros capitol, decât citând două izvoare informative, alături de noi.

[1] O. c. 660.

[2] Cazurile de acest fel din Săcuime — lipsa de preoţi dela Blaj şi păstorirea prin plebani romano-catolici — au săvârşit acolo desagregarea elementului românesc şi înstrăinarea lui.

Caz similar e şi acela, din zilele noastre, când episcopul Lugojului a autorizat cu scrisoare (o avem în copie) pe preotul romano-catolic ungur să păstorească pe Românii bănăţeni din Beba, trecuţi pe o vreme, în anii trecuţi la Ungaria. Asta insemnează cuscria catolică!

[3] Vezi *Românul* dela Arad, Nr. 86 din 3 Maiu 1913.

Unul este menţionatul şematism blăjean, dela 1900, după care comuna Bodogaia, *în anul jubilar* al unaţiei, mai număra numai 15 suflete greco-catolice, faţă de cei 30 ortodocşi, cari mai existau,[1] dupăce, încă la 1886 (după şematismul de atunci) avuse trista glorie de a fi una din multele comune bilincve (cu limba „romana şi maghiara").

Mai cităm, drept caracterizare, şi următoarele rânduri despre acest tipic caz de perzanie naţională.

„Comuna *Bodogaia*, mai nainte vreme pur românească, avea două parohii, una ortodoxă şi alta greco-catolică, cum dovedesc cele *două mici biserici*, cari există până astăzi, aşezate ca două *orfane*, una lângă alta, pe o coastă, la margine de sat. Aceste două biserici mici sunt singurele amintiri despre trecutul românesc al acestei comune. Până la 1919 parohiile române din Bodogaia aveau un preot, a cărui locuinţă era în parohie, şi românii creştini cari, deşi nu vorbeau româneşte, mărturiseau totuşi că sunt români.

„Ultimul preot murind în 1919, nimeni n'a mai îndeplinit locul vacant, numind un alt preot, care să locuiască în comună şi să păstreze contactul spiritual cu Românii desnaţionalizaţi. Dela această dată, toţi credincioşii infideli *s'au convertit la confesiunea reformată*".[2]

Bodogaia aceasta e un veritabil tip caracteristic. Bodogăi de acestea sunt nenumărate, mai ales în Săcuime, ca şi în nordul şi nord-vestul Românismului, unde a prins aceeaş desbinare.

„Bodogăismul" acesta, care a împins pe Românii din Săcuime în tabăra maghiarismului catolic şi calvin deopotrivă, a avut „apostoli" cari, în râvna lor de a deschide cât mai adânci ranele vieţii româneşti şi-au avut şi exponenţi, cari şi-au purtat râvna aceasta fatală şi prin alte părţi româneşti. Laszló Pál, — pe care contele Csáky, episcop romano-catolic şi fişpan (prefect) de Oradea l-a adus în Bihor ca să-i convertească pe Români la unaţie, — a fost un săcuiu, care ştia româneşte.[3] Şi a şi făcut multă stricăciune în Bihor. — Un altul, Vasilie Keresztesi, călugărul dela Blaj, — despre care ne spune Samuil Klein, istoricul,[4] că fusese trimis de episcopul dela Blaj, la 1771, din poruncă împărătească, de paroh uniet la Timişoara, — era şi el săcuiu, născut dintr'o familie săcuiască din Bodogaia chiar, şi avea rolul distins de econom, duhovnic şi catihet al Mă-

---

[1] Bunea, Şematismul, pag. 458.

[2] G. Popa-Liseanu: Sicules et Roumains, pag. 43.

[3] Bunyitay V.: Biharvármegye Oláhjai és a Vallásunió, pag. 38—9.

[4] T. Cipariu: Acte şi fragmente, 124.

năstirei din Blaj.[1] Aşa tindea, încă de atunci „bodogăismul" din săcuime să treacă, prin aşezămintele Blajului ultramontan în al cărui mediu n'a putut rămânea un Gheorghe Şincai şi un Petru Maior, împrăştiindu-şi racila şi în alte părţi, îndepărtate chiar, ale Românismului.

Acest „bodogăism" este trista glorie a Blajului din aceeaşi vreme, prigonitor de prooroci naţionali, — şi este chiar vremea să-i reamintim de acest păcat congenital, acum când e vorba de necesitatea tămăduirei vieţii sufleteşti şi româneşti din Săcuime!

III

Cum văd o seamă de alţi cercetători români problema aceasta? e o întrebare îndreptăţită. Noi răspundem: ei o văd unilateral şi necomplect, şi fără să facă o deosebire de rosturi sau de părtăşie, la această perdere naţională, cu privire la Biserica ortodoxă română şi la cea unietă.

Astfel procedând, rămâne acoperit un obiectiv, care poate înlesni vederea clară a lucrurilor şi, pe lângă aceea, Biserica ortodoxă română — după paguba perderii de suflete, cari i-au fost furate — este lăsată şi sub *bănuiala unei vinovăţii, egală cu a bisericii uniete, pentru perderea unei părţi a Românilor din Săcuime,* pe când adevărul este cu totul altul.

După această remarcare în termini generali, vom arăta unele stări concrete, mai apropiate de noi şi de amănunt, după cari apoi vom trage câteva concluzii.

Astăzi când se tratează despre problema reromânizării Românilor săcuizaţi, opinia publică a fost lămurită în cauză nu numai prin studiile menţionate (S. Opreanu şi G. Popa-Liseanu), ci şi prin ziaristica română. Aceasta ni-a servit dureroase prilejuri de a constata, că cuscria catolico-maghiară, în care a intrat preoţimea unietă din Săcuime odinioară, se mai menţine şi astăzi, ca o dureroasă şi primejdioasă realitate şi pedecă în calea reromânizării românilor săcuizaţi.

Vom cita 'n ordinea hronologică a înregistrării în gazete, câteva exemple, ca la întâmplare numai, pentru a ilustra nenorocirea ce ne mai paşte în Săcuime, din pricina cuscriei dintre catolico-maghiari şi ierarhia unietă a Blajului.

Preotul gr.-catolic *Ghergheli* (o fi, doară: Gergely) din comuna curat românească *Varvis* (judeţul Murăş), trăit mai 'nainte

[1] Boros I.: Monogr. parohiei rom. unite din Timişoara, pag. 25.

în satul Cazin din apropiere de Mercurea-Ciucului, are *soție ungu-roaică*, iar *copiii „nu știu o boabă românească"*.[1]

Preotul *Boer*, dela Gheorgheni, când a ajuns acolo, nu știa românește; dar a învățat româneasca; însă ia parte la toate *sărbă-rile catolice și armenești*, îmbrăcându-se chiar în rasa acestor culte.[2]

Alta: *Maghiarizarea continuă*... o parte de *vină o are și mi-tropolia din Blaj*, care foarte puțin se gândește să păstreze sufletul românesc în bisericile unite. Numește de preoți tot felul de oameni, din cari, unii, dau dovadă de *insuficiență de pregătire*, iar alții *îmbracă haina maghiarismului*, obsedați numai de interese personale. Sunt comune, cum e comuna *Ciumani*, în care deși cu treizeci și doi de ani în urmă au trecut *24 familii la religia romano-catolică*, totuși astăzi mai sunt 198 suflete gr.-catolice, și n'au barem o capelă, și deci merg la biserica r.-catolică ungurească.[3]

Lângă Băile-Malnaș există comuna *Micfalău*, și ea în „Să-cuime". Acolo s'a ținut, de pe urma unor demersuri ale dlui G. Popa-Lisseanu, o anchetă ministerială, la 16 Oct. 1929. Cu acel prilej s'a constatat, în 42 cazuri concrete citate de dl G. P.-Lisseanu, o întreagă serie de părinți (tați si mame, născuți din părinți ortodocși) cari, într'o singură generație se secuizaseră, iar urmașii lor, astăzi, sunt săcui romano-catolici.[4] Dovadă, cum își perde resistența și Biserica ortodoxă de pe urma metehnelor bisericii uniete.

În anul 1936, ziarul „Universul" a deschis o anchetă în Să-cuime, și în comuna Lăzarea-Ciucului a constatat următoarele: Că copiii gr.-catolici din cătunul aparținător, *Ghiduț* au fost trecuți de ofițerul stării civile, un notar ungur, la romano-catolici;— că preoții greco-catolici, simpatizanți ai romano-catolicilor, au comis în Să-cuime o „crimă națională". În satul Ghiduț, anume, — unde sunt vr'o 15—20 familii de români moldoveni, veniți acolo mai de demult, — preotul gr.-catolic din Gheorghieni a cedat pe acești Români în administrarea preotului ungur, r.-catolic, de atunci, Péterfi Lörincz din Lăzarea. Acesta a raportat episcopului său, St. Majláth, care a dat ordin, ca acestor nenorociți să le facă servicii, cel puțin la nevoi urgente. Dar, lăsați aceștia fără de preot românesc până la

[1] Ziarul „Curentul", din 22 August 1928, sub titlul „Desromanizații din Să-cuime", de „Matei Corvin".

[2] Tot acolo.

[3] „Universul" din 1 Martie 1930.

[4] „Universul" din 16 Ian. 1933.

1925, n'au mai vrut să știe de preot românesc. În cele din urmă, și-au primit și ei preot, în August 1936. Dar, atunci, s'a constatat, că mai sunt încă multe familii, și încă de cele cu nume neaoșe românești (ca: Moga, Costi, Chindea etc.), cari au mai rămas la r.-catolici, adică la Unguri.[1]

Tot atunci, în coloanele aceluiași mare ziar național din capitală, se constata că *preoțimea gr.-catolică* din Săcuime, în special cei *din vechea generație,* lipsea dela datoriile naționale, trebuind să se afirme, ca români, nu numai cu vorba, ci și cu fapta.[2]

Tragedia Românilor săcuizați ni-o înfățișază următorul caz caracteristic pentru dezastrul național din Săcuime. *Ciatlos Anton,* din localitatea *Oaia,* un român gr.-catolic maghiarizat, a fost văzut de un corespondent al ziarului „Universul". Sărmanul desrădăcinat, din care nu perise tot bunul simț, a arătat cu lacrimi în ochi, spre cimitir unde-i sunt îngropați *părinții, cari mai știau românește, el însă nu!*[3]

Dar cauza românească, cu perderi de acest fel, nu se va remedia, în Săcuime, cu preoți ca acela dela Roteni, care, deși rugat de învățătorul școalei din Roteni să-și catehizeze catehumenii, a refuzat, nefiind „plătit" pentru slujba de catihet.[4]

Dar, de vină sunt și alții, din cei de astăzi, nu numai urzitorii de odinioară ai desbinării religioase românești și ceice se complac astăzi în această diferențiere. Pe lângă poticnelile factorilor confesionali, stăpânirea țării însăși are partea sa de vină, că lucrurile nu intră în făgașul ducător la revendicările noastre față de minoritari. Astfel, în comuna *Vadu,* unde cea mai mare parte a populației poartă nume românești (ca: Radu, Stoica, Simion, Boier, Pop, Oprea, etc.), persistă și acum în starea de *maghiarizare;* iar copiii lor, maghiarizați, nu sunt lăsați de unguri, să cerceteze școala românească.[5] Maghiarizați de aceștia au fost constatați și într'o anchetă recentă a „Universului", făcută în *Pldeșii de jos,* din județul Ciucului.[6]

Din viața românească în Săcuime, și despre cauzele ei, mai avem informații de adăogat și din altă parte a lucrurilor decât cea religioasă, care privește desbinarea eclesiastică a Românilor.

---

[1] „Universul" din 9 Aug. 1936.
[2] Ibid.
[3] „Universul" din 14 Ian. 1938.
[4] Ibid.
[5] „Universul" din 16 Februarie 1938.
[6] „Universul" din 7 Martie 1938.

Un strigăt de durere, destul de recent, este acela, după care, *chiar şi acum*, sub regim românesc, ne perdem graiul românesc, în Săcuime. Ziarul „Universul" şi „Liga Antirevizionistă", constatând primejdia, şi-au luat angajamentul unei acţiuni profilactice naţionale. Şi iată ce a constatat: boala socială a *căsătoriilor mixte* între Români şi maghiari. Aceste căsătorii favorizează şi acum maghiarizarea. Chiar aici în oraş (Târgu-Murăş?), intelectuali români, plătiţi de stat şi onoraţi cu mari demnităţi, îşi cresc copiii ungureşte şi se folosesc de limba ungurească. Corespondentul „Universului" dă şi preţioase amănunte despre căsătoriile mixte din Târgu-Murăş, dintre 1920—1937, cuprinzând 787 cazuri. (Ar trebui să se facă o statistică a acestor bătuţi de Dumnezeu cu orbie naţională, şi să-i vedem categorizaţi şi după confesiune: de sunt ortodocşi ori unieţi? zicem noi).

Se citează, tot în acelaş articol informativ şi cazurile din *Sâncrai* cu oameni purtând nume ca: Raduly (Radul), Moga, Moldovan, daţi în brazdă străină, şi totodată se solicită *interzicerea căsătoriilor mixte.*[1] Ce fericite măsuri ar fi! Mai ales, fiindcă, după cum se afirmă — şi este foarte de crezut — aceste căsătorii mixte fac parte din politica ungurească de acum (care prinde în oraşele noastre, şi din alte părţi).[2]

Dar ranele vieţii româneşti din Săcuime puroiază încă — şi nu-şi mai găsesc leacul — încă şi din motivul *politicianismului românesc,* remarcat mai ales *în judeţul Odorhei,* ca foarte vinovat: că trafichează situaţia cu Săcuii, acordându-le „tratament special, dar nu cu intenţia de a contribui la reromânizarea celor 40% de Români săcuizaţi, ci pentru a-i avea alegători". Acest politicianism nu a îngăduit, până de curând, ca în judeţul Odorheiu, singurul fără protopopiat ortodox, să se poată înfiinţa unul. De aceea, *cele mai mai multe biserici româneşti, vechi, ortodoxe,* (la Bodogaia, Cioc, Aldea etc. *n'au putut fi deschise,* nici la 15 ani după unirea Neamului.[3] Da, fiindcă, de ex. până şi prefecţi şi candidaţi de deputaţi de aici — se scrie din Târgu-Murăş — au soţii maghiare, vorbind în casă numai ungureşte.[4]

---

[1] „Universul" din 30 Noemvrie 1937.

[2] Vezi „Universul" dela 26 Nov. 1937, cu unele amănunte dureroase: că, de ex. numărul românilor căsătoriţi cu unguroici este mult mai mare decât cel al româncelor măritate după unguri! Evident, de ce!

[3] „Universul" din 17 Ianuarie 1933.

[4] „Universul" din 14 Ianuarie 1938.

In asemenea împrejurări, a fost un moment relevant şi foarte bine venit acela, că dl profesor *N. S. Ionescu* a ţinut, la începutul acestui an, în capitala ţării la Ateneul Român, o conferinţă plină de simţire şi de dovezi: despre ispitele prin cari a fost trecut elementul românesc, săcuizându-se, ca şi despre datorii de pus în lucrare, pentru a se reaşeza în toate drepturile sale politice, de cultură şi de sânge, în Săcuime. [1]

După cum vedem, deci, chestiunea aşa zisă „săcuiască" are destule răni, vechi şi nouă, începând dela desbinarea religioasă, care a fost veriga *iniţială*, în lanţul de nenorociri ardelene de două sute de ani încoaci, — din care lanţ face parte *refractarismul politic şi confesional al tuturor eterodocşilor, şi nenorocitul politicianism românesc* de până ca ieri.

O, de-ar da Dumnezeu cel sfânt, trezvie şi energie măcar în acest ceas al unsprăzecelea, conducătorilor, duhovniceşti şi politici deopotrivă, ai acestei ţări, de a-şi face datoria întreagă, în nota nouilor vremi de acum!

De a remedia din rădăcină „bodogăismul" ardelean şi de a da avânt nou vieţii româneşti, înfrăţită nu numai prin cultură şi interese politice-naţionale, ci şi prin restabilirea unităţii sufleteşti, în semnul vechiului principiu de viaţă românească şi ortodoxă.

Fără această radicală împăcare, mai mult ori mai puţin, dar sigur şi necontenit, va atârna sabia lui Damocle, în Ardeal şi mai ales în Săcuime, deasupra vieţii româneşti, ca şi deasupra stăpânirii româneşti.

[1] „Universul" din 16 Februarie 1938.

PE MARGINEA UNEI REVISTE „CATOLICE" DIN TRANSILVANIA

DESPRE REVISTA (ERDÉLYI) TUDOSITÓ DIN CLUJ ŞI DESPRE REDACTORUL EI, ERNEST VERESS

de Dr. ONISIFOR GHIBU
Profesor la Universitatea din Cluj

I

„Revista catolică lunară" *Tudositó* şi-a luat acest titlu abia în Septemvrie 1936, după ce timp de 17 ani se numise *„Erdélyi Tudositó"*. Sub acest din urmă titlu, care pe româneşte înseamnă *Informatorul ardelean,* revista de fapt era o continuare a lui *Erdélyi egyházmegyei Tudositó,* pe româneşte *Informatorul eparhiei ardelene* (adecă al eparhiei romano-catolice de Alba-Iulia).

La originea ei, publicaţiunea aceasta fusese un organ oficial al eparhiei amintite. După unirea Transilvaniei cu Regatul român, conducătorii ei au socotit însă necesar să facă din ea un organ pentru afirmarea ideei Ardealului, ca noţiune maghiară politică. De aceea i-a zis, începând cu 1 Ianuarie 1919, *Informatorul Ardealului,* făcând din el o trâmbiţă, cu multă dibăcie mânuită, a aspiraţiilor ardelene maghiare.

Atenţia *Informatorului Ardealului* este îndreptată exclusiv spre chestiunile ungureşti din Transilvania şi Ungaria, spre penetraţiunea maghiarismului în Vechiul Regat, spre obţinerea sprijinului pe seama Ungurilor din partea catolicismului universal şi spre întrebuinţarea Sfântului Scaun pentru scopurile naţionale maghiare. Nici o chestiune religioasă sau socială a României, pentru el nu există. „Catolicismul ardelean" nu este creştinesc, ci exclusiv unguresc; el urmăreşte numai consolidarea maghiarismului, cu orice mijloace. O patrie românească pentru catolicii unguri din Transilvania nu există. În schimb există o Ungarie, cu ale cărei probleme sunt pline paginile revistei.

Ca dovezi despre caracterul revistei, dăm următoarele amănunte:

În Nr. 1 din 1936 se publică în extenso predica ţinută de Primatul Ungariei în catedrala din Strigoniu; în schimb, nu găsim nici un cuvânt despre urările făcute ţării de M. S. Regele Carol II prin Radio şi despre cuvântarea dela recepţia de Anul Nou. Despre cuvântarea primatului Ungariei se publică şi un prim-articol, în acelaş număr. Tot aci găsim un lung articol polemic cu un scriitor din Ungaria, care a cercetat de curând România şi a scris în mod puţin favorabil despre Ungurii de aici. Apoi dări de seamă despre două cărţi ungureşti apărute la Budapesta, despre jubileul de 50 de ani al *Revistei catolice* din Budapesta, despre reprezentaţiile teatrului maghiar. La anunţuri: revista *Ujkor* din Budapesta.

Numărul pe Februarie publică 5 dări de seamă despre cărţi apărute la Budapesta. Cel de pe Martie despre penetraţia catolicismului unguresc în Bucureşti, prin stăruinţa unui călugăr iezuit dela Satu-Mare „a cărui activitate e urmărită cu interes şi de Nunţiul papal şi de arhiepiscopul Cisar".

În numărul pe Octomvrie un fragment din cuvântarea ţinută de Primatul Ungariei la Congresul Reuniunii catolice din Budapesta. Apoi 3 dări de seamă despre cărţi apărute la Budapesta. O reclamă pentru cetirea ziarului catolic *Magyar Lapok* din Oradea, care până bine de curând se chema *Erdélyi Lapok* — gazetă care a fost de nenumărate ori suspendată de autorităţile de stat din cauza acţiunii ei subversive. Ca probă despre atitudinea acestei gazete care, deşi „catolică" se întitulează „*Gazeta maghiară*", dăm aci următorul fragment dintr'un interviev al corespondentului ei din Amsterdam, cu preşedintele Congresului naţional din India, Patel Valabhay:

„Cunoaşteţi situaţia tristă a Ungariei pe urma tratatului dela Trianon?

— Ştiu foarte bine, cât de nedrept s'au purtat faţă de această ţară, care veacuri dearândul a apărat cultura şi averea acelor ţări, cari i-au dictat sentinţa de moarte. Scrie, te rog, că salut cu simpatie Ungaria, pe care a batjocorit-o

Trianonul şi vestesc cu încredere, că în curând va veni vremea, când imperialismul va pieri şi popoarele apăsate vor ajunge libere". *(Erdélyi Lapok,* Oradea, Nr. 205—1932).

La poşta redacţiei din numărul pe Octomvrie găsim printre altele următoarele cuvinte: „Revista noastră, are o mare misiune în legătură cu îndrumarea intelectualităţii catolice maghiare, care trăeşte în Vechiul Regat. Ne bucurăm că lucrul acesta îl simţi şi Dta. Abonaţii noştri din Regat sunt cei mai zeloşi şi avizi cetitori ai noştri. — Revista presei din acest număr semnalează revista *Magyar Kultura* din Budapesta insistând asupra articolului prim al redactorului Nyisztor Zoltán. „Distinsul publicist — zice *Tudosító* — întocmai ca o Cassandră îşi ridică cuvântul său de mustrare către societatea naţională maghiară, care uită repede şi e aplicată spre desbinare".

Complicitatea lui *Tudosító* cu Nyisztor Zoltán este revelatoare. Asupra importanţei faptului acestuia vom reveni mai încolo.

II

Deocamdată, reţinem câteva lucruri caracteristice din anii precedenţi ai revistei. Din ele se vede tendinţa consecventă a ei de a îndrepta sufletul catolicilor unguri ardeleni necontenit spre alte obiective, decât ale României.

Scriind despre Congresul Reuniunii catolice poporale, ţinut în 1927 la Miercurea Ciucului, Tudosító zice în Nr. 34 din 1927 al lui:

Miile de participanţi la congres „au depus jurământ de credinţă către Sf. Scaun, jurând de 100%, pentru împlinirea datoriei şi pentru rezistenţă în privinţa credinţei şi a propriei culturi", — sub care se înţelege „arborele vieţii maghiare" şi alipirea sfântă la „ariticitate".

Ignorând cu desăvârşire pe Regele ţării, *Erd. Tudosító* strigă: „Trăiască Hristos, Regele nostru"! — Sufletele iubitoare de ţară... recunosc pe Hristos ca rege al lor, se strâng în jurul Lui, întreaga dragoste a sufletului se alipeşte de el şi în ţara lui găsesc căminul cald fericitor, pe care nici bărbaţii de stat, cari fărămiţează ţările, nici puterile cari înnăbuşesc naţiunile, nici revoluţionarii fără ţară nu

ni-l pot lua... Papa în adevăr a urmat şoaptelor noastre intime şi a îndestulat dorul a milioane de creştini, când ordona sărbătoarea lui Hristos-Rege. Închinare lui Hristos, Regele Gloriei! Mulţumiri locţiitorului lui pământesc". *(Erd. Tud.* 1929, Nr. 36).

„Pius XI, Pontifex Maximus, ştie să fie totodată şi Rege. Dacă salutăm cu cucernicie şi cu stimă pe Pontifex Maximus, putem striga cu mândrie: Eviva il Papa-Re („Trăiască Papa-Rege"). *(Erd. Tud.*, 1932, 15 Febr.).

Iată şi o declaraţie pe faţă în contra statului ca atare:

„Duşmanii seculari ai Maicii Biserici sunt: spiritul public al Necredinţii şi omnipotenţa Statului... Mărturisim cu încredere că (împotriva acestora N. Tr.) nu putem merge la altcineva, decât la acela, la care este cuvântul veşnic şi al cărui cuvânt, de aceea, îl vom asculta în orice împrejurări". *(Erd. Tud.* 1928, pag. 32).

III

Catolicismul lui *Tudositó* este precum am văzut, foarte interesant; el se reduce exclusiv la ce favorizează punctul de vedere politic maghiar, de dragul căruia încetează chiar de a mai fi catolic, în anumite momente. Un exemplu: Se ştie ce luptă a purtat, începând cu secolul al XVI-lea, catolicismul ardelean împotriva *unitarianismului*, pe care l-a combătut cu cea mai neînduplecată vehemenţă, declarându-l de erezie vrednică de distrus. Iată că acum, deodată, unitarianismul nu mai e erezie şi că nu mai există nici un motiv pentru a nu face cauză comună cu el. S'a întâmplat ca revista literară clujană *Erdélyi Helikon,* într'un articol al ei din anul 1935, a omis dintre şcolile superioare ungureşti ardelene, Academia teologică unitariană. Iată în ce chip se comportă faţă de acest fapt divers, revista *Erdélyi Tudositó,* în numărul său din Ianuarie 1936 (pag. 3): „Acest lucru — zice revista catolică din chestiune — nu-l putem înghiţi câtuşi de puţin. Dacă există o religie, care să pretindă pe bună dreptate denumirea de religie ungurească şi ardelenească, apoi aceasta este cea unitariană. Ea s'a născut pe pământul Ardealului şi, prin episcopatul ei care, după cât ştim, este singurul episcopat unitarian din lume,

este o particularitate exclusiv ardelenească. Teologia lor este şcoală superioară în toată legea. De ce nu este socotită ca ungurească? Când tocmai cauza ungurească ar reclama să ţinem în seamă orice valoare maghiară, şi să prindem pe fiecare ungur în unitatea strânsă a unui singur bloc, pentru ca să nu ne poată târî cu sine puternicul curent duşman".

Va să zică, religiile nu se judecă după baza de adevăr pe care se crede că o cuprind, ci pe baza faptului dacă ele sunt ungureşti, respectiv ardeleneşti sau nu, şi dacă ele constitue sau nu elemente de ale blocului maghiar unitar?

Aşa se explică faptul că în *Tudosító* nu întâlnim nici odată amintit pe capul Bisericii catolice din România, — arhiepiscopul Cisar din Bucureşti — nici pe episcopul catolic de Iaşi, nici pe mitropolitul gr. cat. de Blaj, ci exclusiv pe Primatul Ungariei, Iustinian Serédy. În locul catolicismului românesc, constatăm îmbrăţişarea unitarismului eretic unguresc.

IV

Să vedem acum: cine este Nyisztor Zoltán, căruia Tudusitó îi acordă o atenţiune deosebită? Este un scriitor ungur, născut în Transilvania, care între anii 1919 şi 1923 a condus gazeta *Katholikus Élet* din Satu-mare, — gazetă care a fost în repeţite rânduri interzisă de autorităţile româneşti. La un moment dat, în anul 1924, el a fost transferat la Roma, unde a lucrat timp îndelungat, împreună cu iezuitul ungur Bela Bangha, care fusese mobilizat acolo, în scopul creării *Internaţionalei catolice,* menite a veni în ajutorul Ungariei. Dela Roma, acesta trimite revistei sătmărene un articol semnificativ, intitulat *Internaţionala catolică,* (Nr. dela 22/VI 1924), din care reţinem următoarele cuvinte cuprinzătoare: „Foi catolice din străinătate, d. e. America din New York, încep să scrie despre noi articole foarte simpatice. In cursul anului din urmă ni s'au adresat în mod special, în acelaş scop, celebrităţi olandeze, americane, spaniole, franceze şi polone, cu intenţia să ne studieze instituţiile catolice (între cari şi presa). Din nenorocire, particularismul limbei noastre este o piedecă în calea con-

tactului nostru cu lumea mare. Dar, slavă Domnului, că avem noi destui oameni cari cunosc limbi străine şi cari au şi o cultură mondială. Să lase aceştia la o parte orice altă ocupaţiune; să se emancipeze de sub oricare altă treabă, ori cât ar părea ea de importantă, şi să plece să să înjghebeze Internaţionala catolică. Ar ajuta în mod uriaş soarta maghiarismului şi poate a întregului univers bolnav".

Această Internaţională s'a şi creat, graţie pe deoparte solicitudinii guvernului maghiar, care a jertfit pentru realizarea ei sute de milioane de Pengő, pe de alta solicitudinii Papei, care stă la desăvârşita discreţie a Primatului maghiar, Iustinian Serédy, după cum am dovedit în cartea mea: *„Nulitatea Concordatului"*, Cluj, 1935, pg. L şi urm.

Ambii aceşti luptători, pentru mobilizarea întregei lumi catolice în favorul Ungariei — Nyistor şi Bangha — şi-au împărţit activitatea lor între Roma şi Budapesta, fiind în acelaş timp mereu pe drumuri în diferitele continente ale lumii, — Bangha ca secretar general al *Federaţiei mondiale a Congregaţiilor mariane* şi Nyisztor ca propagandist politic. La un moment dat, ei iau conducerea marei reviste *Magyar Kultura* din Budapesta, în care se discută toate problemele de viaţă ale Ungariei în spiritul naţional integralist.

In anul 1933, dimpreună cu Bangha, Nyisztor face o lungă călătorie în America, urmărind în mod special problema câştigării conducătorilor americani pentru lupta împotriva tratatului dela Trianon. Dimpreună cu Ungurii din America, Nyisztor a preconizat adunarea a un milion de iscălituri în favorul refacerei Ungariei milenare. In cadrul operei acesteia, pe care a luat-o asupra sa ziarul *Szabadság* din Cleveland, Nyisztor a strâns singur peste o mie de iscălituri. Despre această ispravă a lui scrie pe larg ziarul *Pesti Hirlap* din 8 Oct. 1935.

Nu de mult el a făcut o lungă călătorie în Asia, unde a lucrat în acelaş sens. Despre această călătorie, Nyistor a scris într'un număr al revistei *Uj Kor* din Budapesta, cu câteva săptămâni înainte de plecare: Ajungând în China, „voiu cerceta mai înainte de toate misiunile maghiare şi anume

pe acei călugări iezuiţi şi franciscani şi pe acele călugăriţe din Calocea şi dela Satu-mare, cari lucrează acolo, într'un număr mereu crescând şi cu rezultate atât de glorioase... Eu, călătorul curios, dar cu suflet plin de entuziasm, voiu avea o singură misiune: să popularizez ideea congresului euharistic mondial care va avea loc la Budapesta şi ideea anului *jubilar al Sfântului Ştefan.* Să invit şi să deoblig pe câţi mai mulţi cu putinţă dintre fiii Răsăritului, pentru a sărbători cu noi împreună aici, la Budapesta, catolicismul unguresc care împlineşte 900 de ani".

Acesta este Nyisztor Zoltán!

Se poate uşor închipui, cu ce mijloace lucrează el pentru a aduce sute şi mii de Asiatici la serbările sfântului Stefan la Budapesta şi se poate şti din cele petrecute la 1933, în Budapesta, cu prilejul jubileului Sf. Emeric, ce va fi în 1938 în capitala Ungariei. Despre serbările internaţionale organizate la Budapesta în anii din urmă cu ajutorul catolicismului mondial, am dat informaţiuni bogate în cartea mea mai sus citată (pg. LVI şi urm.).

Faptul că revista *Tudosító* din Cluj ţine hangul lui Nyisztor este, cum spuneam, mai mult decât concludent.

V

Să vedem şi pe redactorul *Informatorului.* Se cheamă Ernest Veress şi, de profesiune, e preot. Scriitor abil şi multilateral. Temperament mai mult de luptător, decât de preot. Articolele lui sunt numeroase şi pline de vioiciune. Partea cea mai mare a celor scrise în primii zece ani dela apariţie a revistei a apărut, la 1930, într'un volum întitulat simplu: *Tiz év* (zece ani).

Ne oprim puţin asupra acestui volumaş de 208 pagini. Pe pag. II a copertei întâlnim anunţul: *Cărţi ardeleneşti de rugăciuni,* apărută la 1936 în a III ediţie, la Braşov. (Prima ediţie la 1919, a II-a la 1924, ambele la Diciosânmărtin). Carte mare, de 460 de pagini, despre care „*Revista catolică*" din Budapesta scria: „Din fiecare rând al acestei cărţi se simte bătaia inimei Ardealului. Cartea de rugăciuni a lui Veress e într'adevăr de o valoare nepreţuită, — ea este o adevărată binecuvântare".

Carte *ardelenească* de rugăciuni? Bătaia inimii Ardealului?

Ce or fi vrând să însemneze astfel de cuvinte?

Chiar şi o uşoară răsfoire a cărţii ne dă răspuns lămurit la această întrebare. În prefaţa ei, autorul precizează marea însemnătate a bulei din 1925 prin care s'a introdus sărbătoarea lui Hristos-Rege. — Se simte din fiecare rând bucuria Ungurului ardelean că acum are posibilitatea de a se eschiva de sub obligaţiunea regalităţii române şi de a se pune la adăpostul Regelui Hristos şi a locţiitorului său, Papa dela Roma. Mai departe, întâlnim chipul Regelui Ladislau al Ungariei, prezintat ca „Sfântul Patron al Transilvaniei". Şi în sfârşit, la pag. 426—427, următoarea rugăciune: „Ah unde eşti luceafăr strălucitor al Maghiarilor, care ai fost odinioară apărătorul ţării noastre? Unde eşti, Rege Ştefan? Maghiarul te doreşte pe tine, plângând înaintea ta, în haine de doliu. Aducându-şi aminte de tine, îl podidesc lacrimile. Câmpurile triste ale lui sunt bătute de brumă şi de jale. Braţul lui viteaz de odinioară tânjeşte; de plânsul cumplit ochii-i nu-i mai contenesc. Grădină înfloritoare fu odinioară Panonia, pe care o stropia din belşug Fecioara Maria. Ţie ne rugăm, fiii trişti ai poporului maghiar, spre tine cădem noi cei rămaşi orfani. Nădejdea ne e în tine şi în Maria, regina credincioasă a patriei noastre. Incă pe când erai în viaţă, ne-ai recomandat Acesteia, şi, dimpreună cu Sfânta Coroană, ne-ai închinat ei".

Al doilea anunţ, pe aceeaşi pagină: „*Erdélyi Tudosító, gazetă săptămânală catolică,* politică şi socială".

Trecem la textul cărţii: Zece ani. In prefaţă ni se spune că ea se ocupă de probleme minoritare, „de sufletul ardelean ajuns la soartă de minoritar". Urmează articole despre „Săptămâna cea mare a Ungurilor" şi o lungă serie de articole, în care se biciuieşte sistemul de guvernământ al României, pe toate terenele cari interesează pe Ungurii minoritari. Un lung pomelnic de recrimări, scrise anume ca să aibă răsunet în Ungaria şi în străinătate. Toată gama imaginabilă a „persecuţiilor" îndreptate în contra Ungurilor ardeleni se găseşte înfăţişată aici. O singură bucurie se înregistrează: încheierea concordatului cu Sf. Scaun. „In baza

lui, catolicii maghiari din Ardeal pot să meargă nu numai la Geneva, ci şi la Roma, spre a căuta apărare" (pg. 60).

Nu intrăm în amănunte, ci ne oprim numai la câteva rânduri limpezi. Vorbind despre cele trebuincioase catolicismului ardelean pentru a putea ieşi biruitor deasupra necazurilor aduse pe capul lor de împrejurările cele noi, E. Veress accentuiază necesitatea unităţii şi a programului. „Necesitatea unităţii şi a programului a fost accentuată de curând nu de altul, ci de însuşi Primatul Serédy, în acea cuvântare, pe care am publicat-o şi noi, în parte. Cuvintele spuse acolo se referă, cuvânt de cuvânt, şi la împrejurările noastre". In timp ce, deci, nici nu s'a luat act de numirea mitropolitului rom. cat. dela Bucureşti ca şef al întregei Biserici rom. cat. din România, se invocă drept diriguitor al catolicismului ardelean primatul dela Strigoniu!

Mai departe: „Pe noi şi în raporturile cu celelalte confesiuni ne conduce concepţia de viaţă catolică (nu bigoteria interconfesională) care iubeşte omul şi osândeşte păcatul, e tolerant cu aproapele şi intolerant cu păcatul. Lucrează bucuros cu fraţii săi de alte confesiuni în chestiuni economice, politice, etc., pe „baze ungureşti", pe „baze canonice", — dar pe „baze interconfesionale", unde diferitele confesiuni îşi etalează prin reprezentanţii lor concepţiile de viaţă pretinse de o egală valoare cu a noastră, — nici odată".

Deci, colaborare, „pe baze ungureşti", — cu reformaţii, cu luteranii, cu unitarienii, cu mozaicii-unguri, pe teren politic şi economic, dar nici o colaborare cu greco-catolicii, cu catolicii români. — Nici odată! Cu aceştia ei n'au nimic comun.

Dar nu e vorba de a asigura prin catolicism numai maghiarismul din Ardeal, ci pan-maghiarismul însuş: „Să arătăm — zice Veress — că, pe baze catolice putem realiza rezultate decisive şi din punctul de vedere al maghiarismului totalitar. Ştim de ex. să prezentăm cu rezultat strălucite cercetări (exemplul ni-l oferă Ungaria); ştim să redactăm excelente gazete pentru tineret sau pentru popor". ş. a. (pg. 131).

Obiectivele lui Ernest Veress sunt limpezi ca lumina zilei: catolicismul nu este religia lui Hristos, bună şi gene-

roasă cu toată lumea, şi mai presus de contingenţele sociale, naţionale şi de rasă, ci este pârghia menită a reface forţele maghiarismului, înfrângând tot ce le stă în cale. Idealul catolicismului nu este împărăţia cerurilor realizată pe pământ, ci Ungaria Sfântului Ştefan.

VI

Se pune însă întrebarea: I se poate admite catolicismului în România un astfel de caracter şi un astfel de obiectiv? Şi poate fi lăsat să lucreze în dragă voia lui aici, şi încă fiind plătit de Statul Român, un om care desfăşoară pe faţă o activitate în vederea Ungariei mari? Şi poate fi tolerată o publicaţie, şi încă oficioasă, (a Eparhiei de Alba-Iulia), care ignorează cu desăvârşire suveranitatea României şi lucrează exclusiv pentru o ţară, ale cărei sentimente ostile faţă de noi sunt cunoscute?

Constituţia ţării spune în art. 22 că „Statul garantează tuturor cultelor o desăvârşită libertate şi protecţiune", dar numai „întrucât exerciţiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri şi legilor de organizare ale Statului".

Oare revista *Tudosító* şi redactorul ei, E. Veress, prin activitatea lor pe faţă în favorul Ungariei milenare nu aduc atingere opiniei publice şi legilor de organizare a Statului?

Cei chemaţi a veghia la fiinţa şi la integritatea Statului român întregit cu atâtea jertfe, trebue să-şi puie cu toată seriozitatea această întrebare şi să răspundă la ea, cu acelaş patriotism, cu care ar răspunde într'un caz analog, conducătorii Ungariei.

DOCTRINA ROMANO-CATOLICĂ DESPRE INDULGENȚE [1]

De Preot SIMION RADU
Profesor la Școala normală din I. G. Duca (Cristur)

III

INCERCĂRI DE A JUSTIFICA INDULGENȚELE. EFECTUL LOR MORAL. OPOZIȚIA LUI MARTIN LUTHER. ATITUDINEA BISERICII ECUMENICE ORTODOXE

In tendința lor de a-și justifica indulgențele și a le situa pe temeiul scripturistic și tradițional al Bisericii ecumenice, teologii romano-catolici recurg — ca de obiceiu — la diferite expediente: — răstălmăciri de texte și pretinse practici seculare (?) ale acesteia. In deosebi, zic ei, că: practica indulgențelor se fundamentează pe dreptul divin, chiar milenar, al păstorilor Bisericii creștine, de „a lega" și de „a deslega" păcatele pe pământ și 'n ceriuri. Și — accentuăm — mai ales pe obicinuința acestora — a păstorilor — de-a putea, în conformitate cu canoanele, să îndulcească și să ușureze, sau chiar să ridice total epitimiile celor penitenți cari, într'adevăr, făceau vie dovadă că se căiesc sincer și deplin de toate păcatele, — ca de pildă incestuosul din Corint.

Ceva mai mult: acești teologi cutează să-și zidească aceste necugetate afirmațiuni chiar pe unele din relatările lui Tertulian și ale sf. Ciprian al Cartaginei, că s'ar fi primit în Biserică ceice oarecândva, au fost declarați apostați etc.[2] „Dar cu aceasta ei fac o confuzie știută și voită, numai ca să pară că au găsit o bază dogmatică pentru indulgențe și să înșele pe cei neștiutori sau lesne crezători".[3] Da! Și aceasta pentrucă „indulgențele" adevăratei Biserici a Mântuitorului lumii, mai exact, acele reale îndulciri și ușurări, sau reduceri de canoane, de cari, în mod excepțional, se bucurau penitenții cari arătau faptic — și cu mult zel — îndreptarea lor, — sau se aflau în pericol de moarte — (și nu erau puțini de aceștia în veacurile pri-

[1] Vezi „Revista Teologică" XXVII [1937] p. 233 urm. și 278 urm.
[2] Olariu, o. c. p. 675.
[3] Mihălcescu, o. c. p. 196.

mare), — n'au nici o asemănare cu indulgenţele ulterioare ale bisericii rom.-catolice,[1] cari, evident, în consistenţa lor doctrinar-dogmatică ca şi faptic-istorică sunt un lamentabil şi primejdios abuz obvenit în puterea şi dreptul de a învăţa şi a administra cele sfinte, cu cari — alături de cea a conducerii — a învestit Mântuitorul pe urmaşii Săi. Şi, ca atare, sunt contrare învăţăturii celei sănătoase despre sf. Pocăinţă aşa cum a propovăduit-o Biserica vreme de peste un mileniu şi, concomitent, sunt în diametrală opoziţie şi cu disciplina primară şi foarte severă a acesteia. Şi apoi, aceste „scutiri" sunt cu atât mai eronate, mai primejdioase şi dăunătoare moralităţii cu cât — dupăcum am văzut — se acordă ca „iertări" plenare sau parţiale chiar şi celor din viaţa de dincolo, din purgator, unde — dupăcum zice Mântuitorul Hristos, în pilda cu săracul Lazăr şi bogatul nemilostiv, — nu mai există „schimbare" şi nici umbră de „mutare". Dacă Ierarhia Bisericii poate îndulci, sau chiar absolva de oarecari epitimii, aceasta o face pe temeiul că ele sunt pedepse medicinale, vindicative, cu caracter exclusiv pedagogic, iar totala iertare o acordă numai Mântuitorul.

Ori, teologii apuseni infirmă acest adevăr, susţinând că indulgenţele — aceste iertări ale pedepselor temporale, restante dupăce subiectul a îndeplinit deja întru toate condiţiile sf. Pocăinţe — se ridică nu numai prin meritele şi harul Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului Hristos, care având cheia lui David „deschide şi nimeni nu închide; şi închide şi nimeni nu deschide",[2] întru care se dobândeşte mântuirea cu „slava cea veşnică",[3] ca Unul ce s'a arătat să ridice păcatele noastre", nefiind întru El păcat,[4] iar pe ale noastre răscumpărându-le spre curăţire şi iertare prin sângele Său scump,[5] în mâna căruia stă puterea, mântuirea şi Impărăţia lui Dumnezeu,[6] El rămânând în vecii vecilor.[7] Unicul mijlocitor între Dumnezeu şi oameni,[8] ci — spun ei — această iertare şi mântuire se dăruieşte şi se însuşeşte şi prin virtuţile prisositoare ale Sfinţilor şi ale Martirilor, cari îndurând suferinţe mai mult decât a fost necesar

---

[1] W. Guettée, o. c. p. 67.
[2] Apocal. 3, 7. [3] 2 Timotei 2, 10. [4] 1 Ioan 3, 5.
[5] Coloseni 1, 14, I. Ioan 1, 7. [6] Apocal. 12, 10 [7] Evrei 13, 8. [8] 1 Timotei 2, 5.

le împrumută acestea altora, în mod extern, absolut mecanic. Strâns legat de aceste pedepse, aceiaşi teologi preconizează apoi, un foc curăţitor, purgatorul.

Toate acestea sunt inovaţii mari şi rău intenţionat susţinute — în caracterul lor optimist — în mod premeditat, exclusiv pentru a atrage şi a ţinea pe singuraticii indivizi la biserica papală, aristocrată, căci altcum, de bună seamă s'ar lăpăda.

Cât priveşte efectul moral al indulgenţelor, pe care „adoratorii" lor ar vrea să-l prezinte ca unul din cel mai fericit pentru mântuirea sufletului, — el rămâne o dogmă şi se desprinde clar din întreg pragmatismul istoriei bisericii apusene din sec. 16-lea în deosebi. Acesta este purul adevăr: efectul moral al indulgenţelor este până azi dezastruos şi va rămâne totdeauna foarte vătămător vieţii spirituale creştine şi membrilor Bisericii. Şi aceasta pentrucă deasupra oricăror apologii şi interpretări ce li se dau, *indulgenţele distrug fondul şi însemnătatea morală a adevăratei căinţe, care* — aici pe pământ — este de nespusă şi nepreţuită valoare pentru toţi câţi râvnesc să afle uşa raiului şi să deschidă comorile Împărăţiei cereşti. In loc de încordare şi luptă pentru triumful binelui şi al spiritualităţii în lume, ele aduc o mare uşurătate a moravurilor, slăbesc nizuinţa spre ideal şi 'ntronează lâncezeala, ca să nu zicem indiferentismul moral, ori lenea, căci „nimicesc păcătoşilor mijloacele indispensabile pentru vindecarea boalelor spirituale, amăgind pe credincioşi prin cursa unei împăcări uşoare (şi ieftine) cu Dumnezeu şi cu Biserica".[1] Diminuiază, apoi, valoarea superioară, covârşitoare a sf. Taine în general, ca unele ce sunt vehicule ale mântuirii şi singurele căi de apropiere ale creştinului de Dumnezeu. Infirmă şi micşorează puterea şi valoarea, în special, a sf. Pocăinţe.

Deocamdată amintim doar, în tangenţă, consecinţa unei asemenea negustorii abusive — făcută cu cele sfinte — care, în istorie a provocat hotărîta atitudine şi energica opoziţie a lui Martin Luther, determinând naşterea reformei lui şi a contimporanilor săi — Zvingli şi Calvin, — cari,

[1] Olariu, o. c. p. 676.

în răsmeriţa lor, au fărămiţat şi rănit adânc trupul sfânt al Bisericii.

Chiar numai din faptul indus acum, se vede destul de bine, credem, că efectul indulgenţelor este mai curând imoral şi deadreptul păgân, izvorît dintr'o credinţă greşită că se pot şterge păcatele cu bani, că Dumnezeu şi dreptatea Lui se pot îmblânzi prin jertfe materiale şi că mântuirea ar fi rezervată mai curând celor bogaţi — cum, de altfel, credeau şi sf. Apostoli la început, potrivit concepţiei religioase mozaice — şi nicidecum celor „săraci cu duhul", cari sincer îşi „plâng" păcatele şi în tot restul vieţii îşi păstrează cât mai curată inima.

Dar să adâncim puţin problema în istorie:

S'au găsit, chiar în biserica apuseană — după anul 1054, — bărbaţi şi teologi luminaţi cari, dintru început, au sesizat păgubitorul fapt al indulgenţelor, iar celor chemaţi să le stavilească, le-au arătat răul care izvoreşte din desfigurarea vechei doctrine a Bisericii — privitoare la deslegările de canoane pe cari le dă ea.

Insă toate strigătele şi protestele lor justificate şi bine intenţionate au rămas zadarnice — cum era de aşteptat — iar tendinţele lor de sinceră însănătoşire morală s'au lovit şi s'au zdrobit de autoritatea şi cerbicia ireductibilă a papilor — preocupaţi de alte lucruri...

Un şir de sinoade mari, socotite în apus ecumenice, începând cu cel din Lateran din 1215, au recunoscut enormele dezastre morale, ca o logică şi nemijlocită consecinţă a indulgenţelor secolelor 11-lea şi 12-lea şi ferm şi-au propus să le asaneze; dar încetăţenirea lor de-acum, tot mai extinsă, în rândurile poporului credincios — care a primit, poate, indulgenţele cu mare bucurie — a făcut ca deciziunile promiţătoare de îndreptare să rămână... fără efect...[1] Astfel s'a „interzis — de sinod — a mai răscumpăra epitimii, obligând pe toţi câţi se căesc, a-şi face canonul".[2] Am spus, că totul a fost înzadar, deoarece papii, tacit sau expres, le susţineau bucuros, ca unele surse ce alimentau luxul lor exuberant şi recunoscut, iar — ceva mai

[1] Cf. aşa şi S. de Canev, o. c., p. 51

[2] Olariu, o. c. p. 676.

târziu — unii, ca ex. Clement VI-lea, din sec. 14-lea, să le ridice la rangul de dogmă, încercând chiar să justifice această grosolană inovaţie şi aberaţie de nuanţă păgână exclusiv, prin tezaurul meritelor prisositoare ale Domnului şi ale Sfinţilor Lui.

Intre alte sinoade cari, la acest loc, merită să fie amintite, sunt cele unioniste din sec. 15-lea dela Constanţa şi Basel, ambele stăpânite de aceleaşi largi şi nestrămutate principii: de grabnică salubritate morală, odată cu stârpirea răului, printr'o reformă radicală, în „capete şi în membre" ale Bisericii.

Rezultatul lor? Acelaş! A fost din nou egal cu zero, iar consecinţele catastrofale pentru trupul cel mistic al Domnului, pentru sf. Lui Mireasă, Biserica, n'au întârziat să se vadă odată cu împrăştierea în aer a cenuşei lui Ioan Hus şi a antemergătorului său, englezul Wicliffe, ale cărui oseminte desgropate după aproape 30 de ani, avură soarta celor ale lui Hus, — arse şi împrăştiate în vânt, la Constanţa, în 1415.

Ce-a mai fost rezervat Bisericii creştine, noi cunoaştem din însuşi trecutul ei istoric plin de durere şi amar. Efectul moral direct al indulgenţelor, în sec. 16, a fost desbinarea bisericii de apus în două, apoi în trei şi în patru părţi, mai târziu într'o sumedenie — ca să nu zicem miriade — de confesiuni cu capişti idoleşti — secte — cari au puiat din reforma quasi-legitimă a călugărului augustinian din Eisleben-ul Saxoniei, a lui Martin Luther, din *1520*.

Nu-i fără interes, ci, poate, chiar folositor, să cunoaştem câtuşi de puţin, atitudinea lui Luther dinainte de arderea bulei papale, în 1520, la poarta oraşului, în faţa universităţii din Wittenberg.

Luther, înainte de a reacţiona — într'o vreme când papa era foarte mult, dacă nu chiar totul în iluziile lui deşarte, — înainte de a se fi rupt de biserica romano-catolică, s'a pronunţat în cor, — alături de alţi mari teologi — împotriva indulgenţelor, cari n'au nici un temeiu de îndreptăţire în sf. Scriptură. „Justiţia divină — zice el — nu cere pedeapsă sau satisfacţie dela păcătos, ci numai sinceră căinţă şi din inimă, cu intenţia de-a purta pe viitor

Crucea lui Hristos. Hristos în dar dă iertarea..., iar cea mai bună satisfacţie (dată) lui este îndreptarea vieţii..."[1] Epitimiile la început sunt primite de el, în sensul exclusiv ortodox, — ca fiind mijloace pedagogice necesare subiectiv, pentru îndreptarea morală a penitentului, căci Dumnezeu dă iertarea gratuit, în dar... Abia ulterior, ajungând în luptă cu dârzenia papei Leon X, caracterizează indulgenţele ca ceva „bun" şi de „folos" dar „numai pentru omul vechiu, pentru creştinii leneşi şi nedesăvârşiţi, căci (ele) nu chiamă pe nimenea la perfecţiune, ci sufere şi poartă toate neajunsurile. Atunci, ce folos rezultă? Nici căinţă, nici zdrobire de inimă, nici credinţă, nici har şi numai iertarea pedepselor omului dinafară (celui extern)...., pe care, fără a-l îndrepta îl face încrezător în sine (fariseu) şi nepedepsit".[2]

Dornic de-a aboli relele şi orice inovaţie cu privire la vechile condiţii de administrare a tainei sf. Pocăinţe, cari — să recunoaştem — într'acel timp, în apus, erau destul de mari şi multe, s'a iscat cearta lui cumplită cu Roma arogantă, fapt care l-a dus — poate fără voia lui — la extrema opusă acesteia, cum vom arăta altădată aici.

Deşi aproape în toate veacurile n'au lipsit glasuri opoziţioniste — răsleţite sau în cor — la adresa indulgenţelor, ele au rămas şi promit să trăiască încă mult şi bine în biserica romano-catolică, ca o plăcută „afacere de tarabă".[3] Susţinătorii lor înşişi au rămas neînduplecaţi şi ireductibili, încrezători orbi şi peste măsură în poziţiile lor de luptă faţă de „cei mici" (?) şi de dispreţuit şi de pe „olimpicul lor scaun" (?) au continuat să-i sfideze pe toţi, şi să apere şi chiar să confirme, îngâmfaţi, „inviolabilitatea indulgenţelor cu anatema, la sinodul din Trident", recunoscut de ei ecumenic.[4]

În concluzie, noi observăm şi la acest loc, că: Biserica ortodoxă de răsărit, — care a conservat în toată puritatea şi integritatea ei vechea doctrină despre taina sf. Pocăinţe, — a condamnat pretutindeni şi întotdeauna in-

[1] Resolutiones p. 543, 309, cf. S. de Canev, o. c., p. 52.
[2] Resolutiones XVII. 469—433 S. de Canev, o. c., p. 53.
[3] Mihălcescu, o. c., p. 197.
[4] S. de Canev, o. c., p. 54.

dulgenţele şi le-a infierat cu toată puterea şi demnitatea, ca un abuz îndrăsneţ din motivul că, n'au nici un temeiu în sf. Scriptură şi sf. Tradiţiune şi sunt păgubitoare moralităţii. Judecata acestei sfinte şi apostolice Biserici, în formă de sentinţă divină s'a dat odată pentru totdeauna, de către patriarhul Ieremia II-lea, în corespondenţa sa cu teologii protestanţi, în jumătatea II-a a sec. 16-lea. El zice: „Ce priveşte pedepsele puse de canoane . . ., dacă se dau de slujitorii Bisericii ca remedii . . ., ele sunt foarte folositoare şi ajută la îndreptarea păcătosului. Pentru aceasta şi sf. Părinţi au hotărît să se aplice celor ce se căesc; dacă însă, se dau în înţeles de câştig . . ., nu cum au stabilit sf. Părinţi şi le-au folosit şi ei, le respingem şi noi şi le socotim nefolositoare şi necinstite".[1] Iar mai departe spune: „Iertarea păcatelor noi o însoţim cu penitenţă din mai multe cauze foarte însemnate. Mai întâi: pentruca păcătosul să scape de pedeapsa involuntară şi grea ce-l aşteaptă în lumea cealaltă, prin o suferinţă voluntară, căci nimica alta decât o suferinţă de bună voie, nu poate îmblânzi pe Domnul".[2]

Cu totul deosebit de romano-catolici, în Biserica ortodoxă penitenţele nu se impun cu scopul de-a da satisfacţie lui Dumnezeu, ci pentrucă sunt mijloace de vindecare pentru cel păcătos şi cari se pot şterge, dacă se îndreaptă. Satisfacţie deplină a dat odată pentru totdeauna Domnul şi Mântuitorul Isus Hristos. Toată vina şi pedepsele se şterg cu toate păcatele în taina sf. Pocăinţe, pe care credinciosul să o îndeplinească cu multă conştienţiositate, căinţă şi credinţă, arătate în fapte bune. In afară de aceasta nu există altă posibilitate de-a ne apropia de Dumnezeu şi de-a ne împropria subiectiv opera de mântuire realizată de Mântuitorul Hristos, dupăce iar am păcătuit, după primirea tainei sf. Botez.

Indulgenţele — ca nişte aberaţii crase, ivite pe urma dorinţei de câştig material, absolut străine de spiritul şi concepţia autentic creştină, scripturistică şi tradiţională a Bisericii ecumenice — se resping definitiv ca foarte vătămătoare vieţii creştineşti adevărate.

---

[1] Conf. S. de Canev, o. c., p. 54–55.

[2] Mihălcescu, o. c., p. 200.

PROPAGANDA UNAŢIEI ÎN MUNŢII APUSENI

— CĂRPINIŞ —

De Prof. Dr. SEBASTIAN STANCA
Consilier episcopesc, Cluj

Dintr'un act al episcopului Vasile Moga Nr. 209 dela 22 Aprilie 1826 vedem că „popa Şuluţ" din Cărpiniş a fost pârît la guvern de credincioşii săi. Guvernul a ordonat o anchetă care nu s'a făcut deoarece Şuluţ a trecut în 1825 la uniţi şi aşa nu mai era nici un motiv de anchetă. Guvernul înştiinţează însă cu ord. 2280 din 13 Martie 1826 pe episcopul Moga că ancheta s'a terminat şi acum nu rămâne alta decât să se execute ordinul din anul trecut pentru conscrierea uniţilor şi neuniţilor din Cărpiniş. Episcopul îndrumă pe protopopul Iosif Ighian să fie de faţă la înscriere în calitate de „comisarăş bisericesc".[1]

Delegatul guvernului însă, Forkas Sándor, jude dela Curtea de apel, merge la Cărpiniş înainte de termin cu câteva zile şi de acolo avizează pe protopopul ortodox la 28 Maiu 1826 să nu meargă la Cărpiniş, pentrucă până atunci isprăveşte el lucrul.[2]

Protopopul Şuluţ din Bistra ispiteşte apoi şi pe popa Petru Fodor, urmaşul lui popa Şuluţ şi face pricină între el şi ceilalţi preoţi. Protopopul ortodox Ion Vasinca din Roşia atrage atenţia lui Ighian asupra lui Fodor, să-l „ţină în frâu că-i cresc coarnele mai pe sus decât se cade, că de n'aş fi fost eu şi popa Gavrilă, Cărpinişul astăzi ar fi unit".[3]

Se vede că avertismentul a avut efect că popa Fodor n'a trecut la uniţi, mai ales că avea biserică nouă, pe care o şi sfinţeşte. Atât oamenii guvernului, cât şi cei dela Blaj nu aveau zor să facă conscripţia deoarece nu-şi simţeau

[1] Ms. 444.
[2] Ms. 443.
[3] Ms. 445.

terenul sigur sub picioare. Guvernul vine din nou în 8 Ianuarie 1827 şi dă ordin (Nr. 12859) administraţiei judeţului Bălgradul de jos, episcopiei dela Blaj şi celei din Sibiu ca imediat să ia dispoziţii ca să se facă acea conscriere. Moga îndrumă şi de astădată (27 Ianuarie 1827 Nr. 34) pe protopopul Ighian să fie de faţă şi să apere interesele bisericii sale „îndreptându-te după poruncile acestui scaun episcopesc în treaba aceasta sub Nr. 462,603 din 1825 şi 27, 51, 87, 123 şi 209 din 1826 făcute către Frăţia ta".[1]

Comisia este fixată să se prezinte la 1 Maiu 1827 în Cărpiniş. Se pare că Ighian n'a fost avizat despre aceasta, ci ulterior i s'a adus la cunoştinţă rezultatul „requisitum comisiae". Ighian face obiecţiuni şi le trimite lui Iakob Ieremias notar în Zlatna şi secretar al comisiei, pentruca să le întroducă din cuvânt în cuvânt în procesul verbal. Neprimind nici un răspuns cere desluşiri dela Iakob. Acesta răspunde la 29 Maiu că membrii comisiei n'au aflat cu cale să le întroducă „inferálni" în procesul verbal, mai ales că nu ştie ce s'a întâmplat cu actul protopopului. „Nu l'am anexat la dosar — spune Iakob — *a umblat prin mânile noastre, dar nu ştiu care dintre membri l-a răpit*". Iakob presupune că a fost luat sau de Farkas Sándor la Abrud sau a fost pachetat cu alte acte undeva. *Acelaş lucru s'a întâmplat şi cu actele privitoare la Râmeţ. Şi acestea au dispărut.* Promite că le va căuta şi îi va da de ştire".[2]

Nu avem nici o urmă că aceste acte ar fi ieşit la iveală. Referatul comisiei vine în discuţia guvernului în luna lui August. Farkas Sándor din Zlatna avizează pe protopopul Ighian în 25 August că „operatul va fi referat Joia viitoare. Ar fi bine să se trimită un om mai isteţ care să afle rezultatul: Ii va sta într'ajutor cancelistul Winkler".[3]

Se pare că ortodocşii au câştigat cauza — căci dau în judecată pe popa Şuluţ, pentru că a dus cu sine matriculele. Abia în 1828 le pot scoate dela el.

Protopopul Şuluţ nu se lasă. Câştigă într'aceea un aprig colaborator în persoana popii Nicolae Gherman dela Lupşa trecut în 1826 la uniţi. Acesta porneşte asupra tuturor preo-

---

[1] Ms. 442.
[2] Ms. 441.
[3] Ms. 441 A.

ţilor ortodocşi din jur cu acuze că se amestecă în atribuţiile uniţilor. Aşa pâreşte la protopopul Şuluţ şi pe cel din Cărpiniş, iar protopopul face raport la Blaj şi cere să se delege comisie mixtă pentru anchetarea *„multas horum praevaricationes factas"*. In 3 Februarie 1831 cere din nou altă comisie mixtă de investigare *„contra horum exorbitantias"*.

Nu ştiu dacă s'au făcut sau nu aceste anchete. Ca multe altele fără temei, probabil că şi aceste au rămas baltă după plecarea lui Şuluţ din munţi. Iar unirea n'a putut prinde teren solid în parohie.

— PONOREL —

Credincioşii din Ponorel neavând preot de mai multă vreme, iar preotul Ion Plic care îi administrează nu stă în sat, cer la începutul anului 1826 preot. Protopopul trimite pe namesnicul Vasile Motora şi popa Grigore Sicoe la faţa locului. Aceştia raportează că de fapt Ion Plic nu stă în sat şi oamenii cer un preot dela ei din sat.

Episcopul Moga dispune să se facă „candidaţie" în care să fie luat însă şi Ion Plic deoarece la regulaţia din 1805 l'a fost lăsat supernumerar. Poporul alege însă pe Ion Gligor pe care episcopul îl şi hirotoneşte în Septemvrie 1826.[1]

Vacanţa acestei parohii caută să o exploateze popa unit Efrem Petrucza şi la îndemnul lui în luna Martie 1826 o seamă de uniţi au năvălit asupra bisericii ortodoxe din Ponorel ca să o cuprindă cu forţa. Ortodocşii s'au alarmat şi i-au alungat. Protopopul Ighian face în 24 Aprilie raport episcopului Moga despre această întâmplare. Episcopul arată cazul prin raportul Nr. 229 dela 10 Maiu, guvernului şi cere să se delege o comisie mixtă pentru cercetarea pricinii şi pedepsirea vinovaţilor".[2] Intr'aceea face şi protopopul Şuluţ intervenţie la guvern ca să pună mâna pe biserică.

Guvernul cu ordinul 5090 din 29 Maiu dispune autorităţilor superioare din judeţul Bălgradul de jos ca să numească din partea sa „comisarăşi neinteresaţi" cari să facă anchetă. Guvernul pune însă condiţia ca unul dintre cei doi

---

[1] Ms. 684—685.
[2] Ms. 674.

comisarăşi să fie catolic. Până la anchetă să fie poporul pe pace, dar mai ales *ortodocşii să fie opriţi de a mai batjocori sf. Unire* „praecipue Disunitos ab omnibus derogamen et vilipendium S. Unionis proferendis verbis arcendos". Comisia cu cei doi protopopi va face conscrierea şi de sine înţeles că aceia cari au trăit cu tainele uniţilor şi cu prilejul conscrierii ar vrea să treacă la ortodocşi fără examen de 6 săptămâni, să nu fie scrişi între ortodocşi ci să fie conscrişi tot la uniţi, „si qui Sacramentis Unitorum usi occasione conscriptionis ab unione resilere vellent eisdem ante expletam sex hebdoma dalem Instruictionem indulgeri nequeat, idevque Unitis adnumerandi veniant".[1]

Episcopul Moga comunică acest ordin lui Ighian şi-l îndrumă să fie de faţă la conscriere ca reprezentant al bisericii ortodoxe şi să apere această biserică (17 Iunie 1826 Nr. 274).[2]

Judeţul deleagă pe judecătorul Imets László şi notarul judeţan Iablonszay Elek şi aceştia cheamă pe cei doi protopopi la Ponorel pe ziua de 18 Septemvrie 1826 să facă conscripţia (15 Septemvrie 1826).[3] La conscriere se prezintă 266 credincioşi ortodocşi cu 823 suflete, cari şi sunt luaţi în conspectul ortodocşilor. Acesta este iscălit pe lângă cei doi comisari şi de protopopul Ighian şi de protopopul Şuluţ. Cu acest prilej au fost însă luaţi în conspectul uniţilor mai mulţi credincioşi cari voiau cu orice preţ să rămână ortodocşi. Din acest motiv poporul ortodox refuză iscălirea conspectului ortodocşilor".[4] Cei doi comisari înţelegând dreptatea cererii lor le promit că vor interveni la guvern în sensul dorit de ei şi stărue ca să se facă o împăciuială. Credincioşii se învoesc şi pe lângă condiţia ca, fiecare să fie luat la biserica la care el doreşte să aparţină. Protopopul unit nu poate accepta până nu se înţelege cu episcopul său. Amândoi fac apoi un raport către guvern, în care excepţionează împăciuiala şi fac anumite rezerve şi anumite condiţii de acceptare. Şuluţ caută să răstoarne concluziile comisiei şi să exopereze o hotărâre mai favorabilă

[1] Ms. 675.
[2] Ms. 676.
[3] Ms. 677.
[4] Ms. 598.

uniţilor. (A Ponorelli comisiot is megakadályozni igyekezvén, a melybe csakugyan káros igyekete kivántvégett nem érhetett). Dar această silinţă păgubitoare nu-i succede.[1] Comisarii transpun actul de împăcare guvernului şi acesta constată că în conscripţia uniţilor au fost luaţi credincioşi ortodocşi cari din cine ştie ce motive şi-au botezat copiii cu preoţi uniţi, ei înşişi însă nu s'au folosit de tainele uniţilor precum şi de aceea cari au reflectat câte odată la tainele uniţilor, dar n'au trăit permanent cu ele. Aceştia nu pot fi siliţi să aparţină uniţilor. In schimb însă aceia cari au trăit în continuu cu tainele uniţilor, cari s'au născut uniţi şi cari vreau să treacă la ortodocşi fără examen de 6 săptămâni aceştia trebue să rămână uniţi până când vor face acel examen de 6 săptămâni. După oarecare ezitare primeşte şi episcopul unit această soluţie şi dă ordin lui Şuluţ să iscălească actul de împăcare. In consecinţă guvernul dă ordin ca actul de împăcare să fie redactat în două exemplare şi iscălit de cei doi comisari şi cei doi protopopi să se pună imediat în aplicare. (7 Decemvrie 1826 Nr. 11598).[2]

Actul se comunică episcopilor. Vasile Moga la rândul său îl comunică protopopului Ighian (30 Decemvrie 1826 Nr. 598). Pentru publicarea oficială a acestei hotărâri însă abia la sfârşitul lui Iunie 1827 chiamă comisarul Imets Laszló pe Ighian să meargă împreună la faţa locului ca să execute hotărârea guvernului.[3]

Procesul verbal de împăcare aprobat de guvern precum şi actele conscrierii se trimit celor doi protopopi numai la 4 August 1827 de către „fibirăul“ din Zlatna, care anunţă lui Ighian marea bucurie că au triumfat ortodocşii. Protopopul Ighian numai după acest dat iscăleşte conscripţia ortodoxă, dupăce se convinge că este rectificată aşa cum au cerut ortodocşii.[4]

După această izbândă parohia rămâne ortodoxă.

[1] Ms. 596.
[2] Ms. 679.
[3] Ms. 681.
[4] Ms. 598.

RELIGIA STRĂMOŞILOR

De Diacon Dr. ŞT. LUPŞA
Profesor la Academia teologică din Oradea

Recenzia ce i-am făcut-o cărţii dlui Pâclişanu: „Istoria Creştinismului Antic" (în revistele „Biserica Ortodoxă Română" pe Ianuarie, şi „Legea Românească" pe 1 Martie 1938) mi-a adus solicitări insistente, să-mi dau o părere şi despre broşura: Religia Strămoşilor din timpurile cele mai vechi, până la căderea imperiului Asaneştilor din Peninsula Balcanică (1250). Cercetări istorice de Dr. Nicolae Lupu, profesor la Academia de teologie, Blaj, 1935.

Mă execut cu multă silă, după codiri şi refuzuri, pentrucă pe când cartea dlui Pâclişanu, deşi broşură de popularizare, lipsită de originalitate sau de aport ştiinţific propriu, făcea totuşi uz de manuale şi monografii recente, era adecă ţinută la curent într'o măsură oarecare, broşura dlui Lupu vrea să popularizeze în 1935, cu comentar, părţi din Istoria Românilor de Xenopol şi din Enciclopedia lui Diaconovici, întregindu-le doar cu altele din două cărţi vechi şi ele de un sfert de veac, dar cari, ce e drept, nu se vor învechi aşa de curând, aş zice ca broşura dlui prof. Lupu, dacă n'ar fi o impietate a compara gazetăria indecentă ce o face domnia sa, cu „Contribuţiile Epigrafice" ale lui Pârvan şi cu „Încercarea de Istoria Românilor până la 1382" a lui Bunea.

Broşura dlui prof. Lupu, care vorbeşte azi despre religia Geţilor fără a se dimite să ia act de existenţa „Geticii" lui Pârvan (de aceea, ori poate din preferinţe personale (?) îi face [1] pe aceşti strămoşi ai noştri adoratori exclusivi ai lui... Bachus!), despre răspândirea creştinismului în provinciile dunărene, fără a ceti scrierile lui Zeiller (deşi dl prof. Iorga le anunţa 'n 1928 în manualul de Istoria Bisericii Române), ba rămânând mult în urma şi a cărţii citate a lui Bunea cu informaţia, este învechită şi superfluă încă la apariţia sa. Am putea-o numi contrafacerea deformată, caricatură fără haz a acesteia, ce i-a servit de model. Raportul dintre ambele ne aduce aminte de o fabulă în care ceva mic se umflă ca să samene cu ceva mare... Umflat în fraze şi în pretenţii, este. Pe când Bunea

[1] p. 10: „Bachus, era confundat cu Gebeletzis, zeul vinului, iar acesta cu Zamolxes".

şlefueşte până la moartea sa lucrarea, dar o intitulează doar încercare, epigonul, deşi culege din manuale şi din vânt, reproducând fără critică [1] şi comentând fals, îşi intitulează produsul: Cercetări istorice! Cercetări în Xenopol şi Hergenröther, în Enciclopedia Diaconovici şi în „Dizionario istorico di tutti gli nomini che si sono renduti celebri per talenti, virtu, sceleratezze, errori etc. Napoli 1791"!

Dacă totuşi unii vreau ca ea să fie băgată 'n seamă, aceasta se face din cauza, că în timpul din urmă propaganda unită face mult uz de argumentul în slujba căruia s'a pus această carte, formulat în secolul trecut de profesorul din Blaj, Grama, că religia strămoşilor noştri ar fi fost romano-catolicismul. În iarna trecută savanţii dela Curtea unită din Oradea umpluseră Gazeta de Vest cu articole pe această temă, semnate de preoţi dela ţară. Ceva înainte de dl Lupu susţinuse şi păr. Tăutu teoria aceasta într'o broşură intitulată — nepotrivit —: Temeliile *dogmatice* (?) ale Unirii.

Iată această teorie în formularea ce i-o dă dl Lupu în concluziile cărţii sale (cap. XXX, p. 238—41):

„Să nu se supere scriitorii şi predicatorii ortodoxiei dela noi, că îndrăsnesc să afirm şi să dovedesc, (?) că dânşii n'au drept atunci când religia desbinării Foţio-Cherulariane o numesc „Religia strămoşilor" şi „Legea strămoşească", deoarece strămoşii noştri au fost cu mult mai vechi decât Fotie şi Cherularie. Nici să nu se indigneze că le spun, că greşesc amarnic când biserica românească de azi, o numesc „sobornicească", deoarece între strămoşii noştri au fost foarte mulţi creştini şi înainte de primul sobor (Niceia, 325), precum şi de acela pe care îl numesc ultimul (tot la Niceia, la 787). Ba şi după acesta din urmă, strămoşii noştri au mai fost catolici aproape două veacuri.

...Am văzut pe scurt religia strămoşilor noştri Romani, Daci şi Geţi. Dacă vom cerceta bine, vom vedea că religia lor — cu diferite forme şi cu diferite numiri de ale divinităţilor — mai mult sau mai puţin complectă, a fost una şi aceeaşi, aproape la toate popoarele civilizate ale anticităţii.

Cu venirea Mântuitorului şi prin predicarea Apostolilor, popoarele din imperiul roman — unele mai curând, altele mai târziu, — primiră creştinismul, care încă în veacul prim se răspândi aproape

[1] La p. 24 copiază o inscripţie publicată de Bunea, cu greşala de tipar cu tot: leslam, în loc de leolam (in veci, evreieşte).

prin toate provinciile imperiului; iar pe la începutul veacului II, când începe istoria noastră şi a creştinismului nostru pe aceste plaiuri binecuvântate, era deja destul de răspândit; şi atunci şi strămoşii noştri schimbară divinităţile pe cari le avură mai înainte prin diferitele provincii ale imperiului Cesarilor, cu Divinitatea unică şi supremă, încreştinându-se.

Între primii noştri strămoşi creştini, vor fi fost de bună seamă şi eretici: Gnostici, Ariani şi alţii, mai cu seamă că trăiau aproape de Peninsula Balcanică, care întotdeauna a fost viesparul şi cuibarul ereziilor. Aceştia însă vor fi fost puţini şi disparenţi, aşa încât putem zice în general, că primii noştri strămoşi creştini au fost catolici, dupăcum era întreagă lumea creştină afară de eretici, şi dupăcum definiră şi sfinţii părinţi în sfintele sinoade dela Niceia (325) şi Constantinopol (381), că adecă credinţa comună, în toate timpurile în biserică a fost şi trebue să fie „întru Una, Sfântă, Catolică şi Apostolică;“[1]...

În timpul înainte de încreştinarea Bulgarilor şi de instăpânirea acestora asupra neamului nostru, de bună seamă că şi forma şi ritul în biserică au fost forma şi ritul latin; deoarece nici o istorie nu ne aminteşte ca acel popor de colonişti aduşi de Traian în Dacia şi aci format ca popor latin separat de alte popoare vecine şi barbare, să fi vorbit vre-odată greceşte, sau să fi avut alte legături cu împăraţii Constantinopolului, înainte de venirea peste ei a Bulgarilor. Ba precum am putut vedea în decursul acestei lucrări, ierarhiceşte depindeau de papa prin vicarii săi. N'ar fi deci nici minciună, nici ruşine, ci ar fi purul şi sfântul adevăr, a zice că acest popor al nostru este din naştere romano-catolic, şi numai urgia vremii a făcut să se trezească fără ştirea şi învoirea lui, în sinul Bulgaro-Slavismului“.

E de observat, ca la toţi propagandiştii romano-catolicismului, manevrarea termenului *catolic:* întâi spune că între primii noştri strămoşi creştini puţini vor fi fost eretici, cei mai mulţi vor fi fost catolici. „Catolic“ ca opus lui „eretic“. După aceea însă afirmă că poporul nostru e din naştere... *romano-catolic*. Vrea să exploateze confuzia ce o poate permite asemănarea termenilor „catolic“ şi „romano-catolic“, spre a face pe nesimţite substituirea noţiunilor respective. Termenul dintâiu, catolic = opus ereticului înseamnă celce crede şi trăieşte ca cei de pretutindeni, καθ'ὅλην τὴν οἰκουμένην,

[1] Nu credinţa a definit-o ca „Una, Sfântă“ etc., ci Biserica!

adecă ortodox.[1] Romano-catolic însă e celce crede şi face aşa, cum dictează papa dela Roma, adecă papist.

Intrebarea cea mare, dela care atârnă, alături de judecata asupra desbinării creştinilor apuseni şi orientali, şi soartea teoriei unite cu privire la „religia strămoşilor", este, că oare identic e termenul întâiu cu al doilea?

Însuşi bunul simţ şi sensul comun depus în limbă sunt contra acestei identificări, căci dacă ar fi catolic şi romano-catolic acelaşi lucru, la ce s'ar mai adăoga epitetul de „romano-"? Că romano-catolicii îşi revendică pentru ei catolicitatea în sensul ecumenicităţii şi ortodoxiei, e fapt, dar rămâne de dovedit, cu câtă dreptate.

Această catolicitate antică, de tradiţie apostolică universală nealterată şi-o revendică şi ortodocşii orientali[2] şi discuţia între

[1] Sf. Ciril al Ierusalimului, Cat. 18, 23, Migne, Gr. 33, 1044: „Catolică se chiamă: 1. Pentrucă se extinde peste tot pământul, dintr'un capăt la altul. 2. Şi pentrucă învaţă universal şi fără a lăsa afară nimic toate dogmele cari trebuesc învăţate de oameni, şi celea despre celea nevăzute şi celea despre celea văzute, şi celea despre celea cereşti şi celea despre celea pământeşti. 3. Şi pentrucă supune tot genul omenesc cultului adevărat: pe domnitori şi pe supuşi, pe cei inteligenţi şi pe cei proşti. 4. Şi pentrucă vindecă toate păcatele de orice gen ale sufletului şi ale trupului".

[2] „Deci „catolicism", în sensul precizat de sf. Părinţi la sinoadele ecumenice, şi păstrat de sf. Tradiţiune, exprimă acea doctrină religioasă şi organizare bisericească creştină, care are caracterul universalităţii, adecă păstrează şi propovăduieşte în mod neştirbit, neschimbat şi fără alte adausuri, acea doctrină creştină, pe care au propovăduit-o şi au predat-o Bisericii universale sf. Apostoli şi au tâlcuit-o sf. Părinţi. Această credinţă a mărturisit-o poporul român de când există el şi până azi, în mod neschimbat, deci şi până la secolul al X-lea, epoca când în Biserica stră-română era limbă liturgică latină şi rit sau formă de cult latină. Căci până pe la acest secol nu exista încă o Biserică „romano-catolică", ca după schisma cea mare dela 1054, şi cum există ea şi azi, cu dogme noui, neîntemeiate pe Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţiune, ca Primatul jurisdicţional al Papei, filioque, infailibilitatea Papei ş. a., ci până la secolul al X-lea era o unică biserică creştină, universală, a cărei autoritate ierarhică vizibilă supremă era sinodalitatea ecumenică şi care mărturisea una şi aceiaşi doctrină religioasă apostolică atât în Apus cât şi în Orient, fără deosebiri dogmatice.

Noţiunea de *„romano-catolic"* însă înseamnă în sens istoric şi teologic sau dogmatic, acea doctrină a religiei creştine, care recunoaşte pe Papa dela Roma de cap vizibil al Bisericii creştine întregi, iar „Biserica romano-catolică" e totalitatea acelora cari mărturisesc credinţa creştină cu toate schimbările, inoirile şi rătăcirile ulterioare dela dogmele fixate de sinoadele ecumenice sau universale şi dela organizaţia apostolică, cari au dus apoi la despărţirea în cele două părţi a Bisericii creştine universale, care dăinuieşte până azi". Pr. Prof. univ. Dr. *S. Reli:* Originea şi vechimea creştinismului la Români, *Candela,* 1936, p. 27—8.

cele două tabere e atât de veche şi de amplă, încât era dovadă de... modestie, dacă dl Lupu nu întreprindea s'o dea gata în broşura d-sale prin parafrazarea câtorva capitole din manualul Hergenröther. Pentru o broşură de 241 de pagini era subiect prea vast şi numai unul din punctele diferenţiale dintre ortodocşii orientali şi catolicii romani, de ex. dogma papală, sau epiclesa euharistică, sau celibatul forţat, sau şi numai un capitol din ele, ca să poată aduce o contribuţie pozitivă, cu valoare ştiinţifică. În felul cum a „rezolvat" dl Lupu, din vârful condeiului, toate problemele mari ce-i despart pe creştini în confesiuni, a făcut doar examen de conformare a sa proprie şi a concepţiilor sale cu prescripţiunile ultramontanismului oficial, aşa cum i s'au predat în şcoala, care l-a proclamat dr. pentru memorizarea lor docilă. Fără o aprofundare personală însă, declamaţia sa să nu-şi închipue că poate avea vibrări de convingere contagioasă. Ceice au realizat aceasta dintre catolici, fie-i mângăiere, n'au mai obţinut mulţumirea oficialităţii, de ex. Koch, Duchesne, Turmel, etc., dacă n'au vrut să şi-o cumpere cu preţul înăbuşirii propriei lor conştiinţe de savanţi iubitori de adevăr. [1] Voiu încerca să aprofundez, desigur nu aci, dar tipărind curând în Oradea, un capitolaş dintr'unul din punctele ce ne desbină (dogma papală), ca început de răspuns la literatura aceasta de propagandă confesională unită ce se intensifică la noi în ultimul timp, pentru ca să aibă un punct solid de pornire şi de reper cei ce vor vrea să-şi facă o judecată rece în chestiunea confesională, sau — dacă nici eu nu voi reuşi să mă stăpânesc în cadrele obiectivităţii — cel puţin să prezint un „audiatur et altera pars" aprofundat. Căci polemica prin citate şi parafrazări din manuale puse în slujba confesiunilor antagoniste nu poate avea nimic convingător. Nu-mi trece prin gând să-l urmăresc aci pe dl prof. Lupu prin întreaga istorie a bisericii creştine din primele 13 veacuri spre a-i opune pe rând părerii învăţate de dsa în şcoala catolică despre toate punctele ce ne despart, altă părere, învăţată de mine în şcoala ortodoxă. Şi mai las la o parte şi altă divagaţie a dsale. Nu voiu discuta adecă aci nici părerea oficială catolică şi habsburgică despre modalitatea prin care s'a înjghebat biserica română unită din Ardeal, pe care o debitează la p. 140.[2] Mă mărginesc a observa numai, că face bine că opune

[1] Koch, Cyprian und der römische Primat, Texte und Unters. 35, Leipzig 1910, p. IV.

[2] „Catolicismul nu s'a introdus cu forţa lui Bucov, ci a fost primit cu cincizeci de ani înainte de către *toţi* Românii din Ardeal, cari singuri erau pe atunci

celor două volume voinice ale dlui prof. univ. S. Dragomir despre această chestiune doar o declarație de atitudine, vagă în informații, injurioasă în termeni, căci dacă încerca să prezinte și ceva fapte, risca de bunăseamă să rectifice curând, cum a pățit colegul dsale de atitudine, dl Suciu, în legătură cu afirmațiile despre „unirea" papistă din cartea părintelui prof. Lupaș despre cealaltă unire, singura care a fost într'adevăr unire pentru Români.[1] Pentru un istoric unit, dacă nu vrea să se strice nici cu oficialitatea sa bisericească superioară, nici cu conștiința sa — presupunând că e iubitor de adevăr — e mai consult să evite (cum de altfel și fac) cercetarea istorică a genezei bisericii române unite. E consult și pentru a-și economisi impresii penibile în cursul cercetărilor și al descoperirilor ce-l așteaptă.

Lăsăm deci la o parte aci laturile ce depășesc domeniul istoriei Românilor în primele 13 veacuri ale problemei religiei strămoșilor.

Pentru întrebarea care rămâne totuși miezul problemei astfel restrânse, că fost-a această religie a strămoșilor romano-catolicismul, sau ortodoxia orientală, găsim în cartea dlui Lupu — și desigur și în scrierile colegilor dsale de atitudine — un răspuns în concluzie și altul în faptele însași și chiar în afirmațiile din cursul expunerii. In concluzie spune dl Lupu, cum am văzut, că ea a fost romano-catolicismul, fiindcă așa e comanda. Dacă-i deschidem însă cartea la p. 154, vedem, că prins în lumina faptelor, scapă afirmația — printre rânduri, — că nici nu putea fi, pentrucă nu exista încă nici romano-catolicismul, nici opoziția contra lui. In fața constatării, că la intrarea Ungurilor în Banat au găsit acolo „creștinismul în formă bizantină", simte nevoia să combată obiecția, că de aici s'ar deduce prioritatea ortodoxiei pe plaiurile noastre, catolicismul fiind adus abia de Unguri. Combaterea dsale e foarte semnificativă, făcându-l un Balaam al istoriografiei antiortodoxe: „Unii scriitori de ai noștri, români ortodocși, dar rău informați, încearcă să facă argument din faptul acesta, că anume, Românii în totdeauna ar fi aparținut bisericii Răsăritului bizantin, și chiar și Ungurii venind în contact cu ei, au primit creștinismul în formă bizantină. Ce înseamnă asta? putem zice cu sf. Augustin: — In-

liberi să-l primească". Urmează apoi comparația cu introducerea brutală (?) a slavonismului, și ieșiri contra „ticăloșilor" și „călăilor" Sofronie, Ioan din Aciliu, Molnar din Sadu, Cosma din Deal și alții...

[1] v. Revista Teologică, 1938, p. 133.

felix astutia! — pe timpul venirii Ungurilor, biserica încă nu era desbinată"...[1] Ii scăpă adevărul, ca lui Balaam binecuvântarea, fără voie. Biserica nu era încă desbinată, deci nu exista încă un catolicism roman şi altul oriental, ci un singur catolicism-ortodoxism,[2] deci problema cărţii dsale şi toată propaganda în favorul unirii pe tema religiei strămoşilor romano-catolici e un non-sens.

Mai nainte însă, la p. 88, susţine — pe coarda concluziei a priori, — că până la începutul veacului 7, când s'a distrus arhiepiscopia Iustinianei Prime, pe care Iustinian o făcuse în anul 545 locţiitoarea Romei în Balcani prin Novela 131[3] „— până în acest timp — religia strămoşilor noştri a fost cea catolică romană, cu limba şi ritul latin".

Odată ce admite — prin declaraţia dela p. 154 — că înainte de a. 600 şi resp. de a. 1054, catolicismul roman era una cu ortodoxismul răsăritean în ce priveşte confesiunea,[4] ce deosebire vede între ortodoxia română de azi şi religia strămoşilor? Confesiunea noastră e tot cea dinainte de Cherularie, căci doar „cadavrele" (v. p. 153) nu evoluiază. Rămân deci ca diferenţe faţă de religia stră-

[1] p. 154. Rău informat şi cu privire la istoria Ungurilor. Bulcsu era gyulă, o persoană, nu două, iar soţia lui Geisa nu era Charlotta fiica lui Gyula, ci o prinţesă polonă, sora lui Miceislav I, Belecnegina-Adelaida. De ce ţine să citeze numai decât manualul de ist. bis. univ. al unui iezuit francez la istoria Ungurilor, când şi Karácsonyi şi Bunea, mai acasă în acest domeniu, sunt destul de catolici?

[2] Reli, o. c. p. 28: „Dar acest creştinism latin al strămoşilor noştri până la secolul al X-lea, nu e cel romano-catolic", ci acelaşi creştinism adevărat, bazat pe Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţiune, cu organizaţie bisericească apostolică şi sinodală, care exista în fond în întreaga Biserică creştină universală, una şi nedespărţită".

[3] Că în Nov. XI „Fericirea ta" ar fi papa [p. 86 n.] e interpretare greşită. Că papa Vigiliu murise în a. 545 [p. 87] e un lapsus.

[4] Prevăd că replica unită la această strângere cu uşa va fi retractarea declaraţiei dela p. 154 şi declararea ei de simplu lapsus nenorocit al autorului şi susţinerea că Biserica dinainte de 1054 avea dogmele romano-catolicismului de azi. Şi în faţa acestei replici însă, problema identităţii catolicismului Bisericii antice cu romano-catolicismul de azi tot exclusă — resp. amânată — trebue să rămână din discuţia prezentă, din motivul indus, că discuţia ei cere să faci un tratat întreg de istoria dogmelor, căci debitând crâmpeie şi păreri cari arată cum o vede acea problemă confesiunea căreia aparţii, nu o rezolvi. Metoda ştiinţifică serioasă cere deci să mărginim aci discuţia problemei religiei strămoşilor, privind-o numai ca problemă de istoria bisericii române, rezervând partea ei ce trece în istoria dogmelor pentru un tratat aparte.

moşilor, de imputat ortodoxiei noastre de azi din punctul de vedere al teoriei dlui prof. Lupu şi soţii, următoarele:

1. Limba (La strămoşi latina, azi româna).

2. Ritul (La strămoşi apusean (?), la noi răsăritean).

3. Jurisdicţia patriarhală (peste strămoşi patriarhul Roman (?), peste noi cel Bucureştean).

Să le discutăm pe rând.

1. Istoria limbii noastre bisericeşti nu aduce nici un argument în favorul tezei că noi ar trebui să fim uniţi cu Roma. Unirea cu Roma nu cere şi adoptarea limbii latine ca limbă de cult. Unirea ardeleană dela 1698—1701 s'a făcut cu excluderea ei. Relevarea şi accentuarea faptului că strămoşii noştri slujeau latineşte poate servi de argument doar pentru trecerea la romano-catolicism, căci numai acela are limba de cult latinească. Cum de se servesc deci uniţii noştri de acest argument al limbii? Evident, exploatând o confuzie, anume aceea că în uzul vorbirii de azi uneori se foloseşte latin în loc de catolic (scil. romano-catolic). Şi ei vreau să adâncească şi să popularizeze aceasta substituire de termeni. De aceea folosesc bucuros expresia hibridă: creştinism de „formă" latină şi creştinism de „formă" greacă, expresia la care au recurs din nevoe sau din comoditate istoricii noştri laici (Xenopol, Pârvan, Iorga, etc.). Ea nu înseamnă însă decât creştinism „cu limba de slujbă" latină sau greacă, nu catolic şi ortodox, cum vreau să insinueze fraţii uniţi. A deduce din „forma" latină a creştinismului strămoşilor noştri romano-catolicismul lor, e ignoratio elenchi. Dacă romano-catolicismul constă în slujba latină, atunci însaşi biserica Romei n'a fost romano-catolică în începuturile ei, căci timp de două sute de ani încheiaţi, până în secolul al III-lea, biserica Romei a slujit, vorbit şi scris exclusiv greceşte.[1] Dacă am face uz de logica uniţilor, cari pretind să ne supunem papii pentru motivul că strămoşii noştri au avut creştinism de „formă" latină, ar trebui să pretindem supunerea bisericii romane celei greceşti, pentrucă la începutul ei, biserica romană a fost, timp îndelungat, grecească! Unirea cu Roma nu o pot recomanda uniţii noştri drept reîntoarcere la creştinismul latin al strămoşilor: *a)* pentrucă acesta nu însemna papism şi *b)* pentrucă unirea cu Roma nu cere latinizarea slujbei. Poate că savanţii dela Blaj, cu şcoală străină, ar dori această latinizare, dar laicii uniţi desigur că n'ar vrea, nici cei culţi, nici poporul de rând, şi nici n'ar însemna

[1] Pârvan, Contrib. p. 10, Rauschen Patrologie, Fr. i. Br. 1926, p. 97.

aceasta progres, ci recădere 'n medievalism retrograd şi potrivnic culturii.

Mai au însă fraţii uniţi în legătură cu limba religiei strămoşilor un „cal de bătae": slavonismul. Şi pe acesta i-l impută ortodoxiei noastre. Căreia? Celei de azi nu, căci aceasta nu are limba slavonă în slujbă. Ci, desigur, „religiei strămoşilor", pentru care face propagandă, căci aceea a adoptat la un moment dat slavonismul. Reîntoarcere la religia strămoşilor ar fi — în aplicarea teoriei Lupu — şi readoptarea slavonei, ca şi a latinei. Căci strămoşi ne-au fost şi cei din secolele 10—17, nu numai cei dinaintea acelora!

Că prin slavizare am fi devenit ortodocşi orientali, e o tot atât de greşită afirmaţie, ca şi cealaltă, că pe când foloseam latina am fi fost romano-catolici. Limba întrebuinţată la slujbă nu înseamnă confesiune, nu are nimic a face cu fondul doctrinal al religiei, ci după comparaţia părintelui prof. Reli, e pentru confesiune ca haina pentru om: precum „omul rămâne acelaşi, ori în ce haină s'ar îmbrăca el în diferite timpuri sau la diferite prilejuri din viaţa sa",[1] aşa şi „religia strămoşilor" nu s'a schimbat în structura sa internă, în doctrină şi organizaţie, prin primirea limbii slavone la slujbă.

Nici măcar afirmaţia invers pusă, că vina pentru slavizarea cultului strămoşilor noştri ar purta-o ortodoxia lor, nu e adevărată. La Slavii din părţile Croaţiei, deşi au fost romano-catolici, a domnit limba slavonă în slujbă mai multă vreme decât la noi. Eus. Popovici[2] scrie în legătură cu înlăturarea limbii slavone din slujba Slavilor de Vest, că „o mică parte de Slavi din Istria şi Dalmaţia, deşi se ţineau de biserica Romei, n'au voit a ceda dreptul de a li-se săvârşi liturghia în limba slavă, cu toate că liturghia slavă a lui Chiril şi Metodiu fusese suprimată şi în 1059 sinodul din Spalato o declara din nou suprimată. De aceea în 1248 papa Inocenţiu IV (1243—1254) fu nevoit a le încuviinţa să conserve în traducere slavă cu litere glagolitice liturgia din Roma. Încă până astăzi în Istria precum şi în Dalmaţia se mai află comunităţi cari menţin acest uz, şi se numesc comunităţi glagolitice". Dacă au putut exista biserici cu slujba în slavoneşte şi totuşi romano-catolice, înseamnă, că limba nu aduce cu sine ortodoxia orientală, cum pretinde dl Lupu şi părtaşii teoriei dsale. Poate să aibă cineva slujba în slavoneşte şi să fie totuşi romano-catolic, sau să n'o aibă slavoneşte şi totuşi să fie ortodox oriental. Şi totaşa odatăce s'a putut introduce limba slavonă şi în

[1] Candela 1936, p. 29.

[2] Istoria bisericească universală, vol. III, Buc. 1927, p. 209.

biserici cari n'au fost niciodată ortodoxe orientale, sau bizantine, ca celea din Istria, înseamnă că nu ortodoxia orientală aduce slavismul. Precum nu datorăm slavonismului ortodoxia noastră, aşa nu datorăm nici domnia timp de câteva secole în biserica noastră a slavonismului ortodoxiei noastre. Cauza slavizării slujbei noastre în trecut n'a fost ortodoxia noastră, ci aşezarea noastră geografică şi convieţuirea noastră îndelungată cu Slavii (Ruteni la Nord, Bulgari la Sud). Nu de aceea am primit limba slavonă în slujba bisericească, fiindcă eram ortodocşi orientali, ci fiindcă am trăit între Slavi şi sub influinţa lor culturală. Limba slavonă a fost adoptată şi în cancelaria domnească şi în toată viaţa publică de stat. Tot din cauza ortodoxiei? Ortodoxia exista doar şi atunci şi cu altă limbă, grecească sau siră de ex., deci slavonismul şi ortodoxia nu sunt noţiuni corelate.

Nu numai greşita interpretare — poate voită — a relaţiei dintre slavonism şi ortodoxie i se impută însă dlui Lupu, ci şi o scădere mult mai gravă pentru un profesor şi scriitor de istorie: anume ignorarea modului cum s'a săvârşit introducerea limbii slavone în biserica românească. Ignoranţa aceasta e cu atât mai gravă, că se manifestă în acelaşi chip şi cu privire la alt proces istoric, care era şi el una din cele două probleme principale din istoria bisericii române în timpul supus cercetării în cartea dsale: procesul creştinării noastre. In expunerea acestor două probleme capitale, dl prof. Lupu dă dovadă de lipsă de intuiţie istorică sănătoasă şi de lipsă de pătrundere a realităţii istorice. Pentru dsa ambele aceste procese s'au săvârşit brusc. Creştinarea la începutul secolului II prin coloniştii lui Traian,[1] iar slavizarea în secolul XIII prin „sabia lui Ioan Asan", care la îndemnul arhiepiscopului Ohridei Teofilact (? † 1108!) i-a silit pe Români, sub pedeapsa tăierii limbii, să vorbească bulgăreşte.[2] Primind de bun sută la sută raportul desminţit de contradicţiile cronologice interne al cronicii bulgare scrise la 1762 (dupăce indusese şi rapoartele şi mai contradictorii şi absurde ale altor cronici, pe când despre factorii istorici cari au determinat într'adevăr procesul slavizării noastre nu vrea să ştie nimic, sau probabil nici nu ştie), exclamă, provocând zâmbetul indulgent al oamenilor cu judecată: „Cine ne poate spune câtor Români nu li se va fi tăiat limba, fiindcă nu voiau să se despartă de ceeace au moştenit din moşi şi strămoşi? Cine ne poate arăta cât sânge nu va fi curs din vinele acestor mu-

[1] Lupu, p. 239; Candela 1936, p. 25.
[2] Lupu, o. c. p. 138—9 şi 236.

cenici fără de nume, pe cari ura şi răutatea bulgărească, intolerantă ni i-a îngropat în negura uitării".[1] Şi doar procesul lent al slavizării noastre e accentuat şi de manualul pe care mai nainte de toate trebuia să-l consulte şi să-l respecte cine vrea să scrie în domeniul istoriei bisericii române, de Istoria Bisericii Române de N. Iorga, vol. I, Buc. 1928, p. 20—21. Ori n'are încredere nici în obiectivitatea şi informaţia dlui prof. Iorga, fiind şi dsa „dintre corifeii ortodoxiei române de astăzi" (Lupu, p. 140). Sau cum să ne explicăm lipsa cărţii dlui prof. Iorga din bibliografia dlui Lupu? E drept că poate că şi dacă o consulta, înzadar o făcea, căci expunerile atât de explicite ale lui Pârvan şi Bunea despre procesul lent al creştinării noastre le-a cetit...

Limba slavonă, religia strămoşilor a adoptat-o, nu ortodoxia noastră actuală. Biserica ortodoxă română a fost de-o atitudine destul de naţionalistă pe chestiunea slavonismului. Ea este aceea, care a scuturat de pe umerii săi acest jug apăsător. Poate vreau adepţii teoriei Lupu să insinue, că unaţia ne-a scăpat de el? Coresi, Dosofteiu, Antim, Damaschin şi Chezarie au fost uniţi? Oare nu dimpotrivă, Blajul unit îşi cumpăra încă şi 'n secolul 19 cărţile mai mari de slujbă tot dela ortodocşii din Râmnic şi Buda?

In ce priveşte limba latină a cultului divin din religia strămoşilor noştri dinainte de slavonism se poate spune că ea dăinuieşte şi azi în slujba noastră, căci şi româna noastră de azi, ca şi latina strămoşilor noştri de pe la anul 900, tot o latină trecută prin oarecari transformări este.

Incheiem deci discuţia teoriei Lupu cu privire la limba religiei strămoşilor cu concluzia că în privinţa ei nu i-se poate face nici un reproş ortodoxiei noastre de azi şi că ea nu pledează pentru trecerea Românilor la catolicism.

2. In ce priveşte problema ritului latin în religia strămoşilor, mi se pare că în mare parte am rezolvat-o în cele precedente, în-

[1] Id. p. 139. La p. 140 trece chiar la compararea dintre slavizarea prin vărsare de sânge şi între propagarea unaţiei ardelene, fără nici o silnicie: „Şi la reprimirea catolicismului, după aproape şase veacuri, istoria nu ne spune să se fi tăiat nici o limbă românească, precum s'au tăiat atunci când s'a impus slavonismul". Nu vreau să ştie că în lupta contra unaţiei şi-au pierdut nu numai un membru al trupului atâţia mucenici, ci şi viaţa. Popa Maniu din Poiana, târât de Aron legat de căruţă pe ger până la Blaj şi-a pierdut ambele picioare, căzându-i degerate din încheieturi. Oprea Miclăuş, Popa Măcinic şi Ioan din Galeş, preotul Petru Hor şi alţii şi-au pierdut viaţa în temniţa din Kufstein; la prinderea lui Ioan din Sadu s'a împuşcat un nobil, la prinderea lui Sofronie mai mulţi Moţi, etc. Dar celelalte silnicii cum poate să pretindă a le ignora?!

trucât foarte ades se vorbeşte de rit latin acolo unde sigur e doar că limba de slujbă era latina, cu texte de rugăciuni şi cântări în latineşte. Ca să poată face din ritul latin al religiei strămoşilor argument în favoarea propagandei catolice, adepţii teoriei Lupu ar trebui să dovedească întâi, că s'au răspândit printre strămoşii noştri regulele ritualistice şi tipiconale dela Roma şi missa romană, făcută, precum se ştie, de papa Grigorie Dialogul, († 604), ceeace e foarte greu, căci chiar la sfârşitul vieţii acestui papă se barbarizează Balcanii, făcând imposibilă comunicarea strămoşilor noştri cu Roma, cum vom vedea în discuţia punctului următor, şi reducând foarte aproape de zero şi şansele aplicării unui rit, unei rânduieli cultice complicate şi uniforme, în sensul de azi, la strămoşii noştri.

In special ar trebui să dovedească ceice ar vrea să facă uz de argumentul ritului latin al religiei strămoşilor în propaganda papistă, că strămoşii noştri foloseau la liturghie, pe lângă liturghierul roman, încă şi azimă în loc de pâine dospită; că botezaţii lor nu primeau îndată şi taina mirului; că aceasta n'o puteau da preoţii; că la strămoşii noştri nu se cuminecau şi din potir decât clericii, că rosteau crezul cu filioque, că aveau epiclesa înainte de „luaţi, mâncaţi", şi alte puncte cari sunt elementele distinctive ale ritului latin.

Dar chiar dacă ar dovedi uniţii noştri răspândirea şi dăinuirea ritului latin (roman) printre strămoşii noştri, ceeace n'au făcut nici pe departe, îi întreb, pot ei face din aceasta un argument în favorul unaţiei lor? Doar aceasta s'a făcut cu excluderea ritului latin! Să încerce „revenirea" la ritul latin, ca să vadă ce s'ar alege din unirea blăjană!

3. Rămâne ca argumentul principal din „religia strămoşilor" în favorul unirii cu Roma, — dar dl Lupu nu-l ştie susţine, — jurisdicţia papală în Iliric înainte de anul 731.

Bunea îşi dăduse seama că la ţara noastră actuală nu se putea aplica acest argument din cauza canonului 28 Halkidonean, care decreta, că cei dintre barbari sunt supuşi jurisdicţiei patriarhului Constantinopolitan (şi încă Ioan Gură de Aur hirotonea episcopi în părţile noastre pentru Goţi [1] şi pentru un popor latin numit Marsi), de aceea adunase o mulţime de argumente şi dovezi pentru teza, că patria noastră dintâi a fost balcanul, de unde ne-am mutat, creştini formaţi, în ţara noastră în migraţiuni succesive începând cu dislocarea produsă de aşezarea slavilor în Balcani (migraţiune amintită de Cronica Anonimă a Ţării Româneşti) şi continuând cu năvă-

[1] Iorga, Istoria Românilor, vol. II, Buc. 1936, p. 85, n. 3.

ţirile avare, bulgare, greceşti şi turceşti. Teza aceasta a patriei noastre dintâi în Balcani o susţinea şi Filippide.[1]

In loc de a urma calea aceasta a lui Bunea spre a ne aduce prin strămoşii noştri balcanici în legătură cu papa, epigonul său postbelic e mai expeditiv: îl face vicar papal deadreptul pe Nichita al Remesianei. Pârvan remarcase, că punând Paulin al Nolei în calea lui Nichita la întoarcerea din Nola la Remesiana şi oraşe ce nu cad în drum, ca Tomi şi Filipi, voia să indice punctele până unde se extinsese activitatea misionară a lui Nichita. Dl Lupu prezintă — ca a sa — această explicare, apoi adaogă una care într'adevăr e a sa, (dar nu i-o invidiem): „sau poate (?) că Nichita chiar la întoarcere, din vre-o încredinţare oarecare (poate (?) din partea papii) trebuia să cerceteze bisericile din acele ţinuturi. Dacă s'ar adeveri aceasta, (tocmai!) am putea crede, că Nichita era un vizitator apostolic al bisericilor din Peninsula Balcanică, sau poate chiar suplinitor al vicarului papal din Tessalonica, care[2] exista încă de pe vremea papii sf. Damas (366-384).[3]

Şi fiindcă a proclamat, că se putea să fi devenit „vizitator apostolic" şi „vicar suplinitor papal", la p. 91 îl proclamă — fără „poate" şi „crede" —: „misionar apostolic", jonglând şi cu termenul de „apostolic", ca şi cu cel de „catolic". Despre scopul vizitelor lui Nichita în Italia, pe care Paulin ni-l prezintă destul de clar, conjecturează:[4] „Motivul acestor călătorii nu ne este cunoscut cu precisiune, dar îl putem uşor deduce, mai cu seamă că din poezia sf. Paulin, putem cunoaşte întrucâtva marea evlavie a acestui sfânt episcop; va fi mers de bună seamă să-şi dea raţiunile Pontificelui Roman şi să viziteze mormintele apostolilor (limina) şi cu o cale s'a abătut şi pe la Nola, ca să cerceteze pe prietenul său Paulin, care ni-l prezintă însă ca şi cum ar fi mers numai condus de dorinţa de a se închina la mormântul sfântului Felice, care se afla în Nola, unde de câtăva vreme se afla şi Paulin".

Dacă Paulin spune motivul vizitelor (şi Pârvan îl găseşte suficient), cum de nu-l cunoaşte dl Lupu cu „preciziune"? — Ca să-l poată aduce 'n scenă, deus ex machina, pe „Pontificele", de care are lipsă pentru teoria sa.

---

[1] Originea Românilor, 2 vol. Iaşi, 1928.

[2] Adaogă la cuvântul Tesalonic un *a*, desigur pentru eufonie!

[3] p. 66.

[4] p. 62.

Dar chiar în Balcani să fi trăit noi până 'n secolul 7, jurisdicţia papii peste noi e foarte discutabilă. Novela 131 a lui Iustinian prescrie la 18. III. 545, ca arhiepiscopia Iustinianei Prime (Procoplie), înfiinţată ca autocefală în anul 535 (Nov. XI), să obţină (aşa traducerea latină; poate: deţină: τὸν τόπον ἐπέχειν în original) în provinciile supuse ei locul scaunului roman, dupăcum a definit preasfântul (?) papă Vigiliu. Aceasta însemna încadrarea arhiepiscopiei Iustinianei Prime în sistemul Patriarhal de atunci pe timp de aproape două generaţii, cu o dependenţă de papa Romei, mai restrânsă decât cea a mitropolitului Blajului azi, căci în alegerea arhiepiscopului Iustinianei Prime papa nu avea amestec.

Papa Grigorie I (590—604) luptă pentru intensificarea şi întinderea jurisdicţiei sale în Balcani, şi sub ultimul arhiepiscop al Iustinianei Prime ajunge la oarecari succese. 21 de epistole ale sale se referă la Iliricul Oriental. Prin ele le comunica mitropoliţilor ordinele stăpânirii, înşirându-i în fruntea epistolei pe toţi câţi se aflau sub stăpânirea bizantină, afară de Aquileia şi Salonae, cu cari era în ceartă, şi de Africa, al cărei Primas avea încă autocefalie, neprimind dela papa paliu. Din părţile balcanice nordice, locuite mai mult de Români, numai două mitropolii induce: Scodra în Praevalitana şi Iustiniana Prima în Dardania. Celelalte trei provincii nordice: Moesia superioară, Dacia ripensis şi Dacia mediterranea erau probabil invadate de barbari.[1] Batiffol în biografia sfântului Grigorie[2] povesteşte că luptând cu ajutorul apocrisiarhului său constantinopolitan pentru influinţă în Iliric, ajungea deseori în conflict cu împăratul, îndărătul căruia se ascundea patriarhul Constantinopolei. Ajuns să primească daruri dela ultimul arhiepiscop al Iustinianei Prime, Ioan, cu ocazia instalării acestuia, se scuza la primirea lor, că nu el, ci sf. Petru le primeşte şi îi comunica aderarea (assensus) sa la alegerea lui. Plângându-i-se episcopul Tebei din Tesalia contra destituirii sale prin mitropolitul său (din Larissa) şi prin arhiepiscopul Iustinianei Prime, îl pedepsi pe acesta cu detragerea cuminecăturii pe 30 de zile şi ordonă, ca în viitor astfel de sentinţe să le aducă apocrisiarii săi din Constantinopol cu apel la el. E drept însă, că episcopii Dalmaţiei resping pe candidatul său şi aleg arhiepiscop la Salonae contra voiei sale şi întrebare e dacă jurisdicţia sa e şi de fapt aşa de intensă şi extinsă, ca pe hârtia

---

[1] Duchesne, Les églises separés, Paris 1905, p. 232.

[2] Paris, 1928, col. Les Saints, 190 ss.

epistolelor sale pretenţioase.[1] Că antecesorii săi în orice caz n'au avut în Iliric autoritatea şi amestecul ce a ştiut să-şi elupte el, e sigur. Corespondenţa sa însă arată exercitarea jurisdicţiei papale în Iliric pe baza vicariatului obţinut de protejatul Teodorei în anul 545, aşa încât Bunea ştia de ce voia să ne plaseze pe cât mai mult timp şi cât mai integral în Balcani.

Grigorie I însă e şi ultimul papă care mai are cui se adresa în Balcanul superior, căci Ioan, şi cu el scaunul Iustinianei Prime, e măturat de puhoiul slav.[2]

La atâta se reduc drepturile de vechime ale jurisdicţiei romane la noi: dependenţa scaunului Iustinianei Prime de patriarhii Romani Vigiliu—Grigorie I.

Inseamnă aceasta, că şi noi trebue să fim supuşi azi papii? Dacă cineva a fost arestat o lună, trebue vârât în temniţă pe toată viaţa? La jurisdicţie apoi se ia în considerare şi teritoriul, nu numai locuitorii. Odată mutaţi din Iliricul Iustinianei Prime în Dacia Traiană, cădeam sub puterea legilor privitoare la noua noastră patrie, precum cine îşi schimbă azi patria, iese de sub legile patriei vechi şi cade sub legile celei noui. (Va urma)

[1] Ibid.
[2] Duchesne, o. c. p. 272.

CE NE SPUN ISTORIOGRAFII UNIȚI DESPRE DESBINAREA RELIGIOASĂ DELA 1700[1]

De Preot Dr. IOAN STANCIU
Profesor la liceul Gheorghe Lazăr din Sibiu

In cele următoare ne vom lua voe să reproducem câteva păreri ale istoriografilor uniți asupra „unirii" și asupra legii noastre strămoșești. Aceşti corifei și luceferi nu numai ai uniților, ci ai neamului românesc, s'au ridicat peste micile interese confesionale și au văzut realitatea în toată goliciunea ei. Astfel S. Bărnuțiu scrie despre unire: „Cu șerbitutea aceasta nouă se introduce în clerul român un șerbilism nou împreunat cu o îngâmfare miseraveră mai ales în referințe către cei neuniți, cari nu aveau privilegiul uniților... Cu uniunea a intrat deodată o ură între Români, care a ținut mai bine de 80 de ani.

Iartați-mă fraților! să trec cu vederea furiele iadului, cari i-au sfâșiat pe Români în acele timpuri nefericite, nu postulareț ca să descriu, cum se certau fiii cu părinții, cum se băteau frații cu frații, fără să știe, pentru ce... Cei neuniți nici nu aveau preoți, nici episcop, până ce căzură sub jugul sârbesc, nu-i apăra nici o lege în țară și pe deputații ce-i trimeteau la curtea împărătească, dușmanii lor făceau, de-i puneau la prinsoare. Atât de mari erau relele, cari le suferea națiunea Română, în urma uniunii, încât încă pe la anul 1735, așa dară numai peste 35 de ani după unire se plânge amar protopopul unit Nicoară Beianul către episcopul Inocențiu cu aceste cuvinte: tare mă tem că nu vom avea alt folos din uniunea aceasta, care o am făcut; ci vom rămâne numai cu ura dintre frați și cu mustrarea cugetului. Alt preot a predicat în biserica aceasta (din Blaj) că i-au înșelat pe Români cu uniunea. Insă acum era târziu, pentru că ura era înrădăcinată între frați și dușmanii Românilor

[1] Fragment dintr'o lucrare care va apărea în curând.

cari nu dorm niciodată, privegheau ca să nu se stingă vreodată din mijlocul lor acest foc infernal..."[1]

In urma multelor nemulţumiri religioase, în anul 1703 a izbucnit revoluţia lui Fr. Rákoczy, cunoscută sub numele de răsboiul curuţilor şi al lobonţilor. Prozelitismul din Viena şi al iezuiţilor amuţi deodată. Românii, foarte mulţi, au luptat în armatele lui Rákoczy, în care vedeau un salvator al legii strămoşeşti ameninţate. In 1707 Atanasie e nevoit să se refugieze la Sibiu, iar locul lui e ocupat de Ioan Circa. Dacă izbânda rămânea permanent pe partea lui Rákoczy, chestia unirii de atunci era lichidată cu înmormântarea ei definitivă. Dar deocamdată ortodocşii se luptau în armata lui Rákoczy (curuţii) iar uniţii în armata împăratului (lobonţii) şi aşa se ucideau reciproc ca fiarele carnivore.[2]

Drepturile câştigate prin unire erau puţine, date individual preoţilor, dar pentru neam nu existau. Marele arhiereu unit Inocenţiu — poate unicul mare — înzadar ameninţa că ori se face dreptate Românilor, ori se nimiceşte unirea. Glasul lui răsuna în pustie: „Episcopul Klein cercase până atunci toate mijloacele spre a dobândi dela cercurile hotărâtoare drepturile cari se cuveneau bisericii şi naţiunii sale. Se provocase la legea dumnezeiască, dar înzadar; la umanitate, la dreptul firii, la diplome, dar fără succes.

Tot acest episcop constată, că uniţii nu putură dobândi nimic, ba chiar văd că le-a mers mai bine până au fost cu schismaticii, decât le merge acum, căci atunci aflau scut la principii români, sau la Moscova.[3] Acum însă, sub supravegherea teologului iezuit, sunt supuşi la maltratările Ungurilor şi ei în loc să lumineze pe aceştia, umblă să convertească şi să înstrăineze pe Români dela adevăr. Ei nu sunt conduşi de zel apostolic, căci atunci ar avea câmp destul de larg în sânul naţiunei maghiare... dar caută odihnă în loc de muncă, nu vreau să se facă apostoli, ci să poruncească episcopului şi clerului. Iată soartea noastră mizerabilă ne mai pomenită poate nicăieri în Europa.[4]

---

[1] Discursul lui S. Bărnuţiu ţinut in Blaj la 2/14 Maiu 1848, vezi Dr. Gh. Popoviciu: Uniunea rom. etc. o. c. pg. 180—182 şi Ist. Rom. de P. Ilarian II, pg. 825.

[2] Gh. Bariţiu: Ist. Trans. pg. 226.

[3] După Dr. A. Bunea, Dr. Gh. Popoviciu: o. c. p. 185.

[4] După Dr. A. Bunea, Dr. Gh. Popoviciu: o. c. pg. 187.

Acestea sunt foloasele unirii după mărturisirea unui episcop unit, care a trebuit să ia lumea în cap şi să moară în mare mizerie în centrul catolicismului, la Roma.

Marele cronicar unit Gh. Şincai scrie despre unire: Atanasie „mergând la Viena a primit un lanţ de aur la grumaz, aceasta i-a fost toată mergerea înainte, că tocmai precum lucră dracul, de caută voia omului, până ce-l aduce la păcat, apoi îl poartă pe unde vrea, aşa au făcut şi cu vlădicul până când l-au apucat în cursă... Bucuros s'ar fi lăsat de unire ca aceasta, dar nu-l lasă. De a mâncat sărat bee, că adevărat i-or umplea paharul... ci noi Românii, de vom lua afară clerul cel unit, care încă numai atâta se socoteşte cât a cincea roată la car, ce folos am avut sau avem din toate acestea".[1]

Marele învăţat unit P. Maior, parecă se referă chiar la unii epigoni uniţi din zilele noastre, cari voesc cu tot dinadinsul să ne facă catolici, dupăce ei şi-au otrăvit sufletul cu un bigotism papistaş de cea mai intolerantă specie. Iată cum îi caracterizează: „şi acum se află unii şi prin părţile noastre cari învăţând la Roma teologia socotesc, că numai acelea sunt adevărate, cari le-au auzit la Roma şi doar sângele şi l-ar vărsa pentru monarhia papei. O! de-ar fi apărat Dumnezeu neamul românesc de acest fel de oameni învăţaţi şi teologi, cari numai cu autenţia, cu tiful şi cu vâlfa ce au în haine şi în locul lăcaşului său vreau să învingă pe toţi, de spun ceva despre Roma să taci, să înlemneşti, să caşti gura. De areţi din Sfinţii Părinţi, din soboare şi din istoria cea veche a bisericei, asupra poveştilor lor, îndată eşti schismatic şi mai rău decât ereticii. O vremi. O obiceiuri".[2]

Catolicii dobândiră mult prin unirea Românilor — scrie unitul Tr. Laurian — Românii afară de micile scutiri ale persoanelor bisericeşti nu dobândiră nimica prin unire, ba încă îşi pierdură, pe lângă altele unii chiar naţionalitatea.[3] O mulţime de intelectuali români ajungând la ceva deregătorie se maghiarizară.

In acelaş sens scrie şi P. Ilarian, tot unit şi el: „Românii, fură amăgiţi prin promisiunea de drepturi egale cu

[1] Şincai v. III, 189.

[2] Dr. Gh. Popoviciu: o. c. pg. 192 după Procanonul lui P. Maior.

[3] Magazin istoric v. II pg. 326 – 329.

Ungurii şi a se uni cu biserica Romei". Iar mai departe constată: „Din cari toate se vede, că Şincaiu ca şi Clain episcopul, Clain călugărul, Petru Maior şi toţi Blăjenii luminaţi din secolul al XVIII-lea cunoşteau tot răul fatal produs prin unire... Voi iezuiţi Români dela Oradea-mare, dela Gherla, şi de aiurea, voi cari în aceste zile ale luminei şi ale libertăţii cutezaţi a îndemna pe Români să meargă la sinodul catolicilor din Peşta; voi cari mergeţi cu cutezanţa până a da Românilor uniţi numele străin şi urât de *catolici*... voi cari prin acestea şi alte asemenea criminale apucături, cercaţi a rumpe de tot o parte însemnată a Românilor din corpul cel mare al naţiei, auziţi pe profetul Şincaiu şi până e timp convertiţi-vă".[1]

Nu e nevoie să mai înşirăm şi părerile altor istoriografi cu renume. Dacă ne-am provoca şi la istoriografii ortodocşi, am depăşi cadrul acestei scrieri modeste. Indicăm pe B. P. Haşdeu cu tratatul său despre Negru-Vodă, pe marele specialist în ale unirii E. Hurmuzaki, C. Erbiceanu, Popea, Dr. I. Puşcariu, T. Velea, A. Pop şi alţii, lăsând afară pe cei în viaţă ca marii istoriografi N. Iorga, Dr. I. Lupaş, S. Dragomir etc. etc.

Noi numai am voit să arătăm că unanimitatea istoriografilor noştri, atât în trecut cât şi în prezent, atât ortodocşi cât şi uniţi, condamnă actul unirii, ca fiind o mare greşală politică.

[1] Dr. Gh. Popoviciu: o. c. pg. 197. După Densuşianu: Viaţa lui Şincaiu.

ATITUDINI

PE MARGINEA UNUI CUVÂNT ARHIERESC DESPRE FUNCȚIUNEA CULTURALĂ A PREOȚIMII NOASTRE

Cu prilejul prăznuirii Pogorârii Duhului Sfânt din anul acesta, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae *a fost cel mai zelos și mai neobosit cuvântător dintre toți ceice au căutat cu povețele lor luminate calea care duce la inima noroadelor întrunite aici la Sibiu pentru congresul îndătinat al frăției misionare „Oastea Domnului".*

Dacă majoritatea cuvântărilor I. P. Sf. Sale au avut mai mult un caracter ocazional, apoi una din ele — și anume cea rostită în ședința sfatului intim al „Oștii Domnului" — trebue negreșit reținută, analizată și valorificată cu toată atențiunea, pentru problema importantă pe care a pus-o și pentru orientările pe cât de prețioase, pe-atât de inimoase, pe cari le-a dat Inaltul Ierarh când s'a ocupat de ea.

E vorba de funcțiunea culturală pe care este îndatorată s'o îndeplinească astăzi *preoțimea noastră.*

Pentru prevăzătorul nostru Arhipăstor, problema aceasta nu-i nouă. Nouă este numai insistența cu care se apleacă asupra ei oridecâteori trebuește. Expunerea în chestiune a I. P. Sf. Sale este cu atât mai interesantă, cu cât autorul ei este o competență în materie, care a frământat-o și dospit-o ani de zile în sufletul Său, mai 'nainte de-a o porni pe drumul înfăptuirii. Cu spiritul Său de vizionar clarvăzător, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae a anticipat încă din 1907 — când pornea la drum „Revista Teologică" — lipsurile cari trebuiau direse în pregătirea clerului nostru și pe cari a început să le direagă, cu energia care se știe, cât ce-a fost chemat la cârma Mitropoliei Ardealului. Conștiu că la vremuri noui oameni noui trebuesc, I. P. Sf. Sa și-a dat seama, mai de vreme și mai bine decât mulți alții, că aceste vremuri noui s'au arătat acum două decenii. A fost norocul nostru că mulțumită tocmai stăruințelor întemeietorului „Revistei Teologice", aceste vremuri nu ne-au surprins cu oameni complectamente nepregătiți pentru nouile sarcini ale misiunii lor.

Până'n zorii veacului acestuia îndatoririle preoțimii noastre erau pe cât de simple, pe-atât de onorabile. Idealul preotului de odinioară cumula cam următoarele însușiri: bun liturghisitor, povățuitor priceput al poporenilor săi — la scaunul sf. spovedanii ca și'n țarină — și patriot desăvârșit. Puținii cari făceau mai mult decât atât — cărturărie bunăoară — își agoniseau loruși prisos de laudă.

Astăzi, trăind în împrejurări de viață schimbate, pastorația s'a complicat, iar îndatoririle preotului s'au înmulțit și s'au adâncit. Premisa îngreuierii sarcinilor sale zace în scoaterea țărănimii noa-

stre din făgaşul vieţii tihnite de odinioară. Astăzi sufletul ţăranului nostru este mai complicat, mai hărţuit, mai neliniştit ca altădată. El trăieşte mai aproape de iureşul asurzitor al vremii şi preotul trebue să se ţie pe urmele lui, pentruca această lărgire a condiţiilor de traiu în care vieţueşte enoriaşul său să nu însemneze îndepărtare de Biserică şi de credinţă. Fel de fel de oameni şi de idei îi solicită adeziunea şi-l mână de multe ori spre fapte şi atitudini necugetate sau, în cel mai bun caz, grăbite. Progresul vremii a făcut din ascultătorul silitor şi cuminte al cetaniilor din Cazanie, un om independent. Ţăranul ştie citi. Şi citeşte cu o sete uimitoare tot ce-i vine 'n cale. Şi-i vin multe, pentrucă i se îmbie multe. Bune şi rele. Dacă covârşesc de prea multe ori cele din urmă, dece n'ar putea fi invers?

Funcţiunea culturală a preoţimii noastre de astăzi se întrevede deja. Odinioară, când larma cuvântului celui de multe feluri nu se auzea ca astăzi şi când ţăranul nu slovenea cartea pentrucă se alegeau cei cari ştiau să citească — iar ceice ştiau se aplecau pe ceeace aveau la 'ndemână: un acatist, o psaltire, o carte de rugăciuni — preotului, ca să-şi supravegheze păstoriţii şi să-i însufleţească pentru tot lucrul bun, îi ajungeau doi ochi şi-o inimă. Astăzi are nevoe de patru ochi şi de-o inimă cu bătaie mai sonoră. Astăzi preotul trebue să citească din greu, cu râvnă fierbinte, cu statornică tragere de inimă. Să citească mult, pentrucă i se cere mult. Să nu lase cartea din mână, căci altfel se lasă şi ea de el. Şi să dobândească iscusinţa de-a putea strecura în inimile credincioşilor săi pofta de-a citi şi ei cartea bună pe care le-o îmbie.

Nu-i vorba, cum spuneam, de-o înlocuire a unor îndatoriri tradiţionale, cu altele noui, ci de adăugarea acestora la celelalte şi de cultivarea lor uniformă — dar şi deplină. Preotul liturghisitor şi duhovnic şi pricepător în ale vieţii săteşti sau orăşeneşti şi stegar al patriotismului, se complectează cu omul de carte, prin care înţelegem nu numai cititor zelos, ci şi colportor priceput. Muniţia necesară în scopul întăririi dreptcredincioşilor creştini şi a preîntâmpinării sau respingerii rătăcirilor cari le vatămă sufletul, nu-i lipseşte. Avem foi religioase pentru popor şi avem cărţi ziditoare de suflet lesne de procurat. Depinde de râvna preotului şi de iscusinţa lui ca ele să afle vad către cei pentru cari se scriu.

Nu mai putem zăbovi în nepăsare faţă de slova trebuincioasă tuturor celorce au un suflet de spălat şi de mântuit. Vremea ne interzice tuturor să fim aculturali. Nouă, preoţilor, ne interzice o asemenea atitudine ceva ce stă mai presus de vreme: Biserica. Creştinismul a fost şi este cel mai covârşitor factor cultural în lume. Celce-i împărtăşeşte idealurile — şi mai mult decât atât: i le slujeşte! — trebue să i se asemene întru toate. Altfel, talantul ce i s'a încredinţat, rămâne nefructificat.

Am vrea să ştim duduind cu şi mai multă putere cuvântul lui Dumnezeu în lume, atât din gura binevestitorilor, cât şi din paginile

cărţilor. Ierarhul care se sfarmă de mai multeori în zi ca să facă înţeles acest aspru adevăr, n'o face pentru El, ci pentru Biserică — adică şi pentru înmulţirea prestigiului slujitorilor ei.

UNIAŢIA ŞI ELITELE INTELECTUALE ORTODOXE

Una din îndeletnicirile de frunte ale uniaţiei — de multe ori singura îndeletnicire — este defăimarea fără răgaz a tot ce-i ortodox. Stai şi te cruceşti când deschizi una sau alta din publicaţiile ei: aproape nu este număr în care să nu vezi răbufnind câte-o lovitură brutală îndreptată de preferinţă împotriva oamenilor noştri de elită, cari au curajul să-şi spovedească pe faţă ataşamentul lor devotat faţă de Biserica ortodoxă şi să denunţe în public una sau alta din relele pe cari le-a prăvălit peste capul nostru actul de pomină ticluit la 1700.

Inţelegem perfect de bine că atitudinile irenice, mai cu seamă în presă, e aproape cu neputinţă să nu fie întretăiate când şi când de câte un şir polemic sau de câte o vorbă mai ascuţită. Ele dovedesc doar atâta că publicaţia respectivă nu întâmpină totdeauna cu aplauze, fără nici o alegere, toate faptele pe cari le încrestează la răboj. Atitudinile clare, când sunt ţinute într'un limbaj adecvat, în termeni măsuraţi, pot să nu placă celor de altă părere, dar ele nu irită, ci animă schimbul de opinii şi de idei între o tabără şi alta. La noi, pasiunea criticistă e ceva firesc pentru foarte multe cercuri. Dar când ea degenerează în terfelirea metodică a adversarului, oricare ar fi el, atunci nu mai onorează deloc pe celce o practică, ci dimpotrivă, îl înjoseşte, îl scoate din rândurile oamenilor. Inţelegem perfect de bine rostul şi valoarea discuţiilor în contradictoriu, purtate cu sânge cald, dar ne repugnă din capul locului cele cari alunecă pe panta piezişe a furiei. Infierbântarea e un semn lămurit că cel care se lasă cuprins de ea e pornit spre sfadă, e un ins pricinaş. Infierbântarea e un semn de derută, un început de dezaxare care — cum se poate vedea din atâtea şi atâtea cazuri — nu mai poate fi înfrânată, ci devine obicinuinţă.

E ceeace se poate vedea cu prisosinţă în unele din monitoarele uniate. Lucru care a fost remarcat, în sfârşit, şi de-un altfel de presă decât cea pur bisericească ortodoxă.

Vigurosul cotidian naţionalist „Porunca Vremii" — cu tot riscul cu care-i împreunată o asemenea păşire — a denunţat în câteva numere acele publicaţii uniate — „Unirea" (Blaj), „Farul Nou" (Bucureşti) şi „Cultura Creştină" (Blaj) — cari, în loc să-şi vadă de credincioşii lor, cum le-ar sta bine, îşi arogă misiunea de-a catoliciza întreaga ţară. Mijloacele lor de luptă sunt unele mai cavalereşti (?!) şi mai academice (?) decât altele: batjocorirea oricărei fapte ortodoxe şi atacul la om.

Procedura e cum nu se poate mai dezonorantă. Căci lovind fără răgaz şi fără cea mai elementară bună cuviinţă în adversar, ajungi să acreditezi opinia — cel puţin în rândurile necunoscătorilor — că adversarul este un netrebnic şi pace bună! Ura şi îngâmfarea, — când colaborează armonic întreolaltă — şi în unele publicaţii uniate ele colaborează totdeauna armonic — fac minuni, fac din alb negru. Mai diregi aceste însuşiri native cu ceva violenţă, asmuţi fără hodină în celce-ţi stă în cale — şi treaba-i gata.

Afirmaţiile acestea vrem să le ilustrăm cu un simplu calcul aritmetic. Poftim, fireşte, pe ceice eventual ar fi de altă părere, să procedeze la operaţia inversă, să arate că şi publicaţiile ortodoxe fac întocmai la fel. Să-şi lase însă vechiul nărav al exagerărilor voite şi duhul strâmb al răstălmăcirii să-l lapede dela ei. Să nu uite mai cu seamă două lucruri: publicaţiile ortodoxe în general, când se rostesc asupra unor fapte actuale din sânul uniaţiei, se află aproape totdeauna în replică, o fac fiindcă sunt provocate; în al doilea rând, ele nu vatămă onoarea personală a oamenilor uniaţiei.

Ne ocupăm de astă dată numai de „Unirea" blăjană. Intr'un timp relativ scurt — 1 Ian. 1937—20 Iunie 1938 — au fost trecute prin ciurul „Telefon"-ului ei (în fruntea şi în corpul gazetei mai rar), insultate şi terfelite după obiceiu, următoarele publicaţii, instituţii şi persoane ortodoxe şi româneşti:

I PUBLICAŢII

	1937	1938
Porunca Vremii—Bucureşti		23.*
Renaşterea—Cluj	14, 15, 36, 39, 43, 51.	15.
Revista Teologică—Sibiu	27.	19.
Sfarmă-piatră—Bucureşti	12.	
Telegraful Român—Sibiu	14, 15, 16, 20, 24, 27, 36, 43, 51.	19.
Universul—Bucureşti	8.	

* Cifrele indică numărul împricinat al foii „Unirea".

II INSTITUŢII

	1937	1938
Episcopia ortodoxă a Maramureşului	31, 37, 39, 43.	2, 5.
Liga Antirevizionistă Română (Maglavitul)	8, 24.	(4, 22).

III PERSOANE

	1937	1938
Avram Dim., insp. adm. f. prefect de Treiscaune	2.	
Bidu V. V. Dr., f. prefect de Treiscaune	2.	
Cantacuzino Al. Dna, preş. Soc. ortodoxe naţionale a femeilor române	14.	23.

	1937	1938
Ciuhandu Gh. Dr., directorul revistei „Biserica şi Şcoala", Arad	1, 16.	
Crăciun I., Protopopul ortodox al Mediaşului	43.	
Crainic N., Profesor univ., dir. „Porunca Vremii"	27.	17 (de Paşti).
Demian Aron, Directorul liceului din Orăştie	13.	
Ghibu O. Dr., Profesor universitar, Cluj	10, 24.	
Lupaş I. Dr., Profesor universitar, Cluj	40.	
Mateiu I. Dr., Prof. univ. Cluj, dir. „Renaşterii"	39, 40.	15, 17 (de Paşti) 18, 19, 21, 22.
Mihai Niţă, Preot, publicist		23.
Moşoiu I. Dr., Dir. liceului „A. Şaguna", Braşov	20.	
Reli S. Dr., Profesor universitar, Cernăuţi	44.	

Dupăcum se vede, atacul la om covârşeşte, e cultivat cu deosebită grije.

Cu ce-au păcătuit „victimele" foii „Unirea" faţă de uniaţie? Pentru a da un răspuns satisfăcător, e necesar să cercetezi fiecare caz în parte. Ceeace nu putem face de astă dată decât foarte pe scurt şi oprindu-ne numai la câteva nume.

Foştii prefecţi de Treiscaune, dnii Avram şi Dr. Bidu, n'au întrunit simpatiile uniţilor pentrucă au sprijinit din răsputeri opera de reromânizare a acelui năpăstuit colţ de ţară. Că dlor au preţuit bunele servicii pe cari le poate face în acest scop legea strămoşască, aceasta numai spre laudă le putea fi. Cade-se să spunem aici că nici unul nici altul n'a folosit argumente de speţa „tunurilor misionare" ale lui Buccow, nici nu s'au lăsat ispitiţi de isprava colegului lor de slujbă Flaviu Jurca, care a ordonat devastarea capelei ortodoxe din Sarasău (Maramureş) şi aruncarea celor sfinte în stradă.[1] Păr. Dr. Gh. Ciuhandu se bucură de simpatii (?) uniate din veac. Recunoaştem bucuros că singură monografia P. C. Sale despre Episcopii uniţi Samuil Vulcan şi Gherasim Raţ (Arad, 1935) era suficientă ca să-i agonisească atari simpatii. Premiată de Academia Română şi apreciată cu entuziasm atât în ţară cât şi 'n străinătate,[2] ea nu putea afla har înaintea uniţilor din simplul motiv că spune unele adevăruri cari nu sunt plăcute la auz pentru oricine. — Dl Prof. O. Ghibu îi striveşte mereu cu câte o carte documentată pe protivnicii noştri. Dl Prof. I. Lupaş a tipărit anul trecut, la Inalta dorinţă a Suveranului, o Istorie a Unirii Românilor care a fost o mare decepţie pentru Blajul uniat. Pasă-mi-te pe-acolo se aştepta să se facă într'ânsa o apologie focoasă a desbinării sufleteşti începute la 1700.

[1] Vezi asupra acestei isprăvi executate de un primar, un notar evreu şi un preot catolic, la 5 Nov. 1931, *Revista Teologică XXI, 1931*, p. 405—410.

[2] De *Revista Teologică*, 1934 p. 289—291; *Revue de Transylvanie, Universul, Telegraful Român, Revista Istorică* a dlui N. Iorga, *The Churchman* (Londra), *Altkat. Internat. Zeitschrift* (Berna), *Letopis Matice Srpske* (Novi-Sad), *'Εκκλησία* (Atena).

— Dl Prof. I. Mateiu, în coloanele vioae ale „Renaşterii", respinge îndrăznelile uniaţiei cu pasiunea superioară cu care mărturiseşte crezul ortodox. Păr. Prof. S. Reli afirmă, cu istoria în mână, sfintele noastre drepturi asupra Maramureşului ce ne-a fost răpit cu silnicie. Şi aşa mai departe...

Desprindem din toate acestea criteriul după care cei mai buni oameni ai noştri înfundă „Telefon"-ul: atitudinea lor ortodoxă. *Cei cari se manifestă ca buni ortodocşi, trag consecinţele. Celor cari tac, li se dă pace. Iar cei cari ne bălăcăresc, sunt citaţi precum urmează:*

IV REPRODUCERI

(cu laudă sau „fără nici un comentar" din presa neunită)

	1937	1938
Gala Galaction („Curentul")	33	
Predania (revistă de răsmeriţă)	35	

Posibilităţile „Unirii" sunt însă inepuizabile. Ele mânuesc întreg registrul exagerărilor, dela tânguire până la violenţă şi dela batjocorirea Ortodoxiei până la săltarea Blajului în cerul lui Mohamed:

V DIVERSE

(Flori de stil şi tânguiri)

	1937	1938
Despre „principiul ocrotirii celei deopotrivă"		15
Despre aşazisul „duh" sau „virus bizantin"	23, 33.	
Un mirean unit grăieşte împotriva „unitofobiei"	49.	
„Blajul — Meca tuturor Românilor"	25.	

In concluzie! Temperatura ortodoxă a elitelor noastre se măsoară — cu aproximaţie — în paginile bătăioase ale „Unirii". Tot acolo şi manierele distinse (?) ale neconsolaţilor noştri fraţi de pe Târnave.

Acum!... Ceice au calitatea s'o facă, judece dincotro viscoleşte prăpădul răsboiului confesional?

PRINCIPIUL OCROTIRII CELEI DEOPOTRIVĂ ŞI CULTELE MINORITARE DIN ROMÂNIA

E o specialitate a uniaţiei să se jeluiască şi să lovească. In alţii decât oamenii ei, bine'nţeles. Deocamdată, ne ocupăm de prima faţă a nevoinţelor ei. Ale ei şi ale altora. Pentrucă multe din cultele minoritare conlocuitoare fac peste graniţă exact ceeace obicinueşte înlăuntru uniaţia, prin organele ei de presă, în frunte cu „Unirea" de consacrată celebritate.

Necazul cel mare al cultelor minoritare dela noi, care le căşunează multă cheltuială de energie şi pagube însemnate la capitolul „cerneală şi hârtie", e de resortul Statului român. Acesta-i făcut tot mereu atent să respecte ceeace „Unirea" vrea să numească „principiul ocrotirii celei deopotrivă" a cultelor din România, că altfel... Altfel o să i se ducă vestea, cum i s'a mai dus şi cum vom vedea mai la vale. Indirect, e vizată şi Biserica noastră ortodoxă, oridecâteori se pune vitejeşte picioru 'n prag ca să se respecte principiul amintit. Pentrucă, după imaginaţia strâmbă a fraţilor noştri din extrema stângă, Biserica ortodoxă română ar fi o beneficiară de fiecare zi a privilegiilor de tot felul, pe cari Statul nostru ci că le-ar revărsa din belşug asupra capului ei. Deci dar, urmează de-aci, Statul să mai strâmteze gura acelui corn al abundenţei şi să-l mai îndrepte şi către celelalte culte, după principiul „ocrotirii celei deopotrivă". Căci aşa scrie în Constituţie.

Acest fel de a vorbi e cât se poate de comod şi de rentabil. Destui oameni de bună credinţă, neorientaţi asupra spiritului din care purced aceste lamentaţii, se lasă uşor impresionaţi de ele. Dece ar face excepţie aparatul de stat, când şi el tot din oameni e alcătuit? Şi dece nu s'ar găsi pacifişti cari să stărue pentru intronarea direptăţii, ca să se curme protestele?

Impotriva ultimatum-urilor ce i se dau Statului dintr'o strană sau alta, noi am avea multe de spus. Ne vom mulţumi însă să discutăm chestiunea numai întru atâta întrucât o priveşte şi pe Biserica noastră. Pentru rest, descurce-se autoritatea de stat cu ceice-i discută simţul dreptăţii şi se întrec cu încercările de intimidare.

Din capul locului, nouă ne pare ciudat faptul că tocmai în Statul cel mai cavaler şi mai îndatoritor faţă de cultele ce-l populează, se aud — şi încă des — asemenea chemări la ordine, vehemente uneori ca o somaţie fiscală. Ceeace e mai curios în toată daravera asta, e însă altceva. Cultele cele mai protestatare dela noi nu sunt altele decât tocmai acelea cari până mai ieri-alaltăieri se înfruptau copios din nerespectarea principiului ocrotirii celei deopotrivă. Această convertire subită din benefeciari ai principiului ocrotirii celei după sprânceană în apologeţi ai celuilalt principiu, vădeşte un dezacord abisal între poziţiile pe cari se aflau înainte de 1918 unele culte minoritare şi cele pe cari stau de-atunci încoace. Se ştie — bine de tot — că favoritismul de care se bucura uniaţia şi romano-catolicismul în fosta monarhie habsburgică, nu-i o invenţie a gurilor slabe, ci o realitate verificată în mii de cazuri. Prin contrast, Ortodoxia ardeleană a intrat în istorie muceniceşte, tăbărâtă de toate nedreptăţile, urgisită şi prigonită până la sânge.

Asistăm astăzi, în ţara mărită, la o inversiune de roluri?

Dacă ar fi aşa, atunci am putea spune că istoria se răzbună. Dar, din greşală, nu-i aşa. Cultele minoritare din România rotundă îşi permit cutezanţe cari, altădată, la alţii, ar fi fost ispăşite sever. Do-

vezi avem câte vreţi. Pentru uniaţie, răsfoiţi „Unirea“ dela Blaj, unde aveţi plăcere. Pentru comunităţile calvine dela noi, cari ne hulesc peste hotare, vedeţi broşura oficială „Cultele din România“ (Referat pentru răspuns Em. Sale Dr. William Temple, Arhiepiscop de York; Bucureşti, 1937, redactată în româneşte şi englezeşte din încredinţarea I. P. Sf. Patriarh Miron, de P. Sf. Episcop Tit al Hotinului). Pentru una din bisericuţele protestante conlocuitoare aş trimite la revista „Die Christliche Welt“ din Leipzig, în care citeam înainte cu doi-trei ani (regret că n'am păstrat exemplarul cu articolul împricinat), că numai în Rusia sovietică îi umblă mai rău ca la noi. Pentru baptişti, rememoraţi-vă bravurile secretarului lor general Dr. I. H. Rushbrooke, despre cari am vorbit (vezi „Revista Teologică XXVII, 1937, p. 154 urm.) şi vom mai vorbi, chiar aici.

Având toate aceste dovezi înainte — şi altele cari nouă ne scapă — nu-i greu să conchizi că cultele minoritare din România îşi îngădue luxul unor atitudini prea din seamă afară necumpătate, pentrucă Statul nu înţelege să le ţină în frâu.

Biserica noastră? Asistă dezolată la manevrele dibace ale cultelor minoritare cari, cu gândul la privilegiile imaginare pe cari i le-ar acorda Statul, defaimă peste hotare în aceeaşi măsură în care ameninţă înlăuntru.

Nu ne miră răutăţile cultelor neromâneşti. In schimb, tânguirile făţarnice ale uniaţiei ne revoltă. Sperăm că aceasta va fi ultima dată când le învrednicim de ascuţişul acestor pagini. Dacă o facem totuşi acum, aceasta-i pentrucă vrem să risipim o bănuială nedreaptă. Biserica noastră n'ar avea decât de câştigat din aplicarea strictă a principiului ocrotirii celei deopotrivă. N'am uitat încă calculele de-o migăloasă preciziune ale excelent de bine informatului nostru „Părintele Nichifor“, care a arătat cu cifre *favorurile de cari se împărtăşesc* **astăzi** *din partea Statului cultele minoritare — în frunte cu uniaţia — în dauna Bisericii Neamului.*

In aceste condiţii, explicaţia insistenţelor cu cari cultele minoritare — în frunte cu uniaţia — cer respectarea principiului ocrotirii celei deopotrivă, e limpede ca şi excrocheria dela 1700. Bocitoarele se tem de rigorile zicalei:

„Să nu-mi dee Dumnezeu mie ceeace ţi-am făcut eu ţie“ Biserică ortodoxă, în cele trecute vremuri.

GRIGORIE T. MARCU

*O MANEVRĂ NEISBUTITĂ A DLUI Dr. I. H. RUSHBROOKE**

Pe Dr. Rushbrooke (secretarul general al Alianţei baptiste mondiale) de care amintiţi în scrisoarea Cucerniciei Voastre, l-am cunoscut personal la Edinburgh (cu prilejul congresului bisericesc din

* *Fragment dintr'o scrisoare trimisă redactorului nostru. Reproducerea se face cu învoirea autoarei. Textul din paranteze ne aparţine.*

vara trecută), unde tocmai venise dintr'o vizită din România. Lucrul mi-a venit la ureche împreună cu alarmanta ştire că ar vrea să ia cuvântul în conferinţă spre a pune înaintea arbitrajului universal al Bisericilor, starea „deplorabilă“ în care se află minorităţile religioase dela noi din ţară. Momentul era propice căci nu se afla la Conferinţă nici un delegat oficial Român, iar noi din grupul tinerilor n'aveam dreptul să luăm cuvântul. Totuşi la aceasta era o piedică pentru el faptul că Dr. Rushbrooke nu era membru al Conferinţii; a venit cam cu 4 zile înainte de închidere, iar Conferinţa a ţinut 14 zile. Totuşi a doua zi îl văd că apare în sala de şedinţe cu carte şi insigne de membru oficial. — Acest lucru m'a determinat să iau atitudine spre a preveni un atac din partea lui la adresa Bisericii Române. Pentru aceasta am cerut invoirea unor delegaţi Greci: Mitropolitul Nicolae, Arhimandrit Constantinidis şi alţii, ca în caz că Dr. Rushbrooke va vorbi contra României să ceară preşedintelui Conferinţei Dr. Temple, Arhiepiscop de York, permisiunea pentru mine de a răspunde, având în vedere că nu era nimeni, care ar fi avut calitatea s'o facă.

Delegaţii oficiali amintiţi s'au arătat foarte favorabili şi mai mult: Mitropolitul Nicolae a promis că după mine va lua şi I. P. S. Sa cuvântul pentru apărarea Bisericii Române.

După aceasta, deoarece în acea dimineaţă catastrofa nu se produsese, am cerut o întrevedere Drului Rushbrooke, care mi-a acordat-o. In acea după masă am avut cu el o discuţie de două ore, în care i-am prezentat aşa cum m'am priceput, adevărata stare a minorităţilor religioase dela noi, indulgenţa de care se bucură, arătându-i apoi ce se ascunde de fapt sub masca ipocrită a sectanţilor dela noi. — Apoi i-am arătat atitudinea neecumenică pe care o au sectanţii, căutând să destrămeze atât de bine şi strâns unita Biserică Ortodoxă Română. I-am suggerat ideia să trimeată misionari nu în ţări creştine, ci la neamurile cari n'au auzit niciodată Numele Mântuitorului. Apoi i-am dat ideia că dacă vrea să cunoască adevărul cu privire la perversitatea şi necinstea sectanţilor dela noi, să se ducă odată nu ca Dr. Rushbrooke, ci incognito şi desigur va afla multe lucruri ce-l vor pune pe gânduri.

După toate aceste demersuri ale mele, rezultatul a fost atins, căci Dr. Rushbrooke n'a luat cuvântul.

Oxford, St. Hugh's College, 10 Maiu 1938.

ADINA C. ILIESCU

MIŞCAREA LITERARĂ

Dr. S. Reli, profesor universitar: BISERICA ORTODOXĂ ROMANĂ DIN MARAMUREŞ ÎN VREMURILE TRECUTE; Cernăuţi, Editura Mitropoliei Bucovinei, 1938; pg. 254; Preţul 100 Lei.

Trecutul Bisericii noastre ortodoxe române interesează în gradul cel mai înalt nu numai pe cercetătorul de meserie, ci şi pe fiecare Român, în care se sbuciumă o conştiinţă ortodoxă şi românească. Trecutul Ortodoxiei, îndeosebi în Ardeal, este un lanţ lung de suferinţe şi sbuciumate eforturi de-a trăi şi a se afirma. Lupta n'a descurajat-o niciodată şi asupritorii ei au făcut îndeajuns cunoştinţă cu indicele de vitalitate de care ea a dat dovadă în decursul veacurilor. Ea n'a cunoscut îngenunchere, ci a biruit chiar şi atunci când duşmanii credeau că-i pregătiseră prohodul. Sângele ce-a curs din belşug în lupta de apărare a credinţii religioase româneşti a fost sămânţă roditoare spre biruinţa finală.

Istoricii noştri — dnii: N. Iorga, I. Lupaş, S. Dragomir, St. Meteş — au prins în slove nemuritoare istoria bucuriilor şi a durerilor conştiinţii religioase româneşti. Din cunoaşterea lor, generaţiile prezente şi viitoare vor putea scoate exemple clasice de felul cum trebueşte păstrat neatins tezaurul credinţei strămoşeşti.

Numărul iscoditorilor trecutului bisericii noastre ardelene a crescut. Lor li s'a alăturat figura luminoasă a teologului şi istoricului îndrăsneţ şi competent, care este părintele profesor Dr. Simion Reli, dela facultatea de teologie din Cernăuţi. Cucernicia Sa nu debutează, cu volumul de faţă, în ale istoriei bisericeşti, căci este vechiu şi iscusit scriitor al ei şi nimeni n'a pătruns şi nu cunoaşte mai temeinic tainele bisericii bucovinene ca Cucernicia Sa. Ardealului şi Bisericii lui ortodoxe, pe care le iubeşte cu pasiune, încă şi-a închinat munca. Începutul îl face cu Maramureşul. Isvoarele ce foloseşte şi concluziunile istorice la care ajunge sunt ultimul cuvânt ce se poate spune astăzi la reînfiinţarea episcopiei din Maramureş. Nimeni nu poate dovedi contrarul.

Cartea împleteşte maiestru, în cele 250 de pagini, momentele esenţiale din viaţa bisericească a Maramureşului, în timp de 500 de ani, dovedind în chip neîndoielnic că Românii maramureşeni au fost şi-au rămas creştini de lege românească, adică ortodocşi. Iar ortodoxia lor s'a organizat în jurul unei episcopii canonice, recunoscută de stăpânirea politică.

Păr. prof. S. Reli ne înfăţişează chestiunile istorice sub toate aspectele, bazându-se pe mărturisirile istoricilor români şi străini şi pe documente noui, unora dintre ele făcându-le corecturile necesare, pentru a pune în lumină deplină adevărul istoric.

Cartea este scrisă uşor, într'o limbă românească frumoasă, ce ce se lasă citită cu plăcere. Ea cuprinde 10 capitole şi o încheiere.

Cap. I intitulat: „Aşezarea geografică a Maramureşului românesc" — arată care a fost întinderea Maramureşului în trecut şi care e astăzi.

Cap. II este o expunere succintă a situaţiei istorice şi politice din trecut a provinciei din nordul Ardealului.

In cap. III autorul se ocupă de istoria vieţii bisericeşti ortodoxe a Maramureşenilor pe vremea stăpânirii regilor Ungariei în veacurile XII—XVI. Inainte de veacul al XIV-lea nu se poate vorbi de-o viaţă bisericească cu ierarhie canonică în Maramureş; nevoile religioase — hirotonirea preoţilor, sfinţirea bisericilor etc. — le îndeplineau episcopii ortodocşi ai Haliciului, ori alţi diferiţi vlădici necanonici, cu hirotonire. In veacul XIV situaţia se schimbă.

Cap. IV ne prezintă starea bisericii ortodoxe din Maramureş pe vremea principilor Transilvaniei (veacul XVI—XVII).

In veacul al XVI-lea ortodoxia maramureşană intră într'o fază nouă, dar şi dramatică. Maramureşul trece sub stăpânirea principilor calvini, schimbându-se cu patronii şi metodele de persecuţie faţă de Românii ortodocşi. Inainte regii catolici, iar acum principii calvini sunt călăii lor. Legea ortodoxă e tratată ca eresie, iar „românul-valah" ca venetic.

Cap. V. 1. ne informează despre începuturile episcopiei ortodoxe-române a Maramureşului, dela început (1391) până la desfiinţare (1740).

Actele oficiale amintesc prima dată la 1382 de existenţa mănăstirii ortodoxe din Peri, cu hramul Arhanghelul Mihail; iar la 1391 Balc şi Dragu, fiii voevodului Sas, obţin dela Antonie, patriarhul Constantinopolului, dreptul stavropighiei pe seama mănăstirii, iar egumenul Pahomie *şi toţi urmaşii lui*, primesc titlul de *exarhi*, cu jurisdicţiune şi autoritate cvasi-episcopală. Scrisoarea patriarhală, prin care s'a înfiinţat episcopia Maramureşului, ni-o dă distinsul nostru istoric în traducere exactă, după originalul grecesc. Traducerile mai vechi (P. Maior, N. Popea, T. Păcăţeanu, I. Mihály) cuprind adausuri şi schimbări, la unii intenţionate.

Suntem siguri, că odată cu cunoaşterea exactă a actului de naştere al episcopiei Maramureşului din Peri, chestiunea existenţii şi a originii vechi a celei dintâi chiriarhii ortodoxe-române din Ardeal s'a tranşat definitiv. Cei interesaţi şi pe care-i jenează aceasta — nu le spunem pe nume — sperăm că nu vor mai îndrăsni să o conteste; căci a recunoaşte onest un adevăr istoric este o nevoe ce obligă şi câteodată o virtute creştinească.

In scrisoarea amintită se mai face cunoscut ceva foarte important: existenţa unor *arhierei locali*, cari mai înainte de Pahomie sfinţeau preoţi şi biserici în părţile acelea. Amănuntul e de importanţă capitală, căci ne mărturiseşte prezenţa unei ierarhii, adevărat necanonică, *dar existentă* în Maramureş.

2. Egumenilor vlădici din Peri li se recunoaşte la 1570 de Congregaţia comitatului Maramureş titlul de „episcopi ai Maramureşului" şi jurisdicţiune peste toate bisericile de lege ortodoxă. Ei se hirotoneau la Suceava. „Astfel se înfăţişează, pe temeiul stavropighiei din Peri, *o episcopie ortodoxă română cu caracter local, cu jurisdicţiune asupra unui comitat, al Maramureşului...*" (pg. 71).

Numele celui dintâiu episcop este Eftimie (1572—74). Dintre urmaşii lui se cunosc: Serghie (1606—1616), Petronie (1623), Grigorie (1627), Dosoftei Moldoveanul (1634), Dimitrie Pap (1637). La 1657—1700 Maramureşul fu dat de principele Ardealului în stăpânirea duhovnicească a Mitropoliei din Alba-Iulia.

3. Influinţa nefastă a catolicismului, protejat de regii Ungariei, duce la desfiinţarea episcopiei ortodoxe a Maramureşului. Luptele confesionale sunt aspre. Se remarcă figura ierarhului maramureşan Iosif Stoica (1691—1711). Pe aceeaşi linie de intransigenţă ortodoxă merge şi Dosoftei II (1717—1734). Furia unirii era în toiu, însă maramureşenii au resistat eroic. Ultimul episcop în Peri a fost Gavriil din Bârsana (1739). La 1740 episcopia ortodoxă română a Maramureşului fu desfiinţată de stăpânirea politică.

In Cap. VI, Păr. Reli întocmeşte tabloul mănăstirilor ortodoxe ce-au existat în ţinutul Maramureşului, 14 la număr.

In Cap. VII, şcoalele mănăstireşti şi cultura bisericească a preoţimii ortodoxe române în timpul cât a existat episcopia din Maramureş.

Cap. VIII. Lupta românilor ortodocşi din Satu-Mare şi Maramureş subjugaţi de greco-catolicism, în veacul al XVIII-lea. La 1759 apare în această luptă călugărul ortodox Sofronie din Cioara.

Cap. IX. Intoarcerea unei părţi a românilor din Maramureş dela greco-catolicism la ortodoxie, între anii 1900—1923.

Cap. X. Reînfiinţarea episcopiei ortodoxe române a Maramureşului în 1937.

După 200 de ani de suferinţe şi nedreptăţi, adevărul istoric şi justiţia morală birue; Sf. Sinod al Bisericii ortodoxe române hotăreşte să se reînfiinţeze episcopia Maramureşului, pe seama nevoilor duhovniceşti şi naţionale ale românilor ortodocşi din aceea parte a ţării. Prin Jurnalul Cons. de Miniştri Nr. 1874 din 14 Iulie 1937, publicat în Monit. Ofic. Nr. 167 din 23 Iulie 1937, s'a reînfiinţat vechea episcopie, pe ziua de 1 Iulie 1937, reşedinţa ei fixându-se la Sighet. Majestatea Sa Regele Carol II a sancţionat acel Jurnal prin Inaltul Decret Regal Nr. 2971 din 21 August 1937, care s'a publicat în Monit. Ofic. Nr. 194 din 24 August 1937.

La 21 Iulie 1937 s'a hotărât constituirea Consiliului eparhial al nouei eparhii; la 30 August 1937 Consiliul era constituit; iar la 12 Decemvrie 1937 a avut loc la Cernăuţi prima adunare eparhială, sub preşidenţia I. P. S. Mitropolit Visarion Puiu al Bucovinei. In aceea adunare s'au ales reprezentanţii episcopiei Maramureşului la Congresul Naţional bisericesc şi Consiliul spiritual eparhial. Totul este

deci pregătit. De-acum rămâne ca Dumnezeu să dee gândul cel mai bun Congresului naţional bisericesc, care va alege pe viitorul episcop al Maramureşului.

Părintelui prof. S. Reli îi mulţumim pentru minunata-i scriere, pe care o recomandăm, cu căldură, cititorilor revistei noastre.

De încheiere, o asigurare: vom fi alături de Cucernicia Sa în lupta cu duşmanii adevărului şi ai Cucerniciei Sale, ca i şi până acum, mânaţi de duhul urii, l-au hulit...

Diacon A. POPA

*

Onisifor Ghibu, Profesor la Universitatea din Cluj, Membru coresp. al Academiei Române: ORDINUL FRANCISCANILOR CONVENTUALI („MINORIŢII") DIN TRANSILVANIA (Studii şi documente privitoare la politica religioasă a României întregite, nr. 4 şi 5); Bucureşti, „Universul", 1937—1938; vol. I: XVI+772 p., Lei 300; vol. II: CVI+364 p., Lei 200.

De numele dlui Onisifor Ghibu, sunt legate o mulţime de lucrări şi publicaţii documentate cu conţinut politic-bisericesc. Acestea, pe lângă alte lucrări de ordin cultural-literar.

Dela răsboiu încoace dsa s'a dedicat mai ales chestiunilor de politică bisericească. Publicaţiile de natura aceasta îl fac cea mai competentă autoritate pe care o au Românii, în această materie.

In studii serioase şi documentate priveşte în amănunţime catolicismul maghiar din Transilvania, sub formele: statul romano-catolic, ordinele călugăreşti cat.-maghiare, politica scaunului papal în România, concordatul, etc.

Anii trecuţi, dsa a publicat documente în legătură cu activitatea *Ordinului premonstratens* dela Oradia, pe care dl Ghibu îl prinde în flagrante cochetări revizioniste cu fraţii săi dela Budapesta. Răsunetul pe care l-a avut această campanie în opinia publică românească a determinat Statul nostru să ia măsuri în scopul apărării integrităţii naţionale.

Ordinele călugăreşti maghiare din Transilvania, erau pur şi simplu sucursalele societăţilor revizioniste din Ungaria, cari întreţineau aici o atmosferă de neîncredere în statul nostru şi alimentau în minţile înfierbântate şi în populaţia inocentă idealul iluzoric al unei Ungarii milenare reînviate.

Dl Ghibu face deci un nepreţuit serviciu neamului când urmăreşte cu asiduitate şi cu aceiaşi dragoste de ţară întreagă activitatea acestor ordine călugăreşti.

Ne-a surprins însă atitudinea unor cercuri greco-catolice române, cari departe de-a privi cu simpatie activitatea acestui neobosit şi sbuciumat suflet, au zeflemisit munca cinstită şi concluziile îngrijorătoare la cari ajunge autorul. Se vede că pe unii din fraţii noştri uniţi îi doare mai mult de catolicismul maghiar decât de soarta românismului.

Mai nou, dl Ghibu dă o nouă ocazie catolicismului de a-l pune la index. In două volume masive, cu obiectivitate şi cu argumente irezistibile, dsa urmăreşte activitatea *Ordinului franciscanilor conventuali („Minoriţii")* care ascunde sub rasa membrilor săi aceiaşi ură neîmpăcată faţă de neamul nostru, fiind misionari devotaţi ai maghiarismului.

Volumul I, în peste 700 pagini cuprinde date referitoare la organizaţia şi viaţa acestui ordin călugăresc, în raport cu misiunea lui, şi cu legile şi interesele Statului român, scris pe bază de documente originale confiscate de autorităţile româneşti din arhivele acestui ordin. Majoritatea acestor documente sunt de natură secretă şi intimă, celace dă volumului o notă senzaţională şi un caracter inedit.

Se poate urmări astfel viaţa sinuoasă a acestui ordin care a evoluat cameleonic dela socialismul şi comunismul maghiar, la revizionismul şi naţionalismul de astăzi.

In documente cari niciodată nu vor îngădui desminţire, ne apare atitudinea Vaticanului, favorabilă unei rezistenţe maghiare în Transilvania, prin aceste ordine călugăreşti, şi străduinţele pe cari le depune Episcopul Romei, ca acest ordin să nu fie afiliat celui din Moldova — care ar fi paralizat cumva activitatea lui maghiară — ci să fie organizat separat şi pus în legătură cu ordinul din Ungaria.

Datorită presiunii Vaticanului şi a unor Români cu sentimente patriotice aproximative, Statul român a îngăduit călugărilor minoriţi, cari în multe cazuri nici nu erau cetăţeni români, ci maghiari sau cu două cetăţenii, să deţină în mod cu totul ilegal proprietăţi mari şi să continue printre minoritarii din Ardeal agitaţiile contra Statului nostru.

Volumul al II-lea, în peste 400 pagini, cuprinde consideraţiuni asupra personalităţii juridice a Ordinelor călugăreşti catolice şi concluziuni despre politica religioasă a Statului român.

Ordinul franciscan conventual ne este prezentat aici cu toate mistificările de cari s'a servit pentru a rămânea în posesiunea unor imobile.

Concluziile la cari ajunge autorul culminează în cererea de modificare a Legii Cultelor din România şi denunţarea Concordatului cu Vaticanul, acesta din urmă prejudiciind interesele Statului nostru.

Ordinului însuşi trebue să i se ridice personalitatea juridică pentrucă este periculos pentru Stat. El fiind instituit de regii unguri cu scopul de-a atrage la catolicism pe români, a fost înzestrat de aceşti regi cu averi, cari acum revin de drept Regelui României, etc.

Datorită dlui Ghibu toate manoperile catolice au fost descoperite la timp, iar astăzi, ceice deţin destinele neamului, pot oricând găsi, în cărţile amintite, suficiente motive pentru luarea de atitudini ferme, în ceeace priveşte politica religioasă. Pentru aceasta nu este timp de pierdut. Alte state — chiar catolice — au rezolvat problema ordinelor catolice mai radical şi mai drastic.

Pentru opinia publică dela noi care s'a rostit de atâtea ori pentru o politică religioasă mai demnă, cele două volume ale dlui Ghibu, vin să-i arate că s'a găsit în nota intereselor naționale când acum câțiva ani a ridicat glasul contra unor intruşi periculoşi păcii şi siguranței naționale.

Autorul merită toată recunoştința neamului pentru aportul de lumină adus într'un domeniu atât de dificil ca cel al politicii religioase.

Preot IOAN N. BEJU

I. Mateiu: MIRENII ŞI DREPTURILE LOR IN BISERICĂ; Cluj, Tip. Eparhiei ort. rom., 1938; p. 56.

Scris încă în anul 1933, publicat apoi anul acesta în „Renaşterea" şi în fine extras în broşură aparte, studiul dlui prof. univ. I. Mateiu, discută şi lămureşte problema situației juridice a mirenilor în biserică, nu însă în complexul ei, ci numai parțial, abordând câteva capitole controversate ale problemei.

Studiul acesta s'a născut din nevoia de a lămuri pe ignoranții adversari ai tradiției şaguniene şi este un răspuns dat celor ce militează pentru îndepărtarea temeliilor pe cari le pusese marele Şaguna organizației bisericii noastre. Autorul discută şi spulberă acuzele ce i s'au adus legii de organizare din anul 1925, lege alcătuită tot după principiile şaguniene, desluşind clar principiile atacate şi utilizând material ce n'a fost pus încă în discuție în legătură cu problema mirenilor.

Contribuția clară şi substanțială a dlui prof. Mateiu, la rectificarea strâmbelor păreri pe cari le-a lansat şi le-a popularizat o presă teologică mai mult de fraudă bisericească decât de ştiință, în jurul problemei organizației bisericii noastre şi a drepturilor mirenilor în biserică, vine la timpul oportun. Intr'adevăr, lămurirea principiilor şaguniene ale organizației bisericii noastre, este astăzi o chestiune de acută actualitate, întrucât această lămurire este tocmai cea mai bună apărare a lor şi o astfel de apărare e mai necesară acum decât oricând, deoarece adversarii şagunismului şi ai libertăților noastre bisericeşti, au devenit agresivi, au trecut dela inofensiva ignoranță de până acum, la inconştiente atacuri cari şi-au găsit răsunet şi în texte precise de legi cari privesc reformele din ultima vreme ale vieții noastre publice, fapt remarcat chiar de autor într'un articol din „Renaşterea", apărut mai în primăvară. Cu deosebire autonomia Bisericii, autorul o lămureşte şi-o apără magistral, dar la acelaş nivel se ridică şi tratarea premisei fundamentale a autonomiei, care este participarea mirenilor la exercitarea puterii bisericeşti. Prin această participare, e ştiut că se realizează constituționalismul bisericesc, şi pe constituționalismul astfel realizat, se întemeiază autonomia.

Intâmpinăm cu legitimă bucurie studiul dlui profesor I. Mateiu şi-l recomandăm tuturor celor cu râvnă pentru apărarea libertăților noastre bisericeşti. L. S.

I. Lupaş: PARALELISM ISTORIC, Bucureşti 1937; 388 p.

Paralelism istoric este o nouă lucrare a celui mai prodigios cărturar de dincoace de munţi, a academicianului Dr. I. Lupaş. Ea conţine un mănunchiu de articole cari, în partea cea mai mare, înfăţişează realităţi istorice din vremea de apăsătoare iobăgie a Românilor din împărăţia cu două pajuri. Pentru curajul de a fi fost loial cu sine însuşi şi cu cititorii săi, autorul a avut „nedoritul prilej de a fi oaspetele temniţei de stat din Seghedin". Iată titlul unora din articole: „Toate plugurile umblă", „Amintiri din temniţa ungurească din Seghedin", „Învăţăminte istorice", „Teroare şi corupţie", „Crai tânăr, crai mândru, crai nou", „Ziua libertăţii", „Inima regelui este în mâna lui Dumnezeu", „Voinţa de a vieţui împreună", etc.

Ele sunt scrise într'un ton biblic: zguduitor şi sincer. Din toate reiese dorinţa autorului de-a deservi cauza dreaptă a poporului său şi de-a apăra cinstit, în această lume a tuturor nedreptăţilor, interesele neamului românesc.

Aceste mărturisiri, de mare valoare, merită să fie făcute obiect de lectură şi meditaţie de către fiecare. Dr. N. NEAGA

Karl Heussi: WAR PETRUS IN ROM? Gotha, Leopold Klotz, 1936; 70 p.

Hans Lietzmann: PETRUS RÖMISCHER MÄRTYRER (Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-Hist. Klasse, 1936. XXIX); Berlin, W. de Gruyter, 1936; 22 p.

Teologii romano-catolici susţin că sf. Apostol Petru a păstorit biserica Romei 25 de ani (42—67 d. H.). Noi respingem această teză pentrucă e lipsită de orice argument istoric convingător (vezi pentru teza ortodoxă Dr. V. Gheorghiu: Introd. T. N., Cernăuţi, 1929, p. 405—409 şi 661—665). Sf. Apostol Petru n'a călcat în Roma, oricât a-i răsuci documentele în chestiune, înainte de anii 62—63.

Alături de aceste două teze se situiază o a treia: sf. Apostol Petru n'a fost *deloc* la Roma. E ceeace încearcă să dovedească recent profesorul de istorie bisericească dela Iena, Karl Heussi. El analizează pe rând toate mărturiile pro şi contra prezenţei sf. Apostol Petru în capitala imperiului cezarilor, aplecându-se îndeosebi asupra celebrelor spuse ale Părintelui Apostolic Clement Romanul din ep. I către Corinteni 5, 1—7 şi 6, 1—2.

Problema aceasta, deschisă demult, controversată aprig până azi, nu poate fi dată gata în câteva rânduri. Aşteptăm un studiu complect în chestiune, care va veni. Relevăm interesul cu care se citeşte cartea şi istoricul succint al acestei dispute.

Impotriva lui Heussi a luat atitudine colegul său berlinez H. Lietzmann. Opinia lui e expusă în „Petrus und Paulus in Rom" (1915, ed. II, 1927), mai complect decât în această comunicare academică. GRIGORIE T. MARCU

CRONICĂ

P. SF. EPISCOP NICOLAE COLAN ŞI DL PROF. UNIV. DR. VASILE GHEORGHIU MEMBRI ONORARI AI ACADEMIEI ROMÂNE. Prima noastră instituţie culturală şi-a înmulţit de curând trupa aleşilor ei cu două personalităţi excepţionale ale Bisericii noastre dreptmăritoare cari, la rândul lor, sporesc simţitor prestigiul unanim recunoscut al selectului corp ce i-a chemat întru ale sale.

Nouii membri onorari ai Academiei Române — *P. Sf. Sa D. D. Nicolae Colan,* Episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului şi Ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor şi Artelor şi I. P. Cuc. Sa Arhipresbiter Mitrofor *Dr. Vasile Gheorghiu,* Profesor titular de studiu Biblic al Testamentului Nou la Facultatea de teologie din Cernăuţi — sunt două feţe ortodoxe pe cât de cunoscute şi de preţuite, pe atât de iubite. Amândoi şi-au agonisit merite strălucite pentru ştiinţa şi viaţa bisericească. Amândoi sunt pilde de făcută hărnicie şi făpturi de-o contagioasă putere educativă.

P. Sf. Episcop *Nicolae Colan* e un semănător de idealuri cuceritoare dublat de-un neîntrecut om de acţiune. Patrusprezece ani cât a ostenit cu atâta folos între noi, aici la Sibiu, urmaţi de alţii doi de rodnică păstorire la cârma Episcopiei Clujului, ne-au arătat din destul amploarea şi calitatea sclipitoarelor Sale resurse intelectuale şi sufleteşti, pe cari i le încoronează solemn Academia Română. E unul din acele exemplare de elită cari, ca Apostolul pe care l-a tâlcuit cu o rară pricepere dela catedră, uită celece sunt în urma Sa, ca să alerge fără contenire spre ţintele ce le socoteşte că mai trebuesc atinse. Dornic pururea de tot mai bogate şi mai de folos înfăptuiri, P. Sf. Sa e de-o modestie apostolească, în orice împrejurare. Cu această vârtute a păşit şi la masa „nemuritorilor". Cinstea de care a fost făcut părtaş, P. Sf. Sa, în splendida cuvântare rostită în 3 Iunie a. c. sub cupola impunătoare a Academiei Române, o interpretează astfel:

Desigur, gândul care v'a călăuzit, când aţi purces la această alegere n'a izvorât din preţuirea vredniciei mele zidite pe vre-o osebit de bogată lucrare ştiinţifică. Pentru acest fel de lucrare — după aşezata vorbă a cronicarului — „timp hodenit şi gând slobod trebuiaşte". Iar eu nu l-am prea avut...

Conştient de puţinătatea vredniciei mele, vă rog să-mi îngăduiţi, Domnilor, să nu tâlcuiesc alegerea mea în Academie decât ca un omagiu pe care cei mai străluciţi reprezentanţi ai ştiinţei şi culturii româneşti îl aduc Bisericii neamului.

Această Biserică, da, este vrednică de înalta Dvoastră cinstire. Fiindcă fiii Ei şi-au zugrăvit credinţa în icoane, sau şi-au

cioplit-o 'n cruci, sau şi-au durat-o în lăcaşuri sfinte — dându-ne începuturile artei noastre. Ale lor sunt stângacile, dar aşa de preţioasele însemnări, din care Voastră închegaţi zbuciumata istorie a neamului. Slujitorii ei ne-au împrietenit cu luminătorul meşteşug tipograficesc. Ei ne-au fost cei dintâi dascăli. Ei au mângâiat cu cetania din Molitvelnic sau din Psaltire pe înaintaşii noştri în clipele de izbelişte, întărindu-le şi sporindu-le credinţa în izbânda cea care avea să vină. Pe urma ostenelilor şi jertfelor lor ce-au dobândit ascultare la Dumnezeu această izbândă a venit. Soarele ei ne luminează şi ne încălzeşte pe toţi.

Bucuria pe care o simţim toţi ceice ostenim în paginile acestei reviste — pe care P. Sf. Sa a urcat-o pe culmi – când îl vedem acolo unde-i e locul, e cu anevoie de grăit.

Dl prof. *Dr. Vasile Gheorghiu* e cel mai reprezentativ învăţat al nostru şi totdeodată cel mai productiv. Lucrările nenumărate cu cari a înzestrat ştiinţa teologică ortodoxă română în ultimele trei decenii, reprezintă ultimul cuvânt în materie. Ele uimesc prin bogăţia informaţiilor, tăria argumentării şi claritatea soluţiilor. N'am de gând să le inşir aici. Cunoscătorii ştiu despre ce e vorba. Imi iau voie însă să fac o mărturisire pe care sunt gata s'o dovedesc oricui: străinii — adică romano-occidentalii, protestanţii şi anglicanii — n'au o Introducere în sf. cărţi ale Testamentului Nou care să poată rivaliza în preciziune şi care să fie atât de complectă ca cea pe care ne-a dăruit-o dl Prof. Gheorghiu în 1929. Eterodocşii au desigur lucrări similare mai largi, dar nici una nu reprezintă întregul acestei ştiinţe atât de desăvârşit organizat într'un tot, ca'n monumentala carte a dsale. Actualmente, pune la punct o ediţie critică a originalului Testamentului Nou, a cărei apariţie va avea mare răsunet, atât înlăuntru, cât şi peste hotare.

La congresele bisericeşti ecumenice, ne-a reprezentat totdeauna cu deplină competenţă. In discuţiile dinlăuntru — francmasonerie, reforma calendarului, tratativele cu anglicanii etc. — a adus contribuţii importante. In publicistica bisericească, îmbracă demnitatea — şi truda — de director iscusit al revistei „Candela". La catedră, e ascultat cu sete şi cu sfinţenie. Profesorul Dr. Vasile Gheorghiu e o mare pildă de osteneli pentru Ortodoxie şi de vieţuire în Hristos.

Sibiul ortodox, în rândurile căruia nouii academicieni numără atâţia admiratori şi prieteni şi elevi, le trimite amândoura cele mai entuziaste felicitări. Şi încă ceva.

Nouă ni se pare semnificativ faptul că ambii academicieni sunt tălmaci iscusiţi ai cuvântului dumnezeesc — P. Sf. Episcop Nicolae Colan ca fost prof. de Testamentul Nou, iar dl Prof. Dr. V. Gheorghiu ca unul care a ostenit o viaţă întreagă în aria aceluiaşi studiu. Desigur că nu amănuntul acesta a determinat fericita hotărâre a Academiei Române. Dar!... In chipul acesta, *cuvântul dumnezeesc răsbeşte la consideraţia* care i se cuvine şi în areopagul culturii româneşti. Academia Română n'are — *încă* — o secţiune teo-

logică. Şi ar putea s'o aibă. Din cel puţin trei motive: Creştinismul este cel mai activ factor cultural; Teologia este coroana tuturor ştiinţelor; suntem un neam care am trăit prin Dumnezeu.

Cineva din cei ce au calitatea s'o facă, ar putea şopti acest gând acolo unde trebue.

CONGRESUL SOCIETĂŢII MISIONARE „OASTEA DOMNULUI", al 7-lea dela izvodirea acestor reconfortante manifestaţii ortodoxe, a animat oraşul de reşedinţă al Mitropoliei noastre — cu o însufleţire care constatăm că-i tot mai spornică — la Praznicul Pogorârii Duhului Sfânt din anul acesta.

Praznicul a început, duios şi cald, în preseara Rusaliilor, cu o adunare frăţească în aula Academiei teologice „Andreiane", la care predicile preoţilor alternau cu cântările ostaşilor şi bucuria revederii fraţilor în Hristos cu bineventările gazdelor.

In prima zi de Rusalii, dimineaţa, ostaşii s'au spovedit şi s'au cuminecat. La sf. Liturghie, pe care a slujit-o cu sobor măreţ de preoţi şi diaconi, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae*, întemeietorul şi ocrotitorul Oastei Domnului, a predicat luminos şi convingător ca totdeauna. La amiazi, I. P. Sf. Sa a stat la masă cu ostaşii. După aceea, s'a ţinut marele sfat al Oastei, la care I. P. Sf. Sa a dat o seamă de îndemnuri asupra cărora zăbovim altundeva.

A doua zi dimineaţa, acelaşi program, cu mai multe predici. Rânduiţi frumos în convoiu lung, ostaşii şi mai marii lor s'au îndreptat apoi cu steaguri şi fanfară înainte, spre sala teatrului orăşenesc, unde s'a desfăşurat adunarea. A prezidat I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae*, asistat de P. Sf. Arhiereu-Vicar *Vasile*, şi de I. P. C. Arhim. mitrofor Dr. Iuliu *Scriban*. In cuvântul cu care a deschis adunarea, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* a accentuat nevoia imperioasă de-a ne pune cu trup şi suflet — cu *toţii* — în slujba Domnului şi Mântuitorului nostru Isus Hristos şi a Bisericii Lui. Dumnezeu nu ne cere să-I dăm decât ceeace avem. Asta însă, să I-o dăm fără zăbavă. El va înmulţi slabele noastre puteri, cum a sporit cele cinci pâini şi doi peşti. Vorbind de misiunea Oastei — care-i misiunea Bisericii — şi de metoda ei, de acţiune, I. P. Sf. Sa a formulat principiul: *Nici o luptă duhovnicească nu poate fi dusă fără orânduială*, arătând, în această ordine de idei, binefacerile cu cari ne-am ales — Biserică, Oaste şi ostaşi — de pe urma organizării ce i s'a dat prin statute acestei sârguincioase frăţii misionare. După aceea, I. P. Sf. Sa a prezentat ostaşilor primele două cărticele din colecţia „Veniţi la Hristos", pe care a binevoit s'o inaugureze chiar Inaltul Arhipăstor. I. P. C. Păr. Arhim. Scriban, dl Al. Lascarov-Moldovanu, Preoţii prof. Şt. Lupşa şi Il. V. Felea, Pr. Gh. Secaş, Pr. M. Maier, dl I. Gr. Oprişan, Pr. Gh. Paschia, Prof. E. Stoica, Pr. Zidărescu, dl M. Suciu-Sibianu, pictor Mocofănescu, înv. Ursu ş. a. s'au perindat pe rând la cuvântul bun pe care-l culegeau ostaşii. Incheierea a făcut-o I. P. Sf. Mitropolit Nicolae.

A fost un praznic cercetat de suflarea Duhului Sfânt.

INCHEIEREA ANULUI ŞCOLAR LA ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ" ŞI LA ŞCOALA DE CÂNTĂREŢI BISERICEŞTI „DIMITRIE CUNŢAN", s'a făcut, cu ceremonialul îndătinat, în aula Academiei teologice „Andreiane", Dumineca 19 Iunie a. c., după sf. Liturghie.

I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae*, marele ocrotitor al acestor instituţii de învăţătură şi educaţie ortodoxă, însoţit de P. Sf. Arhiereu-Vicar *Vasile* şi de demnitarii mitropolitani, a fost întâmpinat la intrarea în aulă, cu un puternic „Pre Stăpânul...", cântat de corul studenţilor teologi, dirijat de prof. P. Gherman.

Păr. Rector Dr. *D. Stăniloae*, între două cântări religioase, a rostit primul cuvânt întremător al zilei. Senin şi cordial în vorbele-i înmiresmate de-o neprefăcută simţire religioasă, P. C. Sa a epilogat mănosul an de muncă pentru Domnul cu o seamă de constatări şi îndemnuri îmbucurătoare şi utile. Ca de obiceiu, inima rectorului a căutat inima studenţilor — mai cu seamă a celor cari pleacă. Nici o primejdie nu poate înfrânge elanul celor ce-l cunosc pe Dumnezeu şi-l iubesc. Preoţii de mâne să fie siguri că atâta vreme cât lăuntricul lor e dogorit de iubirea lui Hristos — şi de iubire pentru Hristos — piedecile din afară nu le vor putea reteza râvna de-al sluji pe Celce vieţile ne-a dat, niciodată.

Celorce i-au dăruit înaltei noastre şcoale de Teologie dreptul de a conferi diploma de licenţă şi de magistru în Teologie — adică M. Sale Regelui *Carol II*, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* şi P. Sf. Episcop *Nicolae Colan*, Ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor şi Artelor — Păr. Rector le-a exprimat recunoştinţa cuvenită.

După aceea, elevii şcoalei de cântăreţi, dirijaţi de păr. prof. N. Topolog, au executat o cântare bisericească. Iar păr. Director *Şt. Morariu*, a vorbit cu cumpăt şi cu înţelepciune, despre progresul într'adevăr excepţional pe care l-a făcut această şcoală nouă, în toate direcţiile. Am remarcat cu plăcere atenţiunea pe care harnicul director, ajutat de colaboratorii săi, a dat-o educaţiei şcolarilor.

Deplin mulţumit de cele auzite — şi constatate personal în vizitele cu cari îndeaproapea Sa purtare de grije onorează şcolile amintite — I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* a subliniat după cuviinţă actul însemnat al înălţării Academiei teologice la nivelul pe care-l merita, omagiind pe M. Sa Regele *Carol II* şi pe P. Sf. Episcop *Nicolae Colan*.

Şcoalei de cântăreţi bisericeşti, i-a făgăduit un local nou. Iar deocamdată, i-a dat numele neuitatului maestru de cântări bisericeşti Dimitrie Cunţan, punându-i la inimă grija de-a fi totdeauna demnă de el.

Un public select şi numeros a populat această caldă sărbătorire.

***

ÎNTREGIREA FOR-ULUI. Aşa se chiamă, pe numele lui cel adevărat, mult aşteptatul act plinit în cursul lunei Iunie la Bucureşti. Frăţia Ortodoxă Română, care a deschis aripi vultureşti aici în Ardeal, s'a constituit şi peste munţi.

După mai multe şedinţe pregătitoare ţinute de intelectualii fruntaşi ai Arhiepiscopiei Bucureştilor, sub preşidenţia P. S. Arhiereu-vicar *Dr. Irineu Mihălcescu Târgovişteanul* şi cu îndeaproapea purtare de grije a I. P. Sf. Patriarh *Miron*, FOR-ul bucureştean s'a constituit definitiv, alegându-şi următorul comitet de conducere:

Preşedinte: *Dr. C. Angelescu*, fost Preşedinte al Consiliului de Miniştri şi actual Consilier Regal; Secretar general: Prof. univ. *Nichifor Crainic*; Casier: Prof. *I. Popescu-Pasărea*; Membri în comitet: *Andrei Rădulescu*, prim-preşedintele Inaltei Curţi de Casaţie şi justiţie; Prof. *Nae Dumitrescu*, preşedintele Tinerimii Române; Avocat *Popescu Tudor*; Prof. univ. *I. G. Savin, V. G. Ispir* şi *I. Petrovici*; Arhitect *I. D. Enescu*, fost subsecretar de stat; Doctorii *V. Gomoiu* şi *V. Trifu*; Col. *Mihăilescu*, General *Jitianu* şi *Iuliu Pascu*, consilier la Consiliul legislativ.

Spor la muncă şi cât mai curând organizarea restului Ţării.

O ANIVERSARE DUIOASĂ. La 1 August a. c. se împlinesc treizeci de ani de atunci. Părintele Dr. Ioan Lupaş, eminentul nostru istoric şi profesor universitar de astăzi, potrivit unei triste „tradiţii" împământenite pe plaiurile noastre ardeleneşti de-o stăpânire nefirească, în ziua de 1 August 1908, intra în temniţa de stat dela Seghedin, ca să plătească birul cutezanţei dsale de-aşi fi iubit Neamul care ni l'a dat, într'o vreme când această vârtute era socotită crimă.

Pricina întemniţării dsale a fost tot atât de neîntemeiată ca şi vina imaginară ce i se atribuia. Un articol inofensiv dar fierbinte ca lava unui vulcan — intitulat *Toate plugurile umblă*... şi publicat în „Ţara Noastră", foaia poporală a Asociaţiunii din Sibiu, în Aprilie 1907 — neaflând har în faţa autorităţilor ungureşti, a iscat un proces care — cum era de aşteptat — s'a sfârşit cu întemniţarea preotului cărturar. Am citit de curând articolul împricinat (vezi I. Lupaş: Paralelism istoric; Bucureşti, 1937, p. 20—25). Nu vedem absolut nimic subversiv în el. Dudue însă într'ânsul o conştiinţă patriotică atât de pronunţată şi pluteşte asupră-i un aer atât de curat românesc încât face să-ţi zvâcnească inima într'un ritm galopant. Bănuesc furia pe care a stârnit-o în ungurime prin comparaţie cu înrâurirea fermecătoare pe care o exercită lectura lui asupra unei inimi româneşti.

Stăpânirea ungurească avea să-i plătească multe îndrăsneli părintelui Lupaş, ca şi întregei falange a neînfricaţilor noştri luptători ardeleni. După câte ştim, articolul împricinat n'a fost decât picătura care a umplut paharul neastâmpărului său. Tocmai în vremea aceea, Păr. Lupaş tipărise în ungureşte o broşură intitulată „Paralelism istoric", în care se răfuia cu enormităţile pătimaşului istoric şi publicist maghiar Iancsó Benedek, un batjocoritor de carieră al Neamului nostru. Acest maghiar răsbunător a grăbit osânda care pe un român de talia Păr. Lupaş, tot avea să-l nimerească odată.

In cartea pomenită (p. 27—33), Păr. Lupaş ne dă câteva amănunte impresionante privitoare la ispăşirea osândei de trei luni

temniţă de stat, pe care a făcut-o la Seghedin. Pe vremea aceea, temniţa din Seghedin avea numai oaspeţi români şi slovaci. Atmosfera din prinsoare era atât de covârşitor românească, încât până şi temnicerii unguri au început să se deprindă cu limba românească. Printre ceice l'au întâmpinat între zidurile reci ale închisorii, erau ziariştii Ghiţă Stoica, Dr. Voicu Niţescu şi — fapt semnificativ — preotul român Petru Laslău din Vălişoara (jud. Hunedoara). Iar dintre slovaci, cunoscutul abate Andrei Hlinka.

In închisoare, Păr. Lupaş a scris cea mai mare parte din monografia de neîntrecută faimă asupra Mitropolitului Andrei Şaguna.

Sunt treizeci de ani de-atunci... şi noi pomenim evenimentul ca pe-o jertfă bine primită, pe care au adus-o pe altarul românismului cei mai buni fii ai Ardealului. Păr Lupaş e numai unul dintre ei. Câţi nu l-au precedat? Câţi nu l-au urmat? In urma câtora din ceice şi-au îngropat la temelia României rotunde cele mai bune energii ale lor nu s'au închis scârţâind lugubru porţile grele ale temniţelor ungureşti?

Pomenind întemniţarea Păr. Lupaş, ne înclinăm în faţa memoriei tuturor celorce i-au împărtăşit soarta, cu smerenia urmaşilor ce-şi cinstesc precursorii şi cu bucuria celor ce trăind în Ţara mărită, îşi dau seama că temniţele ungureşti n'au putut încătuşa aspiraţiile noastre de veacuri, cari s'au rotunjit în faptele anului 1918.

CONGRESUL EUHARISTIC DELA BUDAPESTA. În vesela capitală a Ungariei s'a ţinut în zilele de 25—29 Maiu a. c. al 34-lea congres euharistic romano-occidental şi primul congres euharisticorevizionist maghiaro-papistaş. Au participat delegaţi şi oaspeţi din toată lumea, minus Anglia, America şi Germania (cu Austria). Solemnităţile euharistice au fost conduse de delegatul Episcopului Romei, cardinalul secretar de stat Eugen Pacelli. Propaganda revizionistă au săvârşit-o gazdele, cu consimţământul tăcut al unora dintre oaspeţi. S'au oficiat slujbe pompoase, s'au ţinut cuvântări de rigoare, s'au organizat procesiuni „euharistice" — dintre cari cea mai reuşită a fost transportarea „Dreptei Sfinte" a regelui Ştefan dela Budapesta la Strigoniu — şi s'a distribuit oaspeţilor nişte material inocent privitor la pătimirile neconsolatei Ungarii „mici".

Uniţii noştri au avut un rol din cale-afară de şters. Păcat! Meritau alt tratament decât acela de-a fi toleraţi „mai pe de lături", pe urma râvnei complect desinteresate cu care au oferit bunele lor servicii cauzei congresului.

GR. T. M.

NOTE ŞI INFORMAŢII

RECENTUL congres euharistic dela Budapesta — după câte am putut afla din alte izvoare decât cele uniate — ne-a lămurit deplin asupra situaţiei privilegiate pe care o deţine uniaţia din România în concertul romano-catolicismului. Importanţa ei, cât ce trece graniţa la Curtici sau Jimbolia, e *nulă*. Absentă sau în cel mai bun caz disparentă, contribuţia ei la reuşita congresului budapestan a fost invers proporţională cu gălăgia pe care o face la noi în ţară. Credinţa noastră de totdeauna o confirmă de astă dată o manifestaţie a romano-catolicismului mondial: uniaţia reprezintă doar un instrument de care Vaticanul se serveşte ca să pricinuiască tulburare în sufletul unui popor care-i refuză orice aderenţă. Dacă le-o spui verde uniţii se supără, protestează nevoe mare, agită condeele şi-şi vântură'n lume proza pururea cătrănită a foilor lor. Pe de altă parte îşi arogă misiuni discutabile şi luptă cu amândouă mâinile pentru o cauză pierdută din născare.

Figura pe care au făcut-o la congresul de pomină dela Budapesta, a fost într'adevăr delicioasă. Ea ne rememorează o întâmplare adevărată, petrecută la noi în ţară, într'o vreme când orice nulitate râvnea — şi isbutea — să ajungă deputat.

Un reprezentant al poporului, dintr'o regiune necăjită, coborând odată în mijlocul electorilor săi, a nimerit într'un sat din raza fiefului său politic. Dupăce a adunat lumea cu toba, s'a aşternut pe îndrugat câte şi mai câte.

— Partidul nostru, decând a ajuns la putere, a făcut aşa şi pe dincolea. Noi, aleşii poporului, dela înălţimea tribunei Parlamentului, ridicăm glas ziua şi noaptea pentru apărarea intereselor dvoastre — cuvânta dl deputat.

In timp ce-şi măcina peroraţia grandilocventă cu un patos ce-i îmbrobona fruntea de năduşală, un sătean mai îndrăsneţ îl întrerupse, spunându-i:

— Apăi, să hie cu iertare don dipotat, noi mai slovenim din când în când foile alea cari vin în sat, dar n'am dat niciodată de numele lu măria-sa, cumcă aţi hi grăit ceva acoalea sus unde să strâng domnii ăi mari.

Deputatul, îmbătrânit în vicleniî, îi potrivi pe loc răspunsul:

— Te'nşeli bade. Bagă numai de seamă unde scrie „Aplauze", „Ilaritate", „Vacarm", ş. a. şi să ştii că acolo sunt şi eu totdeauna.

Cam aşa s'a petrecut cu uniţii la Budapesta.

Acum!... Teologii uniţi, de şcoală nouă, vorbesc cu multă emfază despre importanţa planetară a romano-catolicismului, despre forţa cosmică a Vaticanului... din care ei nu pişcă nici un beneficiu onorabil. Nu-şi dau ei oare seama că se află într'o situaţie jenantă? Nici romano-catolici nu sunt, nici de orto-

docşi nu vor s'audă. De cei dintâi sunt trataţi ca nişte minori. De noi — ca renegaţi şi apostaţi. Ce le rămâne de făcut?

Autorul celor două studii adânci, publicate în „Viaţa Ilustrată" (an I, nr. 1 şi 2), le-a indicat cu o fină pătrundere dilema în care se află şi din care tot vor trebui să iese odată: *1.* sau se catolicizează cu totul şi atunci, poporul care nici nu vrea să audă de aşa ceva va refuza să-i urmeze, sau *2.* se'ntorc *acasă!* Altă soluţie nu există.

-o-

IN ziua de 11 Iunie a. c., P. Sf. Episcop *Nicolae Colan*, Ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor şi Artelor a dat o decizie ministerială care reglementează regimul sectelor din România, în conformitate cu noua Constituţie.

Dată fiind importanţa actului săvârşit, vom zăbovi asupra lui în curând.

-o-

IN spiritualitatea românească contimporană, numele dlui prof. univ. *Nichifor Crainic* îmbracă purpura unui prestigiu întru totul conform înţelesului său literal. Vestitor neobosit de idealuri înalte, cărora mintea sa genială şi verbu-i cuceritor le împrumută o irezistibilă putere de atracţie, dsa gândeşte de multe ori pentru o ţară întreagă. Şi scrie. Scrie curat şi senin, adânc şi chibzuit. Deaceea îl citim cu neîmpuţinată încredere oriunde-l întâlnim, şi cu bucuria celorce ştiu dintr'o îndelungată experienţă că dobândesc folosinţă din el.

Cea mai proaspătă carte a dsale, întitulată *Ortodoxie şi Etnocraţie*, ne va prilejui în curând bucuria unor noui preocupări cu ideile acestui original gânditor al nostru.

-o-

P. Sf. EPISCOP *Nicolae Colan* a părăsit interimatul Ministerului Educaţiei Naţionale, pentru a se dedica, cu totul, Eparhiei pe care o păstoreşte şi Ministerului Cultelor şi Artelor, al cărui titular este.

In decursul celor trei luni de zile, cât a onorat Ministerul Educaţiei Naţionale, P. Sf. Sa a desfăşurat o activitate foarte frumoasă. Şi utilă. Invăţământul nostru de toate gradele a fost increştinat. Reforma învăţământului teologic a fost plinită în cele mai bune condiţiuni. O mână harnică şi pricepută a semănat sămânţa cea bună, care va da roadele aşteptate atâta vreme cât spiritul întronat în şcoala românească de P. Sf. Sa va rămânea intact.

Cu interimatul Ministerului Educaţiei Naţionale a fost însărcinat dl Ministru de Interne Armand Călinescu.

-o-

SF. SINOD al Bisericii noastre, în şedinţa pe care a ţinut-o Marţi 28 Iunie a. c. sub prezidiul I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, la cererea dlui Prof. univ. Nichifor Crainic, a aprobat tipărirea *Filocaliei* la Tipografia arhidiecezană din Sibiu.

Apariţia acestei opere valoroase o aşteptăm cu bucurie.

-o-

PE locul istoric dela Vadul-Crişului — azi *Vadul-Regele Carol II* — unde acum opt ani

Suveranul nostru a luat primul contact cu pământul ţării care-l aştepta precum se ştie. P. Sf. Sa Dr. *Nicolae Popoviciu*, Episcopul Orăzii, a hotărât să ridice o mânăstire ortodoxă.

Această iniţiativă, pe care P. Sf. Episcop Nicolae o va plini cu râvna care i-o cunoaştem, sporeşte simţitor buchetul frumoaselor realizări ale strădalnicului vlădică dela graniţa de Vest.

-○-

FRANŢA, sora noastră latină, a făcut României un dar de cărţi de-o mare valoare. Predarea lor s'a făcut în cadrul unei solemnităţi la care P. Sf. Episcop Nicolae Colan, Ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor şi Artelor şi dl A. Thierry, Ministrul plenipotenţiar al Franţei, au schimbat călduroase cuvinte de simpatie reciprocă, în numele ţărilor lor.

Cărţile dăruite au fost distribuite instituţiilor noastre de cultură şi educaţie. Academia noastră teologică „Andreiană" a primit 45 cărţi, în 89 de volume.

-○-

O PARTE din presa noastră laică face o prea largă publicitate întâmplărilor senzaţionale cari conrup şi strică, înghesuind în câte-o notă ferită atâtea lucruri bune.

Presei care face astfel, nu-i precupeţim deloc simpatia noastră.

Am citit cu plăcere, într'un număr recent al elegantului cotidian „România", câteva coloane interesante şi bine scrise, privitoare la sbuciumatul trecut religios al Maramureşului, semnate de prietenul nostru dl Iosif E. Naghiu. Şi ne-am gândit că reputatul nostru romancier dl Cezar Petrescu, directorul ziarului, ar face cel puţin un lucru bun dacă ar deschide o pagină săptămânală pentru problemele de viaţă religioasă autentic românească, după pilda „Universului" şi a „Poruncii Vremii". „România" n'ar avea decât de câştigat. Iar cititorii ei, cu atât mai vârtos. Bine'nţeles, cu condiţia ca să fie scrisă cu duh, cu convingere şi fără prihană.

-○-

ÎNCĂ nu s'au uscat lacrimile cu cari am petrecut pe drumul gloriei neperitoare pe *Octavian Goga* şi cuvintele drepte cari îi proslăvesc memoria încă n'au tăcut.

Dupăce i-a zugrăvit viaţa eroică în culori de-o rară frumuseţe, şi reale, în eleganta broşură *Gloria Neamului: Octavian Goga* (Cluj, 1937), dl prof. univ. *Dr. I. Mateiu* a adunat în nr. 16 al Bibliotecii FOR-ului câţiva stropi de *Lacrimi pentru Octavian Goga*, datoriţi dsale şi dlor Grigorie T. Marcu, I. Goron şi Fl. Mureşanu.

E un omagiu mişcător pe care FOR-ul îl aduce memoriei marelui său membru mutat dela noi.